

Radikalisering i fengsel

En kvalitativ studie av hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikalisering i fengsel.

Masteroppgave i Samfunnssikkerhet

Våren 2017

Universitetet i Stavanger

Av Marion Mitchell

**MASTERGRADSSTUDIUM I
SAMFUNNSSIKKERHET**

MASTEROPPGAVE

SEMESTER:

Vår 2017

FORFATTER:

Marion Mitchell

VEILEDER:

Ole Andreas Engen

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Radikalisering i fengsel. En kvalitativ studie av hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikalisering i fengsel.

EMNEORD/STIKKORD:

Risiko, usikkerhet, sårbarhet, risikostyring, radikalisering, fengsel, kriminalomsorg.

SIDETALL: 82

STAVANGER, 13.07.17.

Forord

Med denne masteroppgaven avslutter jeg masterstudiet i Samfunnssikkerhet ved Universitetet i Stavanger. Det som i utgangspunktet skulle være en toårig master ble til tre år, da jeg ett år inn i studiet fant ut at to skulle bli til tre på hjemmebane! Min tid som masterstudent har med andre ord vært innholdsrik. Mest av alt har det vært en spennende, lærerikt og utfordrende periode!

”Heldigvis har jeg bare masteroppgaven igjen å skrive når babyen kommer”, pleide jeg å si. Jeg visste tydeligvis ikke hva jeg gikk til! Kombinasjonen av å være hjemmeværende med barn, masterstudent og den siste også tilbake i deltidsjobb, har til tider vært overveldende. Men takket være gode støttespillere har jeg kommet meg i mål. Det må også nevnes at jeg til tross for en travel hverdag, også har funnet glede i masteroppgaven. Etter et år i permisjon var det godt med litt faglig påfyll, og å få utfordre seg litt.

Det er flere som må takkes for deres bidrag til at denne oppgaven har fått se dagens lys! Først og fremst, takk til alle informanter for gode data – uten dere hadde det vært lite å komme med! Et stort takk må også rettes til min veileder Ole Andreas Engen. Uten deg hadde jeg aldri klart å holde motet oppe i de tyngste tidene, du har vært en fantastisk veileder og motivator! Takk til Tore Sørås og Katrin Persche for tilbakemeldinger på språk og korrektur, og støttende ord.

Det må også rettes en takk til alle som har stilt opp som barnevakter, og til familie og venner for støttende ord. Takk til min samboer, Ørjan, for at du har vært både mamma, pappa, husfar og kokk den siste tiden, og generelt fått alt til å gå rundt på hjemmebane. Uten deg hadde jeg aldri kommet i mål. Og endelig Julian, nå skal mamma være mamma igjen!

Stavanger 13.07.17.

Marion Mitchell

Sammendrag

Som en konsekvens av den nasjonale etterforskningsinnsatsen som har blitt gjennomført mot syriafarere, sitter det flere personer fengslet i norske fengsler for brudd på den norske terrorlovgivningen. Slike arrestasjoner av fremmedkrigere og internasjonale forhold, har ført til økt fokus på radikaliserings fra myndighetene. I PST sin trusselvurdering for 2017 blir fengselsradikalisering trukket frem som et fenomen som trolig vil få en økt betydning i Norge i 2017. Samtidig blir det ytret fra kriminalomsorgen at de preges av ressursmangler som følge av regjeringens effektivisering av offentlig sektor.

Et økende antall terrordømte innsatte i norske fengsler fører til at risikoen for radikaliserings i norske fengsler er større enn før. Dette, i kombinasjon med den ressursmangelen det uttrykkes at kriminalomsorgen preges av, dannet bakgrunn for min problemstilling. Følgende problemstilling ble valgt: *Hva er fokusområder i kriminalomsorgens arbeid mot radikaliserings i fengsel, og hvordan er forholdet mellom reelle og ideelle ressurser?*

Problemstillingen retter seg mot noe som skal utforskes og beskrives. På bakgrunn av dette valgte jeg å gjennomføre en kvalitativ eksplorerende studie. Jeg gjennomførte intervjuer med ansatte i kriminalomsorgen, samt en ekstremismeforsker, og benyttet meg av dokumenter som hadde relevans for studiens problemstilling. Empirien ble analysert ved hjelp av et teoretisk rammeverk bestående av teori om risiko og risikostyring, samt relevant forskning om radikaliserings og radikaliserings i fengsel.

Studien konkluderer med at kriminalomsorgen har følgende fokusområder i arbeidet mot radikaliserings i fengsel; å lære de ansatte fenomenkunnskap om radikaliserings, bruke den dynamiske sikkerheten aktivt også i arbeidet med radikaliserings, bevisst plassering i fengsel eller avdeling av innsatte som det knytter seg risiko til, samt individuelt tilpassede tiltak for innsatte som har utfordringer knyttet til radikaliserings.

Funnene i studien viser også at det ikke er samsvar mellom reelle og ideelle ressurser. Det kommer frem av funnene at kriminalomsorgen preges av en ressursmangel som kan påvirke kriminalomsorgens evne til å håndtere den risikoen som radikaliserings i fengsel utgjør.

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
SAMMENDRAG	4
1. INNLEDNING	8
1.1. MOTIVASJON FOR VALG AV TEMA	10
1.2. PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL	12
1.3. AVGRENSNING OG PRESISERING	13
1.3.1. Avgrensning	13
1.3.2. Presisering	14
1.4. BEGREPSAVKLARINGER OG FORKORTELSER	14
1.5. OPPBYGNING AV OPPGAVEN	16
2. BAKGRUNN OG KONTEKST	17
2.1. HANDLINGSPLAN MOT RADIKALISERING OG VOLDELIG EKSTREMISME	17
2.2. KRIMINALOMSORGENS ORGANISERING	20
2.3. RUNDSKRIV KDI 5/2015	22
2.4. KRIMINALOMSORGENS ÅRSRAPPORT 2016	22
2.5. HÅNDBOK OM RADIKALISERING OG VOLDELIG EKSTREMISME	24
2.6. OPPSUMMERING	24
3. TEORETISK RAMMEVERK	26
3.1. RISIKO FOR RADIKALISERING I FENGSEL	27
3.1.1. Usikkerhet	27
3.1.2. Safety og security	28
3.1.3. Intensjon og kapasitet	29
3.1.4. Risikostyring	29
3.2. RADIKALISERING	31
3.2.1. Radikalisering som begrep	31
3.2.2. Radikalisering som prosess	32
3.2.3. Hvem blir radikalisert?	34
3.3. FORSKNINGSTATUS - RADIKALISERING I FENGSEL	36
3.3.1. Tidligere forskning om radikalisering i fengsel	36
3.3.2. Innsatte som sårbare ovenfor radikalisering	38
4. METODE	43
4.1. INNLEDENDE ARBEID	43
4.1.1. Valg av forskningsstrategi	43
4.1.2. Utvikling av forkunnskaper	44
4.2. DATA OG DATAINNSAMLING	45
4.2.1. Dokumenter	46
4.2.2. Intervjuer og valg av informanter	47
4.2.3. Gjennomføring av intervju	48
4.2.4. Styrker og svakheter ved data og datainnsamling	49
4.3. DATAREDUKSJON OG ANALYSE	51
4.4. VALIDITET OG RELIABILITET	52
4.4.1. Validitet	52
4.4.2. Reliabilitet	52
4.5. ETISKE HENSYN	53
5. EMPIRI	55
5.1. FORSKNINGSSPØRSMÅL 1: HVORDAN SØRGER KRIMINALOMSORGEN FOR AT ANSATTE HAR KOMPETANSE OM RADIKALISERING?	55

5.1.1.	<i>Ikke fått tilført ressurser</i>	55
5.1.2.	<i>Fenomenkunnskap</i>	56
5.1.3.	<i>Informasjonsdeling</i>	57
5.1.4.	<i>Ansatte med utdypende kunnskap</i>	58
5.1.5.	<i>Forskjell på faste ansatte og vikarer</i>	59
5.1.6.	<i>Utfordringer knyttet til opplæring og utvikling av kompetanse</i>	59
5.2.	FORSKNINGSSPØRSMÅL 2: HVORDAN IDENTIFISERES SITUASJONER/PERSONER SOM MEDFØRER ØKT RISIKO FOR RADIKALISERING?	60
5.2.1.	<i>Hva ser man etter?</i>	60
5.2.2.	<i>Viktig samarbeid med PST</i>	61
5.2.3.	<i>Rapportering, kartlegging og iverksetting av tiltak</i>	62
5.2.4.	<i>Utfordringer knyttet til identifisering</i>	64
5.3.	FORSKNINGSSPØRSMÅL 3: HVORDAN HÅNTERES INNSATTE MED UTFORDRINGER KNYTTET TIL RADIKALISERING?	66
5.3.1.	<i>Det daglige arbeidet som sentralt</i>	66
5.3.2.	<i>Tiltak</i>	66
5.3.3.	<i>Unngå glippsone ved løslatelse</i>	72
5.3.4.	<i>Utfordringer knyttet til håndtering</i>	73
6.	DRØFTING	75
6.1.	FORSKNINGSSPØRSMÅL 1: HVORDAN SØRGER KRIMINALOMSORGEN FOR AT ANSATTE HAR KOMPETANSE OM RADIKALISERING?	75
6.1.1.	<i>Fokus på fenomenkunnskap</i>	75
6.1.2.	<i>Kompetanseheving gjennom ansatte med utdypende kunnskap</i>	77
6.1.3.	<i>Fokus på den daglige driften og dynamisk sikkerhet</i>	77
6.1.4.	<i>Forholdet mellom reelle og ideelle ressurser</i>	78
6.1.5.	<i>Muligheter, begrensninger og utfordringer</i>	78
6.2.	FORSKNINGSSPØRSMÅL 2: HVORDAN IDENTIFISERES SITUASJONER/PERSONER SOM MEDFØRER ØKT RISIKO FOR RADIKALISERING?	79
6.2.1.	<i>Anvendelse av fenomenkunnskap og betydningen av dynamisk sikkerhet</i>	80
6.2.2.	<i>Kartlegging av risiko</i>	81
6.2.3.	<i>Forholdet mellom reelle og ideelle ressurser</i>	81
6.2.4.	<i>Muligheter, begrensninger og utfordringer</i>	82
6.3.	FORSKNINGSSPØRSMÅL 3: HVORDAN HÅNTERES INNSATTE MED UTFORDRINGER KNYTTET TIL RADIKALISERING?	83
6.3.1.	<i>Risikostyring – fokus på dynamisk sikkerhet og individuelt tilpassede tiltak</i>	83
6.3.2.	<i>Risikoreducerende tiltak</i>	84
6.3.3.	<i>Forholdet mellom reelle og ideelle ressurser</i>	86
6.3.4.	<i>Muligheter, begrensninger og utfordringer</i>	87
7.	KONKLUSJON	89
8.	LITTERATURLISTE	91
9.	VEDLEGG	96
	VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE - RADIKALISERINGSKOORDINATOR	96
	VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE - RADIKALISERINGSKONTAKT	98
	VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE – EKSTREMISMEFORSKER	100
	VEDLEGG 4: SAMTYKKESKJEMA	101

Tabelloversikt:

Tabell 1: Informantoversikt

Tabell 2: Dokumentoversikt

Figuroversikt:

Figur 1: Organisasjonskart for kriminalomsorgen

Figur 2: Radikaliseringstunnel

1. Innledning

I etterkant av terrorangrepene i København i februar 2015, ble det kjent at den 22 år gamle antatte gjerningsmannen, Omar Abdel Hamid El-Hussein, som hadde sittet fengslet før terrorangrepet, hadde endret sin atferd drastisk under fengselsoppholdet. På bakgrunn av dette sendte fengselsledelsen en bekymringsmelding til politiets etterretningstjeneste i Danmark (Huuse, 2015). Denne bekymringsmeldingen plasserte 22 åringen, sammen med 38 andre, på en liste dansk kriminalomsorg hadde over innsatte som var blitt radikalisert i danske fengsler de siste årene og hadde behov for oppfølging. Til tross for denne bekymringsmeldingen ble El-Hussein løslatt 30. januar i 2015, og to uker senere skal han angivelig ha gjennomført ett av de verste terrorangrepene i nyere dansk historie. Han antas å ha skutt og drept to menn, samt såret fem politibetjenter i en 13 timer lang menneskejakt i Københavns gater, hvor han til slutt ble skutt og drept av politiet (Huuse, 2015).

To av de tre drepte terroristene som var mistenkt for terrororen i Paris i januar 2016, skal også ha møtt hverandre og blitt radikalisert da de sonet i det samme fengselet i 2005 eller 2006. (Elster, 2015). Tre av fire av de antatte gjerningsmennene bak terrororen i Paris og København i 2015, var altså tidligere innsatte og antas å ha blitt delvis radikalisert i fengsel.

Dette skapte reaksjoner. Direktøren i Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) uttalte til NRK at de etter terrorangrepene i København og Paris ville iverksette strakstiltak mot radikalisering i fengsel. Hun gav uttrykk for at kriminalomsorgen har jobbet mot radikalisering i fengslene i en årrekke, men at arbeidet ville bli trappet opp i etterkant av angrepene (Elster, 2015).

Etter de overnevnte terrorangrepene omtalte antiterror sjef i EU, Gilles de Kerchove, fengsler som radikaliseringsinkubatorer. Han pekte på fengslene som rekrutteringsarenaer for ekstreme islamister, og advarte samtidig mot å fengsle Syria-krigere nettopp på grunnlag av radikaliseringsfaren de utgjør for de andre innsatte (European Parliament News, 2015).

Til tross for at fengsel kan fungere som rekrutteringsarenaer, har vi i Norge ikke hatt de største utfordringene med radikalisering i fengsel, sett opp mot andre europeiske land som for eksempel Frankrike og Danmark. Årsaken til at vi i Norge ikke har hatt de største utfordringene kan ha sammenheng med at vi har små og oversiktlige fengsler, og at vi har hatt få terrordømte innsatte. De senere årene har imidlertid denne situasjonen endret seg.

I 2015 ble 24 år gamle Ishaq Ahmed fra Østfold arrestert, og dømt til åtte års fengsel. Retten fant bevis på at han hadde vært i Syria og kjempet for de to terrororganisasjonene IS og Nusrafronten, samt at han hadde planer om å snart dra tilbake til Syria da han ble pågrepet (Holm & Sagmoen, 2015).

I august 2016 ble også to menn fra Østfold dømt for IS-deltakelse og terrorforbund. En 46 åring ble dømt til seks års fengsel, og en 23 åring ble dømt til syv år og seks måneders fengsel (Arntsen, 2016).

I april i år ble Ubaydullah Hussain dømt til ni års fengsel for IS-rekruttering. Han er tiltalt for å ha rekruttert en 24 åring fra Halden og en 19 åring fra Oslo til IS. Han er også tiltalt for deltakelse i IS gjennom å støtte fem fra Norge som sluttet seg til terrororganisasjonen, samt å ha tilrettelagt reisen for en sjettede person av britisk opprinnelse (Arntsen & Hopperstad, 2017).

I et utdrag fra dommen hans står det:

«Etter rettens oppfatning er Hussains deltagelse i praksis langt viktigere for ISIL enn den enkelte fremmedkrigeren. Med den "frafallsraten" ISIL har av fremmedkrigere, er de helt avhengige av nytt tilfang av fremmedkrigere for å oppnå sitt mål». (Arntsen & Hopperstad, 2017).

I samme straffesak som Hussain i begynnelsen av april, ble 20 åringen han rekrutterte dømt til to år og ti måneders fengsel for forsøk på å bli fremmedkriger for IS i Syria (Arntsen & Hopperstad, 2017). På tidspunktet han fikk dommen hadde han allerede sittet nesten 2 år i varetekt. Dette ble trukket fra dommen hans på nesten tre års fengsel, noe som førte til at han ble løslatt senere den samme måneden som han fikk dommen. Dette er den første av syriafarerne som løslates etter don (Hopperstad, 2017).

Arrestasjoner som dette, samt internasjonale forhold, har ført til økt fokus på radikaliseringsproblemet fra myndighetene. I PST sin trusselvurdering for 2017 blir fengselsradikaliseringsproblemet trukket frem som et fenomen som trolig vil få en økt betydning i Norge i 2017. I følge trusselvurderingen (PST, 2017) sitter flere personer fengslet som konsekvens av den nasjonale etterforskningsinnsatsen som har blitt gjennomført mot syriafarerne. Samtidig antas det at flere vil bli straffeforfulgt for brudd på de norske terrorbestemmelsene i 2017. Dette betyr at det i

norske fengsler trolig vil bli en økning av personer som har spilt en rolle i det ekstreme islamistiske miljøet i Norge, og som i tillegg har operativ erfaring fra utlandet. Ekstreme islamister vil sannsynligvis også beholde sin overbevisning i fengsel og forsøke å radikalisere andre (PST, 2017). I følge trusselvurderingen har man allerede sett forsøk på dette, blant annet rettet mot personer som er fengslet for grov vold.

Det at Norge de siste årene har fått et økt antall terrordømte innsatte, byr altså på utfordringer i forhold til både sikkerhet, rehabilitering og tilbakeføring til samfunnet. Det er derfor behov for økt fokus på radikalisering i fengsel og kunnskap om hvordan man skal håndtere terrormistenkte innsatte.

For å møte den økende utfordringen med radikalisering i fengsel har det blitt iverksatt flere tiltak for å styrke kompetansen i fengslene for å forebygge og avbryte radikaliseringsprosesser. Disse kommer særlig frem gjennom regjeringens Handlingsplan fra 2014 mot radikalisering og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014), rundskriv 5/2015 fra KDI (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2015), og håndboken om radikalisering og voldelig ekstremisme for ansatte i kriminalomsorgen utgitt i 2016 (KRUS, 2016).

1.1. Motivasjon for valg av tema

Først og fremst er radikalisering et interessant tema på grunnlag av hva som preger trusselbildet i Norge. I følge PST sin trusselvurdering for 2017 representerer ekstreme islamister den største terrortrusselen mot Norge, og det er mulig at det i løpet av året kan bli gjennomført terrorangrep mot Norge (PST, 2017). For å unngå terror må vi jobbe godt på flere områder, blant annet forebyggende ved å hindre radikalisering og rekruttering til terrororganisasjoner. Studier av hvilke grupper som er sårbare ovenfor radikalisering har vist at mennesker med kriminell bakgrunn faller inn under en av risikogruppene. Dette, i tillegg til at vi ser et økende antall terrordømte innsatte i norske fengsler gjør at risikoen for radikalisering i norske fengsler er større enn før. Hvordan skal man hindre at terrordømte sprer sin ideologi i fengsel, og radikaliserer medfanger?

Det er også interessant å se hvilke ressurser kriminalomsorgen har tilgjengelig for å arbeide med radikalisering i fengsel. Dette på bakgrunn av blant annet en hendelse i februar i år i

Ringerike fengsel, hvor en innsatt ble drept av en annen innsatt. Hovedtillitsvalgt i Oslo fengsel uttalte i forbindelse med denne saken til Dagbladet at bemanningssituasjonen i norske fengsler er kritisk (Sandnes, Ertesvåg & Doksheim, 2017). Det ble gitt uttrykk for at bemanningssituasjonen preges av mange ufaglærte betjenter og at det ikke sikres en forsvarlig bemanning i norske fengsler i dag.

Dette er ikke den eneste saken hvor det har blitt ytret bekymring over ressursmangel i kriminalomsorgen. I en sak fra mars 2016 uttrykte regionalt tillitsvalgt i Kriminalomsorgen Region Sørvest, Hilde Aabel, bekymring for at radikalisering og rekruttering går under radaren i fengslene, nettopp på grunn av mangel på ressurser (Håkonsen & Østlie, 2016). Aabel kunne fortelle at det utvilsomt knytter seg utfordringer til å holde oversikt i en avdeling med 20 innsatte og 2 betjenter. I tillegg kunne hun fortelle at et stort antall av de innsatte er av utenlandsk bakgrunn og at mange snakker hverken norsk eller engelsk. Dette skaper utfordringer i forhold til språk. Aabel gav i denne sammenheng også uttrykk for at de ikke har tid og økonomi til å tolke brev og telefoner – noe som tilsier at når fremmedspråklige snakker sammen er det vanskelig for de ansatte å forstå hva de snakker om. Hun ytret også bekymring over mangel på kunnskap hos de ansatte om hva de skal se etter når det gjelder radikalisering, dette grunnet mangel på økonomi til å iverksette opplæringstiltak (Håkonsen & Østlie, 2016).

Siden regjeringen tok over i 2013 har kriminalomsorgens budsjetter blitt kuttet med nærmere 150 millioner (Håkonsen, 2017). Nestleder i Norsk Fængsels – og Friomsorgsforbund, Asle Aase omtaler disse kuttene som en nedbygging av kriminalomsorgen. Mangel på driftsmidler fører i følge Aase til en kriminalomsorg uten de medmenneskelige relasjoner som er nødvendig i et godt rehabiliteringsarbeid, forteller Aase. Videre mener han at samfunnsikkerheten svekkes når kriminalomsorgen løslater innsatte som ikke har fått et fullverdig tilbud om rehabilitering (Håkonsen, 2017).

Det fremkommer tydelig fra disse sakene at kriminalomsorgen preges av mangel på ressurser. Hvordan påvirker denne manglende bemanningen, mangelen på kunnskap og mangel på økonomiske midler arbeidet med radikalisering i fengsel? Og har kriminalomsorgen de nødvendige ressurser for å håndtere den typen utfordring radikalisering i fengsel stiller dem ovenfor?

1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål

Som nevnt innledningsvis har radikaliseringsproblemet ikke vært en veldig aktuell problemstilling i kriminalomsorgen i Norge. Denne situasjonen er imidlertid snudd, og risikoen for radikaliseringsproblemet i fengsel er uten tvil en reell og tilstedeværende risiko, som krever håndtering.

Oppgaven har som overordnet målsetting å fremskaffe kunnskap om hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikaliseringsproblemet i fengsel, og hvordan de styrer denne risikoen. Det vil være interessant å finne ut hva som er fokusområder i arbeidet mot radikaliseringsproblemet, og se på hvilke ressurser kriminalomsorgen har til rådighet. Hvilke ressurser som er tilgjengelige når det gjelder tid, økonomi og kompetanse vil påvirke hvilke muligheter kriminalomsorgen har til å håndtere risikoen.

Oppgaven skal gi svar på følgende problemstilling:

Hva er fokusområder i kriminalomsorgens arbeid mot radikaliseringsproblemet i fengsel, og hvordan er forholdet mellom reelle og ideelle ressurser?

For å svare på problemstillingen vil det være nødvendig å innhente informasjon om hvordan kriminalomsorgen løser det oppdraget de har med å arbeide forbyggende mot- og håndtere radikaliseringsproblemet i fengsel. Det vil i denne sammenheng være interessant å se på hvilken kompetanse de ansatte har, da kompetanse er viktig både for både for å identifisere og møte personer i fangenskapen for radikaliseringsproblemet. Det er også relevant å innhente informasjon om hva de ansatte ser etter for å oppdage radikaliseringsproblemet, altså hvordan man identifiserer situasjoner eller personer som utgjør risiko for radikaliseringsproblemet. Til slutt vil det også være interessant å se på hvordan kriminalomsorgen håndterer innsatte som har utfordringer knyttet til radikaliseringsproblemet, altså hvilke tiltak som kan iverksettes.

På bakgrunn av dette vil problemstillingen bli utredet ved hjelp av følgende forskningsspørsmål:

1. Hvordan sørger kriminalomsorgen for at ansatte har kompetanse om radikaliseringsproblemet?
2. Hvordan identifiseres situasjoner/personer som medfører økt risiko for radikaliseringsproblemet i fengsel?
3. Hvordan håndteres innsatte med utfordringer knyttet til radikaliseringsproblemet?

Det kan argumenteres for at kriminalomsorgen, da særlig fengslene, har en spesiell rolle i arbeidet med radikaliserings. Gjennom soningen har fengslene en mulighet til å jobbe tett på både ekstremister og sårbare innsatte, og forsøke å påvirke de i en positiv retning. Samtidig er fengslene preget av travle hverdager, og mange innsatte fordelt på få ansatte skaper utfordringer knyttet til kapasitet. På bakgrunn av dette er det også interessant å kartlegge hvilke *utfordringer, begrensninger og muligheter* kriminalomsorgen har i arbeidet mot radikaliserings.

I det følgende vil det bli redegjort for avgrensninger, samt presiseres hva som menes med oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål.

1.3. Avgrensning og presisering

1.3.1. Avgrensning

Grunnet begrensninger i både tid og ressurser har jeg vært nødt til å foreta noen avgrensninger i studiens omfang. Dette var en vanskelig prosess, i og med at det er mye ved fenomenet radikaliserings i fengsel som kan være interessant å studere.

Først og fremst er det viktig å få frem at studien har et beskrivende og eksplorerende formål, og er ment for å gi et bilde av hvordan kriminalomsorgen håndterer den nåværende utfordringen med radikaliserings i fengsel i Norge. Når radikaliserings i fengsel har vært fremme i media er et felles uttrykk fra de som uttaler seg at innsatsen mot radikaliserings i fengsel *må* trappes opp eller *skal* bli trappet opp. Det sies derimot lite konkret om hvordan dette skal gjøres, og hva en slik opptrapping betyr. Nettopp derfor har jeg valgt å se nærmere på det arbeidet som gjøres mot radikaliserings i fengsel, og hva det fokuseres på i dette arbeidet.

Kriminalomsorgen omfatter både fengsler, overgangsboliger og friomsorgskontorer. Denne studien avgrenses til fengsler.

Omfanget av studien avgrenses til radikaliserings i retning voldelig islamisme. Dette på bakgrunn av dagsaktualitet, og at PST trekker frem denne formen for radikaliserings i fengsler i sin trusselvurdering (PST, 2017). I tillegg kan det nevnes at det jobbes forskjellig med radikaliserings til ulike typer ekstremisme, og det anses derfor som hensiktsmessig å velge bare en type ekstremisme.

1.3.2. Presisering

Hva som er *fokusområder* i arbeidet vil jeg trekke frem på bakgrunn av det informantene og dokumentene forteller meg om arbeidet med radikaliserings i fengsel. Det må i denne sammenheng understrekes at hva som trekkes frem som fokusområder vil bære preg av mine tolkninger.

Risikobegrepet er en del av problemstillingen. Hva som ligger i dette begrepet, og hva som kjennetegner risikoen for radikaliserings vil bli ytterligere redegjort for i det teoretiske rammeverket. Det finnes mange ulike tilnærminger til risiko. Forståelsen som ligger til grunn for denne studien er: ”Risk refers to the uncertainty about and severity of the consequences (or outcomes) of an activity with respect to something that humans value.” (Aven & Renn, 2010, s. 3). Egen oversettelse til norsk: risiko refererer til usikkerheten om og alvorlighetsgraden av konsekvenser (eller resultater) av en aktivitet med hensyn til noe mennesker verdsetter.

Problemstillingen inneholder også begrepet *ressurser*. I den forbindelse er det nødvendig å presisere hvilke ressurser det er snakk om. Med ressurser menes økonomi, bemanning, kompetanse og tid. Det er ingen tvil om at det kreves ressurser for å ivareta samfunnssikkerheten og rehabiliteringen av innsatte, og de ressurser som er tilgjengelige vil påvirke hvilke muligheter man har i arbeidet med radikaliserings i fengsel, og derfor hvilke områder det blir fokusert på. I den forbindelse ønsker jeg å se på forholdet mellom *ideelle* og *reelle* ressurser. Med *ideelle* ressurser menes de ressurser kriminalomsorgen ytrer at de har behov for, og de som anses som nødvendige ut fra det arbeidet som skal gjøres. Med *reelle* ressurser menes de faktiske ressursene, som kriminalomsorgen har tilgjengelig per i dag.

1.4. Begrepsavklaringer og forkortelser

RADIKALISERING: prosessen der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

VOLDELIG EKSTREMISME: med voldelig ekstremisme menes personer eller grupperinger som er villige til å bruke vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

TERRORISME: terrorisme er et mye omdiskutert begrep, og det finnes flere ulike definisjoner på terrorisme. Da terrorisme verken som begrep eller fenomen blir vektlagt videre i oppgaven, anses det som tilstrekkelig å bruke Store Norske Leksikon sin definisjon av begrepet, uten å diskutere videre rundt dette. Terrorismen defineres i denne sammenheng som; *bruk av vold mot sivile for å oppnå en ønsket effekt gjennom å spre frykt* (Lia, Berg Leraand & Stenersen, 2017).

FREMMEDKRIGER: betegnelse på en privatperson som av ideologiske eller idealistiske årsaker velger å kjempe i væpnede konflikter utenfor sitt eget land, og uten betaling. En fremmedkriger er derfor ikke en leiesoldat som verver seg til krigstjeneste mot betaling (Leraand, Stenersen & Larsen, 2016)

JIHADISME: En voldelig retning innen islamisme tuftet på væpnet kamp i form av hellig krig (jihad) for å innføre islamistisk styresett lokalt og et kalifat global (Leraand & Stenersen, 2015).

DYNAMISK SIKKERHET: de menneskelige relasjonene mellom innsatt og tilsatt. På kriminalomsorgens nettside står det; *en god relasjon med tydelige forventninger og opplevelse av å bli respektert skaper ikke rom for konflikter* (kilde). I tillegg til dynamisk sikkerhet opererer kriminalomsorgen med det de kaller *statisk sikkerhet*, som for eksempel kameraovervåkning og låste dører, og *organisatorisk sikkerhet*, som er planverket i organisasjonen og gode rutiner (Kriminalomsorgen, u.å., a)

KDI: Kriminalomsorgsdirektoratet

KRUS: Kriminalomsorgens høyskole og utdanningscenter

PST: Politiets sikkerhetstjeneste

IS/ISIL: Islamsk stat

RAN: Radicalisation Awareness Network

ICSR: The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence

1.5. Oppbygning av oppgaven

I kapittel 1 har det blitt presentert innledning og motivasjon for valg av tema, problemstilling og forskningsspørsmål, avgrensninger og presiseringer, samt forkortelser og begrepsavklaringer.

I kapittel 2 presenteres studiens bakgrunn og kontekst. Dette kapittelet gir informasjon som anses som nødvendig å ha med seg i den videre lesningen. Bakgrunnskapittelet gir også et bilde av hvordan myndighetene tilnærmer seg utfordringen med radikaliserings i fengsel.

I kapittel 3 presenteres det teoretiske rammeverket. Dette består av teori om knyttet til risiko og risikostyring, samt relevant litteratur og forskning om radikaliserings og radikaliserings i fengsel.

I kapittel 4 presenteres metodevalgene for oppgaven.

I kapittel 5 presenteres hovedtrekkene i det empiriske materialet, bestående av data fra intervjuer med ansatte i kriminalomsorgen og en ekstremismeforsker, og relevante dokumenter. Kapittelet legger grunnlag for videre drøfting i kapittel 6.

I kapittel 6 presenteres drøftingen av funn i empirien opp mot det teoretiske grunnlaget som ble presentert i kapittel 3.

I kapittel 7 presenteres konklusjon og avsluttende betraktninger.

2. Bakgrunn og kontekst

Dette kapittelet er en presentasjon av studiens bakgrunn og kontekst, og skal gi leseren informasjon som anses som nødvendig å ha med seg i den videre lesningen av oppgaven.

Kapittelet vil gi et bilde av hvordan myndighetene forholder seg til den nåværende risikoen for radikaliserings i fengsel, og hvilke risikostyringsverktøy som blir brukt i praksis.

Håndtering av risikoen for radikaliserings i fengsel krever et godt planverk og klare retningslinjer, samt ansatte i kriminalomsorgen som er klare for å møte utfordringene som knytter seg til radikaliserings.

I første omgang presenteres regjeringens Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (Justis – og beredskapsdepartementet, 2014), hvor tiltakene som retter seg mot kriminalomsorgen trekkes frem. Videre rettes fokus mer spesifikt mot kriminalomsorgen. Herunder vil det kort bli gjort rede for kriminalomsorgens organisering, rundskriv 5/2015 fra KDI, kriminalomsorgens årsmelding fra 2015 og KRUS sin håndbok om radikaliserings og voldelig ekstremisme for ansatte i kriminalomsorgen.

2.1. Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme

I desember 2010 ble ”*Felles trygghet – felles ansvar. Handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme*” lagt frem. Dette var den første planen innen dette feltet i Norge. Kunnskap og erfaringer fra arbeidet med denne handlingsplanen ble brukt videre i den nåværende handlingsplanen som ble lagt frem i 2014. Med Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme fra 2014 ønsker regjeringens å styrke det arbeidet som gjøres med å forebygge mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Det er tydelig at det finnes et behov for mer kunnskap, samarbeid og bedre koordinering av dette arbeidet, og at man må styrke innsatsen på tvers av sektorer. Det kommer frem av handlingsplanen at utfordringene knyttet til radikaliserings må møtes med økt kunnskap både om fenomenet, om risiko- og motivasjonsfaktorer, hva som må gjøres når bekymring oppstår, samt hvilke tiltak som kan settes inn (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

Målet med handlingsplanen er at man skal klare å fange opp personer som befinner seg i risikosonen for å bli radikaliseret, så tidlig som mulig. Helt sentralt er det også at man da møter disse personene med tiltak som virker. Tiltakene som blir presentert i handlingsplanen skal gi

konkrete verktøy for de som arbeider med å forebygge mot radikaliserings og voldelig ekstremisme i praksis, som for eksempel kriminalomsorgen. Tiltakene i handlingsplanen kommer i tillegg til det mer generelle forebyggende arbeidet, som også er viktig. Generelt forebyggende arbeid kan være å sikre gode oppvekstvilkår for barn og unge, bekjempe fattigdom og arbeide for at alle, uavhengig av bakgrunn, skal få oppleve tilhørighet og beskyttes mot diskriminering (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

Som nevnt er arbeidet med radikaliserings og voldelig ekstremisme et ansvar som hviler på mange aktører, herunder kriminalomsorgen. Av de 30 tiltakene som nevnes i handlingsplanen er det særlig 3 tiltak som retter seg mot kriminalomsorgen.

Disse tiltakene er (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014):

- Tiltak 7 - styrke kunnskapen gjennom utdanningene i justissektoren. Herunder gjelder utdanningene ved politihøgskolen og kriminalomsorgens utdanningscenter. Det skal gis relevant og oppdatert kunnskap om radikaliserings og voldelig ekstremisme.
- Tiltak 16 - livssynsmedarbeidere i kriminalomsorgen. Kriminalomsorgen skal etablere et team av livssynsmedarbeidere. Teamet skal ha base i Oslo fengsel, men også bidra ved øvrige enheter på Østlandet. Erfaring fra andre land tilsier at et nært samarbeid mellom livssynsmedarbeidere fra ulike trosretninger kan forebygge radikaliserings i fengslene.
- Tiltak 18 - mentorordning i kriminalomsorgen. Det skal utvikles og prøves ut en mentorordning i kriminalomsorgen. Ordningen skal primært rette seg mot identifiserte innsatte som forstås å være sårbare for å bli rekruttert til voldelig ekstremisme, spesielt unge innsatte.

Handlingsplanen skal være dynamisk, og dermed bli oppdatert ved behov. Dette anses som nødvendig for å være oppdatert i forhold til eventuelle endringer i trusselbildet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017a). I løpet av høsten og vinteren 2016 ble det gjennomført et omfattende arbeid med å videreutvikle tiltak i handlingsplanen. Dette arbeidet førte til at regjeringen i starten av mars i år lanserte nye tiltak i Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Blant de nye tiltakene er det to tiltak som knytter seg til fengsel. Disse er (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017a):

- Styrket samarbeid ved løslatelse fra fengsel: Samarbeidet mellom kriminalomsorgen, kommunene, det ordinære politiet og PST skal styrkes ytterligere. Dette for å sikre en god håndtering ved løslatelse det er knyttet en bekymring til.

- Kompetanseheving av ansatte i kriminalomsorgen: En håndbok ble lansert i september 2016, og det skal etableres et e-læringsprogram. I tillegg har elleve ressurspersoner fått ansvar for kompetanseheving i kriminalomsorgen på regionalt og lokalt nivå.

Disse tiltakene skal dessuten bidra til samordning av nødvendige tiltak i forbindelse med løslatelse av risikoinnsatte (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017a).

Regjeringen publiserer jevnlig status for oppfølging av Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme på sin nettside. Den seneste statusoppdateringen ble publisert i juni 2017, og gir status for tiltakene per april 2017. Når det gjelder tiltakene som er rett mot kriminalomsorgen informeres det om følgende (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017b):

Når det gjelder styrkingen av utdanningene i justissektoren trekkes det frem at KRUS har tilrettelagt for at ansvarlige i kriminalomsorgen skal få utdypende kunnskap om flerkulturell forståelse og forhold knyttet til radikaliserings og radikaliseringsprosesser. Denne opplæringen gis også i grunnutdanningen for fengselsbetjenter. Videre opplyses det om at samlinger for radikaliseringskoordinatorer er gjennomført, og at radikaliseringskoordinatorer har hatt lokale samlinger. Regionene har også fått ansvar for å skape gode og tydelige rutiner for rapportering, samt opprette både radikaliseringskontakt og et diskusjonsforum for bekymringer i hver enhet. Videre er det planlagt samlinger for ansatte med særlig interesse i løpet av 2017. Det opplyses også om at KRUS har satt av ressurser til forskning på fengselsspesifikke sider av radikaliseringsprosesser og avradikalisering i norsk kontekst (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017b).

I forhold til tiltaket om livssynsmedarbeidere i kriminalomsorgen opplyses det om at kriminalomsorgen skal etablere et team av livssynsmedarbeidere. Det informeres om at det har vært en dialog mellom Kulturdepartementet og KDI med sikte på å få erfaringer om livssynsmedarbeidere i helsesektoren (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017b).

Det informeres om at tiltaket om mentorordning er i gang, og det er gitt opplæring til et kompetent og variert mentorkorps. Så langt er det særlig innsatte dømt for terrorhandlinger som er tatt opp under mentorordningen. Det fremmes i denne sammenheng at det er nødvendig å styrke enhetenes evne til å oppdage og identifisere innsatte som er sårbare i forhold til radikaliseringsprosesser (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017b).

Når det gjelder tiltaket om styrket samarbeid ved løslatelse fra fengsel opplyses det i statusoppdateringen at det er innledet et samarbeid mellom PST, KDI og POD om oppfølging av personer hvor man har bekymring knyttet til radikaliserings og voldelig ekstremisme. Det arbeides med å skape gode rutiner for samhandling og informasjonsutveksling både under soningen, i forbindelse med løslatelse og etter løslatelse. I arbeidet er det også ønskelig å lage en mal for hvordan en eventuell oppfølging best mulig kan gjennomføres i overgangen fra fengsel til hjemkommune (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017b).

Handlingsplanen er en viktig del av arbeidet kriminalomsorgen gjør for å håndtere radikaliserings i fengsel. Den er retningsgivende i den grad de må forholde seg til det som kommer frem av tiltak i handlingsplanen.

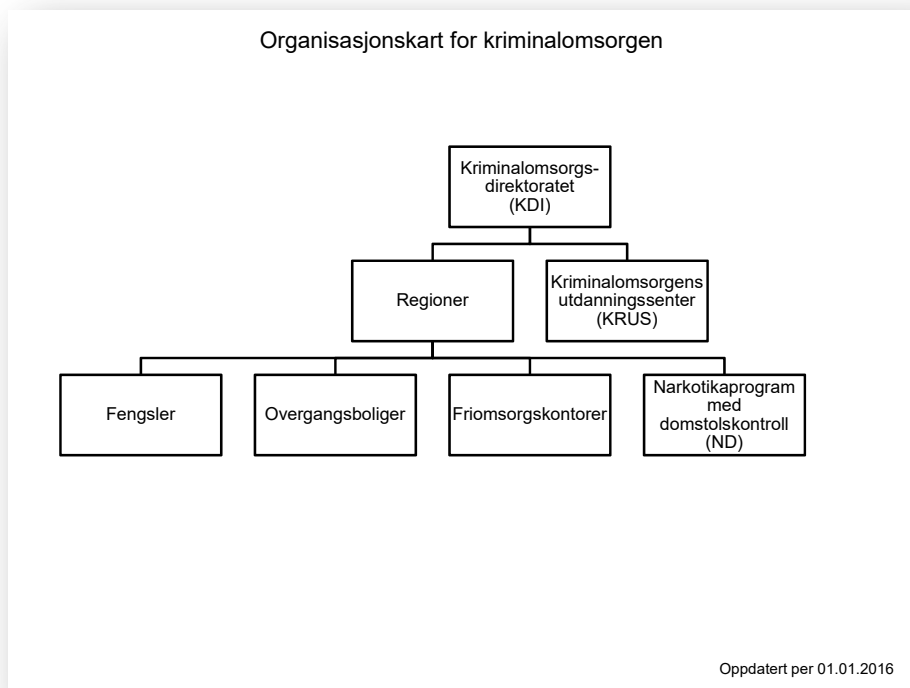
I det følgende vil jeg redegjøre for kriminalomsorgens organisering. Dette anses som relevant for å skape forståelse for videre lesning. Jeg vil også gjennom å presentere rundskriv 5/2015 (KDI, 2015) og kriminalomsorgens årsrapport (2016) vise hvordan kriminalomsorgen har implementert tiltakene fra regjeringens handlingsplan. Det er også relevant å trekke frem håndboken om radikaliserings og voldelig ekstremisme (KRUS, 2016), som kan ses på som et verktøy til de ansatte i arbeidet med radikaliserings i fengsel.

2.2. Kriminalomsorgens organisering

Kriminalomsorgen er organisert i tre nivåer: Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI), fem regionadministrasjoner og de lokale fengsler og friomsorgskontor (se figur 1).

KDI har det øverste faglige og administrative ansvaret for kriminalomsorgen. De fem regionene har ansvar for straffegjennomføringen innenfor regionens grenser, og for å sikre helhetlig ressursutnyttelse og godt samarbeid med andre regioner. Fengslene og friomsorgskontorene har ansvaret for den daglige driften på lokalt nivå.

I tillegg kommer Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS. Justis- og beredskapsdepartementet er overordnet Kriminalomsorgsdirektoratet (Kriminalomsorgen (u.å, b)).

Figur 1: Organisasjonskart for kriminalomsorgen (Kriminalomsorgen, u.å., b).

I følge kriminalomsorgens nettside skal kriminalomsorgen gjennomføre varetektsfengsling og straffereaksjoner på en måte som er betryggende for samfunnet og som motvirker straffbare handlinger. Det skal være en balanse mellom hensynet til samfunnets krav om beskyttelse mot kriminelle handlinger og hensynet til den enkelte domfeltes og innsattes muligheter for å vende tilbake til samfunnet som fremtidige lovydige borgere. Siden 1840 har det i kriminalomsorgen vært et klart uttalt mål at straffedømte skal «bedre ut enn inn». Det norske straffegjennomføringssystemet baseres på humanistiske prinsipper og individuell tilrettelegging for de domfelte og innsatte. Det skal også legges til rette for at lovbrytere kan gjøre en egen innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster (Kriminalomsorgen u.å., c).

Når det gjelder radikaliserings har kriminalomsorgen en viktig rolle med å forebygge og avdekke radikaliserings i fengsel. Rundskriv KDI 5/2015, som vil bli presentert i det følgende, legger føringsene for hvordan kriminalomsorgen skal håndtere utfordringen med radikaliserings.

2.3. Rundskriv KDI 5/2015

I slutten av februar 2015 kom det et *rundskriv* fra kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) rettet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme i kriminalomsorgen (KDI, 2015). Innledningsvis i rundskrivet blir det trukket frem hendelser som har ført til økt oppmerksomhet om risikoen for radikaliserings av innsatte i fengsel.

I rundskrivet påpekes det at kriminalomsorgen har en viktig rolle i å bidra til å avdekke radikaliserings, og det minnes om de allerede etablerte rutiner. I følge rundskrivet er det viktigste arbeidet som gjøres for å avdekke radikaliserings, det daglige arbeidet. Det dynamiske sikkerhetsarbeidet trekkes frem som sentralt, da det øker sikkerheten, samt bryter ned barrierer mellom innsatte og tilsatte. For at man effektivt skal kunne oppdage en radikaliseringsprosess stilles det krav til registrering og videreformidling av endringer hos innsatte (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2015).

I følge rundskrivet er rutiner for utveksling av informasjon mellom kriminalomsorgen, politi, PST og påtalemyndigheten med på å styrke kvaliteten på risikovurderinger som blir gjort av kriminalomsorgen, når det gjelder sammensetning av innsatte i avdelingene og innsattes progresjon i straffegjennomføringsperioden. Gode samarbeidsrutiner og kommunikasjon mellom enhetene og politiet og PST trekkes derfor frem som sentralt. Det blir informert om at eventuelle bekymringer skal overbringes til lokal PST-kontakt (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2015).

I rundskrivet informeres det også om de 3 tiltakene som gjelder for kriminalomsorgen i regjeringens Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, og at det er opprettet en arbeidsgruppe som har ansvar for å følge opp disse tiltakene (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2015).

2.4. Kriminalomsorgens årsrapport 2016

I kriminalomsorgens årsrapport fra 2016 (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2017) trekkes arbeid mot radikaliserings og voldelig ekstremisme spesifikt frem som et fokusområde. I denne sammenheng blir det gjort rede for hva som er gjort på området, og hva som fokuseres på. Dette vil bli presentert i det følgende.

Når det gjelder arbeidet med radikaliseringsinformering informeres det om at kriminalomsorgen har opprettet et eget prosjekt som jobber med tiltak mot radikaliseringsinformering og voldelig ekstremisme i kriminalomsorgen. Dette prosjektet ledes av KDI (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2017).

I årsrapporten kommer det frem at det i mars i fjor ble det utnevnt elleve radikaliseringskoordinatorene i Norge. Kriminalomsorgen i Norge er som nevnt delt inn i fem regioner, hvor man da har to radikaliseringskoordinatorene i hver region, og en spesielt for kvinneenhetene. Radikaliseringskoordinatorene har ansvaret for fengslene og friomsorgskontorene i regionen. Disse personene har i følge årsrapporten gjennomgått opplæring og har fått spesielle oppgaver knyttet til radikaliseringsinformering og voldelig ekstremisme i fengsel. Arbeidsoppgavene deres knytter seg til å foreta risikovurderinger, håndtere informasjon, og opplæring og veiledning av ansatte. Ved hver enhet i regionen har man også en radikaliseringskontakt. Det informeres også om at det er utviklet rutiner for rapportering, noe som er i tråd med tiltakene i regjeringens handlingsplan (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2017).

Når det gjelder mentorordningen som også er et av tiltakene i regjeringens handlingsplan informeres det om at dette prosjektet er satt i gang. I følge kriminalomsorgen ser tiltaket ut til å fungere godt. Mentorprosjektet ble iverksatt i region øst, og på tidspunktet da årsrapporten ble utgitt, i februar 2017, var det så langt rekruttert syv mentorer. I følge årsrapporten antar KDI at behovet for mentorer vil øke i 2017 (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2017)

Det opplyses også i årsrapporten om at KDI prioriterer deltakelse i relevante internasjonale fora. Dette på bakgrunn av at andre land kan ha erfaringer som er nyttige for kriminalomsorgen å lære av, noe som gi et stort utbytte (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2017).

Når det gjelder planverk trekkes det frem at beredskapsplanverket på regionalt og lokalt nivå er gjennomgått, og at det er utarbeidet en håndbok for ansatte i kriminalomsorgen (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2017). Denne håndboken vil bli trukket frem i det følgende.

2.5. Håndbok om radikaliserings og voldelig ekstremisme

I 2016 gav kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS ut en *håndbok til ansatte i kriminalomsorgen*. Denne omhandler radikaliserings og voldelig ekstremisme, med særskilt fokus på håndtering i fengsel (KRUS, 2016). Håndboken har som formål å øke kunnskap om temaet radikaliserings, tilpasse de overordnede planer til arbeidssituasjonen i fengsel og avklare forventninger til håndtering av radikaliserings. Håndboken skal gi kunnskap om radikaliserings som fenomen og fungere som et verktøy slik at ansatte kan anvende kunnskapen i kartlegging av innsatte (KRUS, 2016).

Håndboken er delt inn i to deler. Del 1 er *fenomenkunnskap* og inneholder begrepsavklaringer av radikaliserings og voldelig ekstremisme, forklaringer på hvordan man bli radikaliseret, fellestrekk og sårbarhetsfaktorer på hvorfor noen blir radikaliseret, informasjon om radikaliserings i fengsel, strategier for å forebygge eller stoppe radikaliserings, samt informasjon om islamisme og høyreekstremisme (KRUS, 2016).

Del 2 inneholder *tips for håndtering i fengsel*. Derav informasjon om kartlegging og observasjon, utarbeidelse av tiltak, dialog med innsatte, dokumentasjon og rapportering, utveksling av informasjon til politi/PST, til andre i kriminalomsorgen eller samarbeidspartnere. Det er også informasjon om mentorprosjektet, som er det ene tiltaket i handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (KRUS, 2016).

Det fremkommer lite fra rundskriv 5/2015 og kriminalomsorgens årsrapport fra 2016 om hvorvidt kriminalomsorgen kombinerer tiltakene fra Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme med egne utarbeidede tiltak. Dette gjør håndboken interessant da den inneholder informasjon om eventuelle andre tiltak som kan iverksettes ovenfor innsatte med utfordringer knyttet til radikaliserings.

Håndboken vil også være en del av det empiriske grunnlaget i oppgaven, da den viser hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikaliserings i fengsel i praksis.

2.6. Oppsummering

Bakgrunnskapittelet har hatt flere funksjoner. Det har bidratt til å danne bakgrunnskunnskap til videre lesing, gitt et bilde av hvordan myndighetene håndterer den nåværende risikoen for radikaliserings, og gitt en redegjørelse av hvilke risikostyringsverktøy regjeringen og

kriminalomsorgen har iverksatt for å styre risikoen. Enhetene i kriminalomsorgen må gjennomføre arbeidet mot radikaliserings etter de gitte rammer, som er Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (2014) og Rundskriv 5/2015. Håndbok om radikaliserings og voldelig ekstremisme for ansatte i kriminalomsorgen (KRUS, 2016) er et verktøy de ansatte i kriminalomsorgen kan bruke i arbeidet med radikaliserings i fengsel.

Videre vil det teoretiske rammeverket for oppgaven bli presentert. Dette består av teori knyttet til risiko, samt relevant forskning på radikaliserings og radikaliserings i fengsel.

3. Teoretisk rammeverk

Det teoretiske rammeverket består av teori knyttet til risiko, samt relevant forskning om radikaliserings og radikaliserings i fengsel. Dette vil benyttes for å sette problemstillingen inn i en faglig og teoretisk sammenheng. Grunnet lite teori om radikaliserings generelt og i fengselssammenheng anses det som hensiktsmessig å inkludere tidligere forskning som en del av det teoretiske rammeverket.

Innledningsvis vil jeg gi en begrunnelse for valg av teori og forskning som er en del av det teoretiske rammeverket. Formålet med oppgaven er å se på hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikaliserings i fengsel, hva som er fokusområder i dette arbeidet, og hvordan forholdet mellom reelle og ideelle ressurser er. I den sammenheng vil være det relevant å knytte teori om risiko og opp mot risikoen for radikaliserings i fengsel. Dette vil være interessant blant annet for å se hva som kjennetegner risikoen. Kjennetegnene bør danne grunnlaget for de virkemidlene kriminalomsorgen tar i bruk for å håndtere risikoen, og dermed si noe om hva som bør være *fokusområder* i arbeidet mot radikaliserings.

Relevant forskning på radikaliserings, samt informasjon fra regjeringens nettsider om radikaliserings danner grunnlaget for en redegjørelse av radikaliserings som begrep og prosess, samt hvem som blir radikaliserings. Det å se på prosessen bak radikaliserings og hvem som blir radikaliserings, er interessant å se opp mot tiltakene som er en del av kriminalomsorgens risikostyring. Det er interessant å se hvorvidt tiltakene tar høyde for dynamikken i en radikaliseringsprosess og risikofaktorene som kan føre til at personer blir radikaliserings.

Det vil også bli redegjort for tidligere forskning på radikaliserings i fengsel. Først og fremst vil tidligere forskning på radikaliserings i fengsel bli presentert, før jeg deretter trekker frem og redegjør for forskning som kan si noe om hva som gjør *innsatte sårbare ovenfor radikaliserings*. Dette er interessant da kan si noe om hvilke utfordringer kriminalomsorgen står ovenfor når de skal håndtere risikoen for radikaliserings i fengsel, og hva de bør ta høyde for i arbeidet.

3.1. Risiko for radikaliserings i fengsel

I ethvert fengsel i Norge er det risiko for at radikaliserings kan skje. Vi er usikre på hva som vil skje i fremtiden, og for å forholde oss til usikkerheten må vi være proaktive - vi må møte usikkerheten med tiltak før den uønskede hendelsen skjer. Et systematisk arbeid før noe skjer er et viktig redskap i det forebyggende arbeidet mot uønskede hendelser. I dette arbeidet kan for eksempel systematikken rundt risiko og sårbarhetsanalyser være til hjelp. Det knytter seg utfordringer til å analysere den type risiko radikaliserings i fengsel utgjør, men en analyse vil allikevel være viktig, da det er retningsgivende for hvilke tiltak som bør iverksettes med tanke på sikring og risikostyring (Rausand & Utne, 2011. S. 286). Tiltakene i handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014) som ble presentert i bakgrunnskapitlet, er myndighetenes tiltak for risikostyring i praksis. Det er de virkemidlene og risikoeffektene som skal bidra til å styre risikoen for radikaliserings i fengsel. I det følgende vil det bli gjort rede for teori om risiko som kan knyttes opp til risikoen for radikaliserings i fengsel.

3.1.1. Usikkerhet

Det er ingen bestemt definisjon på risiko. Ulike fagområder og disipliner har tilnærmet seg risiko på ulike måter, og dermed ført til mange perspektiver (Aven m.fl., 2013). Risikolitteraturen viser oss at konseptet risiko blir brukt både som uttrykk for en forventet verdi, en sannsynlighetsoverveiling om usikkerhet og som en hendelse. Risiko handler om hva som kan skje i fremtiden, og er derfor alltid forbundet med usikkerhet. Dette gjør at usikkerhet synes stadig viktigere å forstå i forhold til risikobegrepet. Vi kan aldri være sikre på hvordan en uønsket situasjon inntreffer, men kan gjennom analyser samle inn informasjon og kunnskap som kan brukes som grunnlag for å vurdere usikkerheten knyttet til uønskede situasjoner (Rausand & Utne, 2011). Aven og Renn (2010) har utarbeidet en definisjon på risiko som skal bygge bro mellom ulike tilnærminger til risiko, og definerer risiko på følgende måte:

”Risk refers to uncertainty about and severity of the consequences (or outcomes) of an activity with respect to something that humans value.”

(Aven & Renn, 2010, s. 3).

Det er denne forståelsen av risiko som ligger til grunn for denne oppgaven.

Rausand og Utne (2011, s. 249) trekker frem et skille mellom *aleatorisk usikkerhet* og *epistemisk usikkerhet*. Aleatorisk usikkerhet er en type usikkerhet som henger sammen med naturlig variasjon eller tilfeldighet. Denne type usikkerhet omtales gjerne også som ikke-reduserbar usikkerhet, tilfeldig usikkerhet og iboende usikkerhet. På den andre siden har man epistemisk usikkerhet, som skyldes mangel på kunnskap. Dersom vi får mer kunnskap kan usikkerheten reduseres. Epistemisk usikkerhet omtales gjerne også som subjektiv usikkerhet, modellbasert usikkerhet eller reduserbar usikkerhet (Rausand og Utne, 2011). Når det gjelder den usikkerheten som knytter seg til radikaliserings i fengsel kan det argumenteres for at dette er en *epistemisk usikkerhet*. Hvordan denne usikkerheten kan reduseres, og hvilken kunnskap som kan bidra til dette, vil bli tatt opp i drøftingen.

3.1.2. Safety og security

På engelsk kan sikkerhet oversettes med både ”safety” og ”security”, mens vi på norsk benytter bare ett ord. Bak både safety og security ligger en grunntanke om å beskytte mot farer og trusler for å skape sikre forhold (Albrechtsen, 2003). I denne oppgaven brukes begrepsfestningene på safety og security som fremkommer i *Perspektiver på Samfunnssikkerhet* (Engen m.fl, 2016). Safety viser til risikoen og usikkerheten koblet til ikke-planlagte hendelser som trafikkuhell og naturkatastrofer. Security viser til risikoen og usikkerheten koblet til tilsiktede uønskede handlinger som kriminalitet og terror. Radikaliserings i fengsel anses å være en security-hendelse.

Når det gjelder security-hendelser er det vanskelig å gjennomføre en analyse på samme måte som for safety-hendelser. Security-hendelser står ovenfor helt andre risikostyringsutfordringer enn safety-hendelser, og det stilles derfor helt spesielle krav til risikovurderinger og risikoanalyser (Engen m. fl, 2016). I følge Aven (2013) skyldes dette flere forhold. Security-hendelser er tilsiktede hendelser hvor det ligger en intensjon og ønske om å oppnå et mål. Bak hendelsene finner man rasjonelle, fleksible og kalkulerende individer, med en evne til å tilpasse seg i forhold til eventuelle barrierer. Videre preges hendelsene av stor uforutsigbarhet i den grad det er lite gjentakelse av hendelser, lite empirisk data, og et ønske fra trusselaktør om å overraske og skremme (Aven, 2013).

3.1.3. Intensjon og kapasitet

Bjørge (2015) argumenterer for at dersom vi skal kunne analysere risikoen for tilsiktede hendelser må vi ta inn trusselbegrepet, hvor trussel er produktet av gjerningsmenneskes hensikt (*intensjon*) og evne (*kapasitet*) til å gjennomføre intensjonen. *Sannsynlighet* sier noe om i hvilken grad det er trolig at en hendelse vil inntreffe, og knytter seg i den risikodefinsjonen som ligger til grunn for denne oppgaven, til *usikkerheten*. *Konsekvens* beskriver mulig følge av en uønsket hendelse, og *sårbarhet* beskrives som en manglende evne hos et objekt til å motstå virkning av en uønsket hendelse og til å gjenopprette sin opprinnelige tilstand, men kan også forstås som hvor lett eller vanskelig det er å ramme et objekt med en ondsinnet handling (Bjørge, 2015). Sårbarheten når det gjelder radikaliserings i fengsel, kan knyttes til de *innsatte*. Noen mennesker er mer sårbare ovenfor radikaliserings enn andre, og innsatte i fengsel er en slik sårbar/utsatt gruppe. Også i følge Engen m. fl. (2016) kan risikoen for ondsinnede handlinger bestemmes av de to faktorene *intensjon* og *kapasitet* (Engen, m. fl., 2016). Kapasitet kan knyttes til et bestemt måls sårbarhet: jo lettere det er å ramme, desto mindre kapasitet kreves. Sterke intensjoner og høye kapasiteter kan også øke sannsynligheten for at handlingen bli iverksatt. Risikoen øker tilsvarende fordi risiko er produktet av sannsynligheten/usikkerheten for hendelse og konsekvensen dersom hendelser skjer. Reduksjon av risiko for tilsiktede uønskede hendelser som for eksempel radikaliserings i fengsel kan derfor oppnås ved å redusere intensjoner, kapasiteter, sårbarheter eller konsekvenser (Bjørge, 2015).

På bakgrunn av dette kan vi argumentere for at radikaliserings i fengsel er en security-hendelse hvor risikoen er preget av *usikkerhet* og *sårbarhet*. Så hvordan kan denne usikkerheten og sårbarheten håndteres og reduseres? I det følgende vil det bli gjort rede for strategier for risikostyring som kan benyttes for å komme frem til sikringstiltak/risikoreducerende tiltak. Dette vil i analyse- og drøftingskapittelet bli sett i lys av de tiltakene kriminalomsorgen benytter for å håndtere risikoen for radikaliserings i fengsel.

3.1.4. Risikostyring

I følge Rausand og Utne (2011) er risikostyring en kontinuerlig ledelsesprosess som består av de tre hovedaktivitetene; risikoanalyse, risikoevaluering og risikokontroll og risikoreduksjon. Målsettingen med risikostyring er altså å identifisere, analysere og vurdere mulige

risikoforhold i et system eller i en virksomhet, samt å finne frem til og iverksette tiltak som kan redusere mulige skadevirkninger (Rausand og Utne, 2011).

Risiko kan reduseres til et akseptabelt nivå gjennom å sette inn målrettede virkemidler, også kalt *sikringstiltak* (Engen m. fl, 2016), eller *risikoreduserende* tiltak (Rausand & Utne, 2011). Tiltakene kan ha som hensikt å redusere sannsynligheten for uønskede hendelser, *sannsynlighetsreduserende tiltak*, og/eller konsekvensene av slike hendelser, *konsekvensreduserende tiltak* (Engen m.fl., 2016). Dersom det er mulig vil det være det være hensiktsmessig å prioritere sannsynlighetsreduserende tiltak fremfor konsekvensreduserende tiltak (Rausand & Utne, 2011). Eksempler på sikringstiltak/risikoreduserende tiltak for å hindre radikaliserings i fengsel kan være overvåking av innsatte, fysiske barrierer i form at av innsatte blir fjernet fra fellesskapet eller flyttet til andre fengsler, for å nevne noen. Slike tiltak vil i beste fall kunne begrense handlingsrommet til eventuelle radikaliserings og kunne forhindre radikaliserings.

Som nevnt er det viktig å finne ut hvilken type risiko man opererer med, da det har betydning for hvilke tiltak og virkemidler som er hensiktsmessige å implementere. Radikaliserings i fengsel er en security-hendelse som stiller spesielle krav til både analyser og håndtering. På bakgrunn av de overnevnte teorier om risikostyring og sikkerhetsstyring er det interessant å se hvilke tiltak kriminalomsorgen og fengslene har valgt for å håndtere den usikkerheten og sårbarheten som knytter seg til risikoen for radikaliserings i fengsel.

For å bedre kunne forstå risikoen for radikaliserings i fengsel, og hva som er viktig for å kunne håndtere denne risikoen, er nødvendig å redegjøre for radikaliserings. Det vil i det følgende bli redegjort for mulige kjennetegn på en radikaliseringsprosess, forskning på hvem som blir radikaliserings og dermed pekt på ulike faktorer som gjør noen personer mer sårbare for radikaliserings enn andre. Dette er relevant fordi det sier noe om *hva* kriminalomsorgen skal håndtere, og bidrar til å belyse kompleksiteten rundt det å håndtere radikaliserings både generelt, men da særlig i fengselssammenheng med innsatte som risikogruppe.

3.2. Radikalisering

I det følgende vil det bli redegjort for radikalisering som begrep og prosess, hvor det er radikalisering som prosess som er det sentrale i denne oppgaven. En forklaring av radikaliseringsbegrepet anses allikevel som nødvendig for å gjøre det klart hva som blir lagt i begrepet, og hvilken forståelse av radikalisering som ligger til grunn for denne oppgaven. Ved å se på kjennetegn på radikaliseringsprosessen og hva som gjør enkelte individer mer sårbare for radikalisering enn andre, kan dette bidra til å forklare hvorfor kriminalomsorgen anser noen områder som viktigere enn andre i arbeidet med radikalisering, og si noe om bakgrunnen for de tiltakene som er utarbeidet. Dette delkapittelet om radikalisering består av informasjon om radikalisering utgitt av regjeringen, som er publisert på nettsiden radikalisering.no, samt annen relevant forskning på radikalisering.

3.2.1. Radikalisering som begrep

En begrepsavklaring er viktig først og fremst for å enes om begrepene man snakker om, og ha det klart for seg hva som legges i begrepene. Definisjonen som blir brukt i denne oppgaven tar utgangspunkt i regjeringens definisjon, da dette er definisjonen kriminalomsorgen forholder seg til.

Radikalisering er et konstruert begrep, som anses å ha oppstått etter London-bombene i 2005, da man innså at terrorisme ikke bare er noe som kommer utenfra, men også oppstår blant egne borgere (Bjørge & Gjelsvik, 2015). En av utfordringene som kan knyttes til begrepet radikalisering er hvordan det kan forveksles med begrepet *radikal*. Det er viktig at vi er bevisste og forsiktige med hvordan vi bruker begrepene radikal og radikalisering, og er bevisste på skillet mellom de to begrepene. Ordet radikal må ikke tillegges å være noe negativt og farlig, da mange viktige samfunnsendringer, som for eksempel likestilling mellom kjønn og arbeidernes rettigheter er resultater av radikale bevegelser (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Det er virkemiddelet i radikalisering, altså viljen til å bruke vold, som er sentralt i dette skillet.

Radikalisering kan defineres på ulike måter, og begrepet har blitt kritisert for å bli brukt for vidt og utydelig, både av politikere, journalister og forskere (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Uten at dette vil diskuteres mer inngående i denne sammenheng, er det allikevel viktig å gjøre leseren bevisst på at radikalisering er et omdiskutert begrep.

Forståelsen av radikaliseringsprosesser som ligger til grunn i denne studien er den som kommer frem i regjeringens Handlingsplan mot radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme (2014).

” Radikaliseringsprosesser forstås her som prosesser der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske, ideologiske eller religiøse mål”.

Justis- og beredskapsdepartementet, 2015, s. 7.

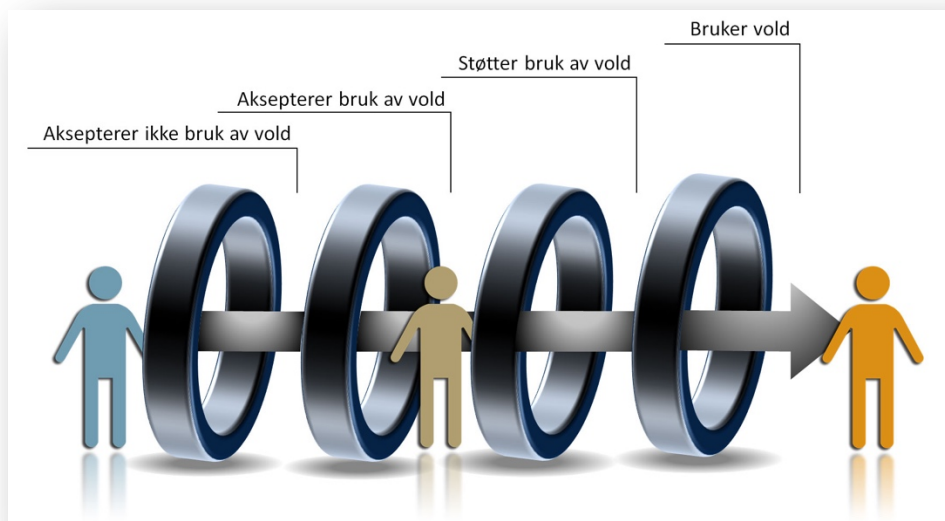
3.2.2. Radikaliseringsprosesser

Radikaliseringsprosesser kan skje innenfor alle typer livssyn, politiske retninger og ideologier (Regjeringen, 2014). Varigheten på radikaliseringsprosessen varierer, og det er ikke nødvendigvis slik alle som er i en slik prosess blir voldelige ekstremister.

En radikaliseringsprosess karakteriseres gjerne ved utviklingen av: et ensidig verdensbilde, ikke rom for alternative perspektiver, en tanke om at hensikten helliger midlene, fiendebilde med forestillinger om ”oss- og dem” som kan bli brukt for å rettferdiggjøre bruk av vold, aksept for bruk av vold for å nå politiske mål, eller at en anser drastiske handlinger som støtte eller oppfordring til vold som nødvendig (Justis- og beredskapsdepartementet, 2016, s. 14).

I Nasjonal veileder for forebygging av radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015) beskrives radikaliseringsprosessen som en *radikaliseringsstunnel* (se figur 2). Denne modellen illustrerer hvordan mennesker som i utgangspunktet ikke har en intensjon om å bruke vold, over tid og ved tilstedeværelse av de rette faktorene og påvirkningene, blir åpne for å bruke vold (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015). Utfallet av en radikaliseringsprosess er ulikt fra person til person, og det er heller ikke slik at alle fullfører hele radikaliseringsstunnelen. Noen blir stående på ett sted, noen snur, og andre går gjennom hele tunnelen. Det er altså viktig å være bevisst på at en radikaliseringsprosess ikke er umulig å påvirke.

Figur 2: Radikaliseringstunnel (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015).

Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme inneholder en liste over mulige bekymringstegn som kan tyde på at en person er i ferd med å bli radikalisert. (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Når flere slike bekymringstegn oppstår samtidig kan det tyde på at man bør undersøke vedkommende nærmere. Det kan være bekymringstegn knyttet til *uttalelser og ytringer* som for eksempel intoleranse for andres synspunkter, fiendebilde – vi og dem, konspirasjonsteorier, hatretorikk eller at man legitimerer vold eller trusler om vold for å nå politiske mål. Det kan også være bekymringstegn knyttet til *interesser/utseende/symbolbruk* ved at en for eksempel appellerer til og søker etter ekstremistisk materiale på nett, endrer utseende, benytter symboler knyttet til ekstremistiske idealer og organisasjoner m.m. Man kan også oppdage bekymringstegn knyttet til *aktiviteter*, som for eksempel at en kan bli opptatt av ekstremisme på internett og i sosiale medier, deltar på demonstrasjoner eller i sammenstøt med andre grupper, bruker trusler og vold som følge av ekstremisme, hatkriminalitet, eller reisevirksomhet som kan føre til økt radikaliserings og kontakt med ekstremister. Til slutt trekkes det frem bekymringstegn knyttet til *venner og sosiale nettverk*, ved at en for eksempel endrer nettverk og omgangskrets, omgås personer og grupper som er kjent for voldelig ekstremisme, omgås grupper der det utøves trusler, vold og annen kriminell virksomhet eller om en blir medlem i ekstremistiske grupper, nettverk og organisasjoner (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

Det understrekes at denne oversikten over ulike bekymringstegn er på ingen måte uttømmende, men skal bidra til å gjøre kjent ulike kjennetegn som *kan* indikere radikaliseringsprosesser (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

Hva som setter i gang en radikaliseringsprosess er ulikt fra person til person, og det vil ofte være flere motivasjonsfaktorer som bidrar til å drive personer inn i en slik prosess. I det følgende delkapittelet vil jeg gjøre rede for ulike forskning som retter seg mot *hvem* som blir radikalisert. Det er viktig å forstå hvorfor mennesker kan bli radikalisert, for å kunne forebygge og hindre spredning av radikaliseringsprosesser.

3.2.3. Hvem blir radikalisert?

Sosiale og politiske forhold i samfunnet kan bidra til å skape grunnlag for at terrorisme og voldelig radikaliseringsprosesser kan vokse frem i et samfunn, og hendelser som oppleves som provoserende kan utløse en voldelig radikaliseringsprosess på individ- og gruppenivå (Bjørge, 2015).

Når man skal si noe om hvem som blir radikalisert er det hensiktsmessig å si noe om risiko- og beskyttelsesfaktorer. Risikofaktorer kan knyttes til de forhold som fører til økt risiko for at personer utvikler problemer. På den andre siden er beskyttelsesfaktorer forhold som demper risikoen for at problemer utvikles, ved tilstedeværelse av risikofaktorer. Kunnskap om de ulike risiko- og beskyttelsesfaktorer er sentralt å ha med seg når man skal jobbe forebyggende mot ulike risikogrupper, som for eksempel innsatte i fengsel. Dersom man reduserer risikofaktorene og styrker beskyttelsesfaktorene har man mulighet til å redusere risikoen for en negativ utvikling (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015).

I Nasjonal veileder for forebygging av radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015) blir det redegjort for ulike risikofaktorer som kan øke faren for at personer utvikler problemer.

I følge veilederen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015) er et fellestrekk ved mange personer som oppsøker ekstremistiske miljøer at det er en reaksjon på at de har opplevd eller opplever utenforskap, da gjerne i skolesammenheng, i arbeidslivet eller i lokalmiljøet. De har også gjerne opplevd relasjonelle utfordringer med å knytte seg til de etablerte sosiale grupper. De har gjerne opplevd å bli krenket, og noen sitter gjerne med en følelse av å ha blitt krenket

av samfunnet, ved at de blir marginalisert eller diskriminert som individ eller gruppe. Ved å oppsøke destruktive og udemokratiske miljøer vil personen møte bekreftelse og støtte for sine egne negative/destruktive følelser. Deltakelsen i slike grupper oppleves derfor for noen som det eneste stedet å bli sett og hørt for sine meninger (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015).

Når man skal forsøke å peke på fellestrekk på *hvem som blir radikaliseret* er det også relevant å trekke inn PST sin studie som beskriver hvilken bakgrunn personer som oppsøker ekstreme islamistiske miljøer i Norge har *før* de bli radikaliseret. Undersøkelsen gjort av PST bekrefter det eksisterende bildet av ekstrem islamisme i Norge som et multietnisk fenomen, preget av unge menn med lav utdannelse, mye kriminalitet og løs tilknytning til arbeidslivet. I rapporten kom det frem at så mange som 68 % i undersøkelsen hadde en kriminell fortid (PST, 2016). PST har funnet noen kjennetegn på hvem som radikaliseres: majoriteten er menn, de er unge, mange er sårbare, de har gjerne mentale problemer, de misbruker gjerne substanser og har opplevd/opplever utenforskap. Mange har også et rulleblad og en historie med vold. Dårlig psykisk helse anses ikke å være en utløsende faktor i seg selv til at noen vil delta i terrorhandlinger, men vil gjerne forsterke utenforskapet og den manglende integreringen, som igjen ser ut til å disponere for radikalisering (PST, 2016).

I følge Tore Bjørgo finnes det ingen enkelt profil til hvem som blir radikaliseret og rekruttert til terroristisk aktivisme (Bjørgo, 2015). Allikevel kan det i følge Bjørgo (2015) identifiseres fire ulike persontyper med ulik bakgrunn og motivasjon for å involvere seg i voldelig ekstremisme og militante grupper. Den første gruppen er de *ideologiske aktivistene*. Disse er ofte ressurssterke, lykkes i det sosiale og er primært drevet av politiske eller ideologiske motiver. De får gjerne lederroller, og det er ofte de som radikaliserer sine venner. *Medløperne* drives av et ønske om tilhørighet, vennskap og aksept. Dette behovet fører til deltakelse i militante aktiviteter, og radikaleringen skjer gjerne heller som en konsekvens av deltakelse i gruppen, enn motsatt. *De sosialt frustrerte* preges gjerne av en problematisk sosial bakgrunn, lite sosial kapital, erfaringer med diskriminering, marginalisering, vold og kriminalitet. Drivkreftene preges lite av ideologi, men snarere av sinne og aggresjon som kan rettes mot en fiende. Ved deltakelse i en militant gruppe får de gjerne en anerkjennelse for sin voldelige og kriminelle kompetanse – som de ikke får hos andre. Til slutt har man *spenningssøkere* som involverer seg i voldelig ekstremisme i søken etter spenning og opplevelser (Bjørgo, 2015).

Det er altså gjort flere forsøk på å finne profiler eller kategorier på hvem som blir radikalisert, og det er ikke nødvendigvis enighet mellom forskerne om hvem disse personene er. Mye av forskningen kan også kritiseres for å favne om mange grupper i samfunnet.

Videre vil radikalisering bli satt i en fengselssammenheng. Det vil bli presentert en forskningsstatus på radikalisering i fengsel, og gjort rede for tidligere forskning. Den tidligere forskningen vil videre bli brukt til å peke på ulike forhold gjør innsatte til en risikogruppe når det gjelder radikalisering.

3.3. Forskningsstatus - radikalisering i fengsel

I det følgende vil det bli presentert en forskningsstatus på radikalisering i fengsel. Det er gjort lite forskning på radikalisering i fengsel i Norge, derfor baserer dette kapittelet i stor grad seg på internasjonal forskning. Særlig de nyeste rapportene på området vil bli trukket frem, da disse anses å ha mest mulig oppdatert kunnskap. Mangelen på norsk forskning om radikalisering i fengsel kan ha en sammenheng med at vi til nå har hatt lite utfordringer med radikalisering i norske fengsler. Vi har derfor mye å hente internasjonalt, både av forskning og erfaringer fra andre land som har hatt større utfordringer med radikalisering i fengsel.

Først og fremst vil det bli presentert en oversikt over relevant tidligere forskning på radikalisering i fengsel. Videre vil jeg trekke frem elementer fra forskningen som sier noe om hva som gjør innsatte sårbare ovenfor radikalisering. Dette er interessant fordi det sier noe risikoen for radikalisering i fengsel, og hva som ligger bak den usikkerheten og sårbarheten denne risikoen preges av. Samtidig vil det gi indikatorer på hvordan sårbare innsatte bør håndteres, som kan ses opp mot kriminalomsorgens håndtering.

3.3.1. Tidligere forskning om radikalisering i fengsel

ANDREW SILKE gav i 2014 ut boken **PRISONS, TERRORISM AND EXTREMISM – CRITICAL ISSUES IN MANAGEMENT, RADICALISATION AND REFORM**. Boken gir en oversikt over intervensjons- og håndteringsstrategier for å takle terrorister og ekstremister i fengsel.

MARK HAMM gav i 2013 ut boken **THE SPECTACULAR FEW: PRISONER RADICALISATION AND THE EVOLVING TERRORIST THREAT**. Denne boken tar sikte

på å gi en bred forståelse for hvordan fanger kan bli radikalisert, og argumenterer for at for å forstå det nåværende landskapet av terrorisme, så må vi forstå hvordan innsatte i fengsler blir behandlet.

ICSR (International centre for the study of radicalisation and political violence) har gitt ut to rapporter som er sentrale innen tema radikalisering i fengsel.

Den første rapporten; **PRISONS AND TERRORISM: RADICALISATION AND DE-RADICALISATION IN 15 COUNTRIES**, ble utgitt i 2010, og er skrevet av Peter Neumann. Rapporten er en analyse av hvordan fengsel kan spille en rolle i å radikalisere mennesker, og undersøker og sammenligner politikk og praksis fra fengselssystemene til 15 forskjellige land. Rapporten belyser avveininger og dilemmaer men også prinsipper og gode praksiser, som kan hjelpe myndigheter og beslutningstakere med å oppdage nye ideer og unngå kostbare tiltak som går mot sin hensikt. Rapporten viser både hvordan fengsler kan bidra til radikalisering som et sted med mye sårbarhet, og hvordan de kan spille en viktig rolle i å bekjempe terrorisme dersom man får til et godt arbeid. Rapporten gir praktiske forslag til hvordan fengsler kan bidra positivt til å bekjempe terrorisme.

Den andre rapporten har tittelen **CRIMINAL PASTS, TERRORIST FUTURES, EUROPEAN JIHADISTS AND THE NEW CRIME-TERROR NEXUS**, og ble utgitt i 2016. Forfattere av denne rapporten er Rajan Basra, Peter R. Neumann og Claudia Brunner. Videre i oppgaven vil jeg for enkelthetens skyld vise til rapporten som ICSR, 2016, for enkelthetens skyld. I litteraturlisten er kilden oppført ut fra forfatternes navn.

Formålet med denne rapporten er å beskrive naturen bak, og dynamikken i koblingen mellom kriminalitet og terrorisme. Rapporten skal også skape forståelse for hva denne forbindelsen betyr for terrortrusselen og hvordan den bør håndteres.

Rapporten reiser viktige problemstillinger, og argumenterer for at terrorisme, mer enn før, er et sosialt problem, og på grunn av at kriminalitet og terrormiljøene beveger seg mot hverandre, er kampen mot kriminalitet blitt et spørsmål om nasjonal sikkerhet (ICSR, 2016). Grunnlaget for rapporten er en database som inneholder profilene til 79 nylige europeiske jihadister med kriminell fortid. Av alle individene i databasen ICSR benyttet til sin forskning var det ingen tydelig uniform profil, men det var mulig å avdekke noen mønster. Alle var menn, og forholdsvis unge. Den eldste var 38 år og den yngste 16, men en gjennomsnittsalder på 25.

Denne forskningen er av relevans for min oppgave da den viser hvordan kriminelle er en særlig sårbar gruppe i forhold til radikaliseringsprosesser. Dette er interessant da fengsel er et sted hvor kriminelle og terrorister er tett på hverandre.

I 2011 opprettet EU- **RADICALISATION AWARENESS NETWORK (RAN)** som Norge har deltatt i siden det startet opp. RAN har en egen arbeidsgruppe som har fokus på radikaliseringsprosesser i fengsel og ved prøveløslatelser. Denne gruppen består av ansatte fra fengsel- og prøveløslatelsessektoren. Gruppen har som målsetting å utveksle ideer, praksiser og kontakter, samt lage anbefalinger til politikk rettet mot radikaliseringsprosesser i fengsel.

Arbeidsgruppen gav i 2016 ut en rapport: RAN P&P Practitioners' working paper. Approaches to violent extremist offenders and countering radicalisation in prisons and probation (RAN, 2016). Denne rapporten tar for seg tilnærming til domfelte voldelige ekstremister, og håndtering av radikaliseringsprosesser i fengsler og ved prøveløslatelser. Rapporten inneholder tips til hvordan å kartlegge innsatte, for å kunne kartlegge og håndtere risikoen knyttet til radikaliseringsprosesser. Det gis i den sammenheng tips til hva en slik kartlegging bør inneholde og ha som formål.

Denne forskningen er relevant å se opp mot den kartleggingen fengslene gjør av innsatte som det knytter seg til radikaliseringsproblematikk til.

I det følgende delkapittelet vil det bli gjort rede for ulike forhold som gjør innsatte særlig sårbare ovenfor radikaliseringsprosesser.

3.3.2. Innsatte som sårbare ovenfor radikaliseringsprosesser

På bakgrunn av tidligere forskning om radikaliseringsprosesser i fengsel, og annen relevant forskning om radikaliseringsprosesser, vil jeg i dette delkapittelet trekke frem forskning som kan gi forklaringer på hvorfor innsatte er særlig sårbare ovenfor radikaliseringsprosesser, og dermed ses på som en *risikogruppe*. Her er det interessant å se på hvordan fengsel kan fungere som en radikaliseringsarena, samt koblingen mellom kriminalitet og terrorisme som ICSR (2016) tar for seg i sin rapport "Criminal pasts, terrorist futures. European jihadists and the new crime-terror nexus".

Fengsel som radikaliseringsarena

I debatter om radikalisering og voldelig ekstremisme blir fengsler omtalt som arnesteder for terrorisme (Peter Neuman, 2010). Det argumenteres i slike sammenhenger for at fengsler er arenaer hvor individer er særlig eksponert for å utforske ny tro og nye foreninger/organisasjoner, noe som gjør innsatte i fengsler særlig sårbare ovenfor radikalisering.

I ICSR (2016) sin rapport nevnes flere årsaker til hvorfor fengsler er av spesiell betydning. For det første argumenteres det for at fengsel er et sårbart sted hvor ekstremister kan finne det som omtales som ”sinte unge menn” med kriminell fortid, som gjerne er åpne og modne for radikalisering og rekruttering til ekstremisme. Det å bli satt i fengsel kan for mange oppleves som en personlig krise, og en tid for å søke mening med livet. Samtidig må man gjerne bryte med den fortiden man har, og noen kan ha et ønske om å bli en del av noe som kan betale for deres synder, som for eksempel religion. Ønsket om, og behovet for, å indentifisere seg med ny ideer, oppfatninger og sosiale grupper kan dermed være stort stort. Dette skaper en *kognitiv åpenhet*, som kan utnyttes av radikaliserere (ICSR, 2016).

Fengsler er også et samlingssted for kriminelle og terrorister (ICSR, 2016). Dette kan skape muligheter for samarbeid og overføring av ferdigheter. Samtidig kan de innsattes kriminelle fortid ha gitt dem ferdigheter som kan bli brukt i for eksempel terrorisme, som kan gjøre dem attraktive for radikaliserere. Dette kan på den andre siden gi de innsatte en følelse av at det er rom for deres atferd og deres handlinger, og at de blir akseptert som de er, til tross for sin kriminelle atferd (ICSR, 2016). Til sist argumenteres det for at fengsler ofte etterlater innsatte med lite muligheter for å bli re-integrerte i samfunnet og bli produktive medborgere (ICSR, 2016).

Det å bli satt i fengsel kan også ses på som det Bjørge (2015) kaller en *foranledning*. Han trekker frem et skille mellom to typer årsaker til terrorisme: forutsetninger og foranledninger. Forutsetninger er de forholdene som ligger til grunn som har potensiale til å skape fremvekst av blant annet terrorisme. Bjørge (2015) trekker frem eksempler som mangel på demokrati eller illegitime og korruperte myndigheter. Disse forholdene i seg selv er ikke nok til å skape utbrudd av terrorisme, men dersom de rette *foranledningene* er tilstede, er faren større (Bjørge, 2015). Foranledninger er årsaker som påvirker mer direkte. Det er spesifikke hendelser og situasjoner som motiverer eller trigger utbrudd av terrorisme. Her trekker Bjørge

(2015) frem karikaturtegningene av Muhammed trekkes frem som eksempel, og argumenterer for at dette var en foranledning som trigget voldshandlinger, men som sannsynligvis ikke har vært like triggende dersom det ikke hadde foreligget forutsetninger, som frustrasjon over måten muslimer blir behandlet i den vestlige verden (Bjørge, 2015). På samme måte kan det å bli satt i fengsel være en *foranledning* som kan motivere eller trigge utbrudd av terrorisme.

På bakgrunn av det følgende kan det altså trekkes frem flere forhold som kan gjøre fengsler til radikaliseringsarenaer; i fengsel er kriminelle og radikaliserere/terrorister tett på hverandre, radikalisering kan oppstå som en reaksjon på fengslingen i seg selv, samt forhold knyttet til fengselsoppholdet som oppleves som urettferdige.

For å redusere risikoen for at fengsler blir radikaliseringsinkubatorer anbefales det i ICSR sin rapport (2016) at det blir gjort en innsats for å gjøre fengslene sikrere ovenfor de risikoene som knytter seg til dagens situasjon. I følge rapporten innebærer dette:

- å sikre at alle fengsler er godt bemannet og at man unngår overbefolkning.
- At man trener innsatte på problemstillinger knyttet til radikalisering og terrorisme, slik at de kan se tidlige tegn og skille mellom religiøs samtale og voldelig radikalisering.
- Utnevne ansatte som skal ha direkte kommunikasjonskanal med sikkerhetsbyråer.
- Ha tilgjengelig imamer, slik at ekstremister ikke får muligheten til å fylle det spirituelle vakuemet og utnytte kognitive åpninger.
- Gi friomsorgen tilstrekkelige ressurser til å forstå og håndtere utfordringen med å reintegrere potensielt radikaliserede kriminelle.

Det er interessant å se disse anbefalingene opp mot hvordan kriminalomsorgen i Norge møter utfordringen med radikalisering i fengsel, og hvilke tiltak som er iverksatt for å håndtere den risikoen som knytter seg til radikalisering i fengsel.

Forbindelsen mellom kriminalitet og terrorisme

Forbindelsen kriminalitet-terrorisme er ikke et nytt fenomen, men den har endret seg siden den ble kjent som konsept på 1990 tallet. Fra å være det ene eller det andre argumenteres det i rapporten fra ICSR (2016) for at kriminelle og terrorister nå rekrutterer fra samme grupper mennesker. Dette kan skape synergier og overlappinger som kan få konsekvenser for hvordan personer radikaliserer og opererer (ICSR, 2016). *Hvem* som er terrorister har også endret seg

de siste årene i følge rapporten (ICSR, 2016). Det viser til at mange av dagens terrorister ikke lenger er velutdannede personer fra middelklassen slik man gjerne anså dem før, men kriminelle eller tidligere gjengmedlemmer som har tilbragt tid i fengsel og er domfelt for voldelige forbrytelser. I følge ICSR (2016) sin rapport har det også skjedd en endring på hvordan kriminelle tidligere var ute etter å oppnå profitt, og terrorister handlet på bakgrunn av ideologi. Bakgrunnen for terroristers handlinger varierer nå mellom å være kriminelt og ideologisk (ICSR, 2016). Det er ingen tvil om at disse overnevnte endringene skaper utfordringer.

På grunnlag av rapporten fra ICSR (2016) kan det trekkes frem flere faktorer som gjør kriminelle spesielt utsatt for å involvere seg i terrorhandlinger. Kriminelle anses også å være spesielt populære mål for terrorister ved at gjerne har egenskaper som er sentrale innen terrorisme. Det argumenteres (2016) for at kriminelle gjerne har kjennskap til begrensninger hos politistyrker, er innovative, og har en evne til å kontrollere nerver og handle under press. De vet gjerne også hvordan de skal ”holde seg under radaren”, og kan ha en lavere psykologisk terskel for å inngå i terrorhandlinger. De har også gjerne tilgang til kriminelle nettverk, noe som kan gi lettere tilgang til våpen, forfalskede dokumenter og lignende (ICSR, 2016).

På den andre siden er det også interessant å se på hva som gjør jihadisme så populært i forhold til mer ”vanlige” former for religion. Det som skiller IS fra andre religiøse retninger er at det krever lite kunnskap, da de teleologiske aspektene ikke er det som står sentralt i IS. Ved å slutte seg til IS kan videre kriminalitet da rettferdiggjøres ved at man gjør det for IS og en ”høyrere mening”, samtidig som det å bli religiøs betaler bøtene for tidligere synder (ICSR, 2016). Jihadistgrupper preges gjerne av makt, vold, eventyr og adrenalin, en sterk identitet, og det å være rebelsk. Mange av disse egenskapene er også ifølge ICSR (2016) sin rapport kjennetegn ved kriminelle grupper. Dette kan gjøre spranget fra å være med i en kriminell gruppe til å bli med i en jihadistgruppe, mindre (ICSR, 2016).

Innsatte er altså gjerne sårbare både på grunn av personlige egenskaper og erfaringer, og situasjonen av å være i fengsel. Fengsel det stedet hvor de to gruppene, kriminelle og terrorister er tette på hverandre. Med den situasjonen vi har i dag, med økende antall domfelte og fengslede terrorister, er det forventet at problematikk rundt radikaliserings bare vil øke i omfang i følge ICSR (2016) sin rapport. Dette gir kriminalomsorgen en viktig rolle i å

bidra til å både jobbe forebyggende mot radikaliseringsprosesser og å avdekke eventuelle pågående radikaliseringsprosesser.

Hvordan kriminalomsorgen i Norge håndterer utfordringen med radikaliseringsprosesser vil bli redegjort for i empiri-kapittelet. Før det blir presentert, vil jeg presentere den metodiske tilnærmingen for oppgaven, altså hvordan jeg har gått frem for å besvare problemstillingen.

4. Metode

Dette kapitlet er en presentasjon og begrunnelse av de metodiske valgene som er blitt tatt for å kunne svare på studiens problemstilling; *Hva er fokusområder i kriminalomsorgens arbeid mot radikaliserings i fengsel, og hvordan er forholdet mellom ideelle og reelle ressurser?*

Jeg vil gjøre rede for og reflektere over prosessen og de resultatene som har fremkommet, peke på styrker og svakheter, samt reflektere rundt studiens reliabilitet, validitet og etiske hensyn.

4.1. Innledende arbeid

I første omgang presenteres det innledende arbeidet, som er valg av forskningsstrategi, og utvikling av forkunnskaper. Hensikten med det innledende arbeidet er å bestemme retning for oppgaven, og se hvilke data som vil være aktuelle for min oppgave.

Det overordnede målet med denne oppgaven har vært å se på hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikaliserings i fengsel, og hva som er fokusområder i dette arbeidet. Med det som utgangspunkt valgte jeg å gjennomføre oppgaven som et kvalitativt, eksplorerende studie. Et kvalitativt studie gir mulighet til å gå i dybden, og fokusere på meninger og prosesser bak det som studeres (Thagaard, 2011). Hensikten med et eksplorerende studie kan være å utforske et felt hvor det er lite kunnskap fra før. Man tar gjerne utgangspunkt i en problemstilling, som utvikles og presiseres i løpet av prosjektet (Thagaard, 2011). Både problemstilling og forskningsspørsmål har i denne studien blitt endret og tilpasset underveis i prosessen, ettersom jeg har fått ny kunnskap og økt forståelse for det arbeidet som kriminalomsorgen gjør knyttet til radikaliserings i fengsel.

4.1.1. Valg av forskningsstrategi

Blaikie (2010) beskriver forskningsstrategi som den logikken, eller innfallsvinkelen forskeren har for å besvare problemstilling og forskningsspørsmål. Det kan trekkes frem et skille mellom induktiv, deduktiv, retoduktiv og abduktiv forskningsstrategi. Man kan bruke en forskningsstrategi eller en kombinasjon av flere. Det er viktig at forskningsstrategien(e) man velger er i tråd med det som skal besvares i problemstillingen og forskningsspørsmålene.

Min problemstilling og forskningsspørsmål retter seg mot noe som skal undersøkes og beskrives. Jeg vil undersøke og beskrive hvordan det arbeides i kriminalomsorgen for å håndtere risikoen for radikaliserings, og undersøke hva som er fokusområder i dette arbeidet. Jeg vil også undersøke forholdet mellom reelle og ideelle ressurser. Jeg anser derfor en kombinasjon av induktiv og abduktiv forskningsstrategi som best egnet til å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene mine. Dette vil bli begrunnet i det følgende.

En induktiv forskningsstrategi har som mål å samle inn data som kan beskrive karakteristikk og mønstre hos individer eller sosiale fenomener, og på grunnlag av dette lage begrensede generaliseringer (Blaikie, 2010). For å besvare forskningsspørsmål kan forskeren da foreta et utvalg av karakteristikk som han ønsker å undersøke, samle data knyttet til disse karakteristikkene og videre trekke begrensede generaliseringer fra dataene (Blaikie, 2010). Induktiv forskningsstrategi anses som relevant, da problemstillingen og forskningsspørsmålene mine retter seg mot å finne karakteristikk og mønstre for hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikaliserings, og på grunnlag av disse dataene peke på hva som er fokusområdene i arbeidet.

En abduktiv forskningsstrategi undersøker sosiale aktørers konstruksjon av virkeligheten og deres måte å gi mening til deres sosiale verden. Denne strategien sikte på å beskrive sosiale aktører sine meninger og tolkninger, motiver og intensjoner, og hvordan disse sosiale aktørene ser og forstår den delen av verden som er av interesse for forskeren (Blaikie, 2010). Abduktiv forskningsstrategi er dermed relevant for meg da jeg ønsker å få frem meningene og tolkningene informantene har om det arbeidet som gjøres med radikaliserings i fengsel, og hva de anser som fokusområdene i dette arbeidet.

I det innledende arbeidet er det også viktig at forskeren bruker tid på å danne seg et kunnskapsgrunnlag og forståelse innen tema. Betydningen av slike forkunnskaper vil bli redegjort for i det følgende.

4.1.2. Utvikling av forkunnskaper

Jeg begynte mitt arbeid med å finne offentlige dokumenter og forskningsartikler, samt mediasaker, som omhandlet tema radikaliserings og radikaliserings i fengsel. Dette for å danne meg et kunnskapsgrunnlag og forståelse innen tema.

Videre tok jeg kontakt med kriminalomsorgen som var positive og hjelpsomme, og ba meg sende inn en søknad til den regionen jeg ønsket å forske i. De henviste til retningslinjene for søknad om forskning i kriminalomsorgen som inneholdt kravene til innhold i søknaden. I denne samtalen ble jeg også informert om at kriminalomsorgen var i en periode med begrensninger på tilgang for personer som ville forske på tema radikalisering i fengsel. Jeg ble informert om at en søknad om å snakke med innsatte eller fengselsbetjenter sannsynligvis derfor ville bli avslått, av ulike årsaker, men at jeg ville få mulighet til å snakke med ressurspersoner på området. Jeg anså det derfor som hensiktsmessig å velge en retning for studien som ikke var avhengig av mange informanter, men hvor jeg heller kunne bruke ressurspersoner i kriminalomsorgen supplert med offentlige dokumenter og forskning på området. Jeg ble også satt i kontakt med en nøkkelinformant som sendte meg en oversikt over offentlige dokumenter, forskningsartikler og lignende, som kunne være av relevans til studiet.

Det innledende arbeidet var altså en viktig del av arbeidet, hvor mye av retningen for studien ble bestemt. Videre presenteres og begrunnes de valgene som ble tatt med hensyn til datainnsamling.

4.2. Data og datainnsamling

Innsamling av data til et kvalitativt studie kan gjøres på forskjellige måter. Jeg har valgt å hente inn data gjennom delvis strukturerte intervjuer og eksisterende dokumenter. Det var hensiktsmessig i denne studien å bruke en kombinasjon av intervjuer og dokumentstudier, da bruk av bare en av datainnsamlingsmetodene ville gitt et begrenset datagrunnlag.

Det er vanlig å skille mellom tre typer data som blir brukt i forskning; primærdata, sekundærdata og tertiærdata. De ulike typene data sier noe om avstanden forskeren har til den originale datakilden. I følge Blaikie (2010) er primærdata data som er generert av forskeren selv, altså ”ny” data som er innhentet med formål om å besvare forskningsspørsmålene. Intervjuene som har blitt gjennomført i denne studien er på denne måten primærdata. Sekundærdata kjennetegnes i følge Blaikie (2010) som data generert av en annen forsker, gjerne med et informerende formål, som for eksempel statistikker eller resultater fra spørreundersøkelser. Til sist er tertiærdata data som er analysert av en annen forsker. Ved å legge Blaikie (2010) sin forståelse av de ulike typer data til grunn, kan det argumenteres for at alle dokumentene som blir brukt i datainnsamlingen er tertiærdata. Dette betyr altså at

datagrunnlaget for studien består av primærdata fra intervjuene, og tertiærdata fra dokumentene.

Styrker og svakheter ved data og datainnsamling vil bli tatt opp i et eget kapittel. I det følgende gis nærmere beskrivelse av metodevalgene som knytter seg til datainnsamling, og hvorfor de valgte metodene anses å være best egnet til å besvare oppgavens problemstilling.

4.2.1. Dokumenter

Jeg har i denne studien benyttet offentlige dokumenter som omhandler tema radikalisering og voldelig ekstremisme, som kan knyttes til kriminalomsorgen. Noen av dokumentene har jeg funnet selv på internett via regjeringen eller kriminalomsorgens nettsider, og andre dokumenter fikk jeg tilsendt fra en nøkkelinformant i kriminalomsorgen.

Dokumentene har hatt flere formål i studien. De har bidratt til kartlegging og forståelse av hvordan kriminalomsorgen jobber, de har dannet grunnlag for utarbeiding av intervjuguide, de har blitt brukt som en ”kvalitetssjekk” av data fra informantene, samt til å berike det empiriske grunnlaget. Se tabell 1 for oversikt over dokumenter.

Navn på dokument	Beskrivelse av dokument
Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).	Handlingsplanen skal styrke arbeidet med å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme. Den inneholder tiltak som skal gi konkrete verktøy for de som arbeider med å forebygge mot radikalisering og voldelig ekstremisme i praksis.
Rundskriv KDI 5/2015 (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2015).	Rundskrivet fremmer den viktige rollen kriminalomsorgen har i forbindelse med radikalisering. Det gis en oversikt over de rutinene kriminalomsorgen har, samt tiltakene i regjeringens handlingsplan fra 2014.
Håndbok om radikalisering og voldelig ekstremisme for ansatte i kriminalomsorgen (KRUS, 2016).	Håndboken skal gi kunnskap om radikalisering som fenomen og fungere som et verktøy for å anvende kunnskapen i kartlegging av innsatte.

Tabell: 1. Oversikt over dokumenter.

Den andre metoden som ble benyttet til datainnsamling var som nevnt intervjuer. I det følgende vil det bli redegjort for prosessen rundt intervjuene, fra valg av informanter, til gjennomføring av intervju.

4.2.2. Intervjuer og valg av informanter

Når det skal foretas utvalg av informanter bør det i følge Thagaard (2011) basere seg på et *strategisk utvalg*, det vil si at man velger informanter ut fra egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske ut fra problemstillingen og de teoretiske perspektivene. En måte man kan rekruttere informanter på er sende en formell henvende til et sted hvor man kan finne potensielle deltakere, et såkalt *tilgjengelighetsutvalg* (Thagaard, 2011). For å ha mulighet til å bruke informanter fra kriminalomsorgen måtte jeg sende søknad om forskning til regionskontoret i den regionen jeg ønsket å forske i. Søknaden ble innvilget og jeg fikk tillatelse til å gjennomføre intervju av *en eller to ressurspersoner* i kriminalomsorgen. I følge Thagaard (2011) må forskeren være forberedt på å finne en alternativ setting å gjennomføre studien dersom det viser seg å være vanskelig å få adgang til det miljøet som er av relevans for problemstillingen. I dette tilfellet fikk jeg adgang til å forske i kriminalomsorgen, men til et veldig begrenset antall informanter. For å få et større datamateriale valgte jeg derfor å supplere informantgruppen med en forsker som har ekstremisme som fagfelt, samt inkludere offentlige dokumenter i det empiriske grunnlaget.

En annen vanlig måte å velge ut informanter på er *snøballmetoden* (Thagaard, 2011). Basert på et strategisk utvalg av informanter ber man disse personene om navn på andre som har tilsvarende egenskaper eller kvalifikasjoner (Thagaard, 2011). Denne metoden ble brukt når de to informantene i kriminalomsorgen skulle velges. Den første informant ble jeg tipset om i det innledende arbeidet, da jeg først var i dialog med kriminalomsorgen, og den andre informant ble jeg tipset om av den første informant. Den tredje informant, ekstremismeforskeren, ble valgt på grunn av sitt fagfelt, altså ut fra hans kvalifikasjoner med relevans for problemstillingen.

Jeg har som nevnt brukt 3 informanter, oversikt over informantene, deres arbeidssted og stilling gis i tabell 2.

Arbeidssted	Stilling	Omtales i oppgaven som
Kriminalomsorgen	Sikkerhetsinspektør og radikaliseringskoordinator i en av kriminalomsorgens regioner.	Radikaliseringskoordinator
Kriminalomsorgen	Førstebetjent og radikaliseringskontakt ved en enhet.	Radikaliseringskontakt
x	Forsker	Ekstremismeforsker

Tabell 2: Oversikt over informanter.

4.2.3. Gjennomføring av intervju

Før intervjuet skal gjennomføres må forskeren velge hvordan intervjuet skal utformes. Jeg valgte å ta i bruk delvis strukturert intervju. I denne tilnærmingen er tema for intervjuet fastlagt på forhånd, men rekkefølgen ikke fastsatt. På denne måten sikrer forskeren seg informasjon om de temaene som er viktig for problemstillingen, samtidig som intervjuet får et mer «uformelt» preg og blir mer som en samtale rundt de temaene (Thagaard, 2011).

Jeg lagde intervjuguide basert på det jeg hadde lest meg opp om på tema i det innledende arbeidet. Dette kan ha vært med på å skape en forforståelse som styrer hva jeg lette etter og hva jeg fant, som kan være både en styrke og en svakhet. Intervjuguidene inneholdt tema, hovedspørsmål og noen oppfølgingsspørsmål. I utarbeidingen av intervjuguidene forsøkte jeg å formulere åpne spørsmål, samtidig som de var presise for å unngå misforståelser. Selv om jeg hadde lagt opp til tema og noen spørsmål var jeg åpen for at informantene kunne ta opp temaer selv. Jeg kunne også utelate noen av spørsmålene dersom jeg så at de overlappet, samt stille oppfølgingsspørsmål dersom jeg kom på noe underveis. Dette er en av styrkene ved å gjennomføre et delvis strukturert intervju (Thagaard, 2011).

Intervjuguidene var forskjellige for de tre informantene, da de ble tilpasset til deres stilling. Det første intervjuet som ble gjennomført var med radikaliseringskoordinatoren. Dette var praktisk i forhold til at hun satt på mye god info som var viktig bakgrunn for meg å ha i de videre intervjuene. Intervjuguiden til radikaliseringskoordinatoren inneholdt derfor mer kartleggingsspørsmål enn de andre. Det andre intervjuet var med ekstremismeforskeren, som i

hovedsak inneholdt refleksjonsspørsmål. Det siste intervjuet var med radikaliseringskontakten, hvor det var en blanding av kartleggingsspørsmål og refleksjonsspørsmål. Alle intervjuguidene ligger vedlagt (vedlegg 1, 2 og 3).

Ingen av informantene fikk tilsendt intervjuguiden på forhånd. På denne måte unngår man innøvde svar på spørsmål hvor man ønsker informantens egne refleksjoner og synspunkter. På en annen side hadde jeg også noen spørsmål rundt planverk og retningslinjer, her kunne det vært positivt om informantene hadde forberedt seg bedre.

I forkant av intervjuet fikk alle informantene utdelt et samtykkeskjema, hvor de krysset av om de ville bli anonymisert, om de godtok at intervjuet ble tatt opp på båndopptaker og informasjon om at deltakelsen var frivillig og at de derfor kunne trekke seg når de skulle ønske (se vedlegg 4).

Alle intervjuene ble tatt opp på båndopptaker. Dette var viktig for å unngå at viktig informasjon gikk tapt, da jeg gjennomførte intervjuene alene. En annen fordel med båndopptakeren er at forskeren kan konsentrere seg om det informanten sier, og at det blir en mer naturlig setting. Det gir også en nøyaktig gjengivelse av det som ble sagt under intervjuet, med lite muligheter for misforståelse.

To av intervjuene ble gjennomført på arbeidsstedet til vedkommende, og et av intervjuene ble gjennomført via telefon. Ingen av informantene så noe behov for å anonymiseres, men jeg har allikevel valgt å utelate navn og heller henvise til informantene med tittel, da det er deres rolle i dette arbeidet som er av relevans for oppgaven.

Den ene informanten ønsket sitatsjekk, og fikk tilsendt dette i etterkant av intervjuet.

Videre opplevdes alle informantene som imøtekommende, ærlige, og engasjerte i sitt arbeid.

4.2.4. Styrker og svakheter ved data og datainnsamling

Valg av metode for å samle inn data betyr også at man velger bort andre metoder. I den forbindelse er det viktig at man foretar en kritisk refleksjon over metodevalg, gjennomføringen av datainnsamlingen, samt de data man sitter igjen med.

Når det gjelder styrker kan det trekkes frem som en styrke at kriminalomsorgen bidro til å finne relevante informanter til min oppgave. Særlig siden jeg kun fikk tilgang til å intervjuere personer var det viktig at dette var personer som kunne bidra med relevant data.

En annen styrke er kombinasjonen av data fra intervjuer og dokumenter. Dokumentene inneholder planverket for radikaliseringsarbeid i fengsel og sørger for nøyaktighet i forhold til dette, imens intervjuene sørger for informantenes opplevelse av planverket, samt meninger og synspunkter rundt arbeidet med radikaliseringsarbeid i fengsel.

Når det gjelder svakheter kan utvalgets størrelse trekkes frem. Det hadde helt klart vært en styrke dersom jeg kunne intervjuet flere i kriminalomsorgen. Det ville gitt et mye bedre bilde av hvordan kriminalomsorgen håndterer utfordringen med radikaliseringsarbeid i fengsel dersom jeg hadde fått mulighet til å intervjuere flere ressurspersoner, som for eksempel radikaliseringskontakter ved flere enheter, og radikaliseringskoordinatorer i flere regioner. På den måten kunne jeg pekt på felles utfordringer, ulikheter i arbeidet, eventuelle gode løsninger, og mindre gode løsninger. Jeg kunne også supplert med flere personer med fagkunnskap på området, slik som ekstremismeforskeren, men anså det som lite hensiktsmessig å samle inn data som trolig ville hatt liten relevans for problemstillingen. Det som var av interesse for min del var å vite hvordan *kriminalomsorgen* arbeider, det sier seg da at de som kan svare best på dette er de ansatte i kriminalomsorgen. Allikevel var det interessant å ha med noen synspunkter fra en fagperson.

Når det gjelder utvalg av informanter kan det trekkes frem flere forhold som kan anses som svakheter. Ved bruk av tilgjengelighetsutvalg nevner Thagaard (2011) at de som er villige til å delta i undersøkelsen gjerne i større grad føler de mestrer sin arbeidssituasjon/livssituasjon. Dette kan videre føre til at de ikke har noe problem med at forskeren får innsyn. Videre kan dette føre til skjevhet, slik at egentlige utfordringer og kritikk ikke kommer frem.

I tillegg kan den første informanten i kriminalomsorgen gjennom bruk av snøballmetoden ha gitt meg en informant som hun vet mestrer sine arbeidsoppgaver godt, og derfor gir meg et helt annet bilde enn jeg ville fått dersom jeg fikk en informant fra et annet fengsel. Det kan også ses på som en svakhet at kriminalomsorgen hadde så stor innflytelse på hvem jeg brukte som informanter. Det kan ha vært et bevisst valg å gi meg en radikaliseringskontakt som har

gjort en god jobb. Hadde jeg fått knyttet kontakt med en annen radikaliseringskontakt kan det hende jeg hadde fått helt andre data, og helt andre utfordringer.

Disse svakhetene var vanskelige å unngå, da det ikke var opp til meg hvem jeg knyttet kontakt med. Desto viktigere er det å reflektere over slike forhold. Til tross for utfordringer i forhold til et begrenset antall informanter følte jeg at jeg fikk gode data fra de intervjuene som ble gjennomført. Det var viktig at jeg valgte en retning i oppgaven som kunne gjennomføres med så begrenset informanttilgang, noe jeg føler jeg klarte.

Etter datainnsamling satt jeg igjen med en mengde datamateriale som måtte struktureres og behandles for å kunne analyseres i lys av de teoretiske bidragene. I det følgende vil jeg beskrive fremgangsmetoden jeg bruke for å håndtere og behandle data, for å gjøre det klart for analyse.

4.3. Datareduksjon og analyse

I første omgang transkriberte jeg intervjuene. Opptaket fra telefonintervjuet kunne til tider være vanskelig å tyde, grunnet mye bakgrunnsstøy. Allikevel førte ikke dette til noen store utfordringer, da dette var informanten som ønsket å få tilsendt sitatsjekk. Dette gav mulighet til å klargjøre eventuelle misforståelser.

Etter at datainnsamlingen er gjort må man kategorisere og redusere informasjonsmengden slik at den blir håndterbar, dette må gjøres uten å miste viktig informasjon. Det er ingen fasit på hvordan dette skal gjøres. I følge Blaikie (2010, s. 208) er det ikke mulig å skille mellom datareduksjon og dataanalyse. Videre argumenterer han for at datainnhenting, datareduksjon og dataanalyse ofte overlapper hverandre. For å gjøre det lettere for meg selv har jeg derfor tatt utgangspunkt i samme noenlunde samme tema både for forskningsspørsmålene, intervjuguidene, og til slutt når jeg skulle kategorisere og redusere informasjonen tok jeg utgangspunkt i tema fra forskningsspørsmålene.

I følge Thagaard (2011) er det viktig at man ikke tvinger materialet inn i forhåndsdefinerte kategorier, derfor laget jeg underkategorier etter at dataene var delt inn under temaene i forskningsspørsmålene. Det samme gjaldt for data hentet fra dokumenter. I gjennomlesingen av dokumentene fant jeg relevante data, og trakk dette inn under de relevante temaene.

4.4. Validitet og reliabilitet

I det følgende vil jeg reflektere rundt studiens validitet og reliabilitet. Det er viktig å reflektere over studien og de resultatene som er fremkommet, og ta en kritisk vurdering av dette.

Studiens troverdighet kan vurderes gjennom validitet, som knytter seg til studiens gyldighet, og reliabilitet, som knytter seg til studiens pålitelighet. Begreper som validitet og reliabilitet er opprinnelig relatert til vurderingen av kvantitative studier. Det knytter seg større utfordringer til å vurdere reliabiliteten og generaliserbarheten i kvalitative studier, da disse i stor grad preges av forskerens egne tolkninger. Målet med en kvalitativ studie er ikke nødvendigvis å skape en generaliserbar studie, men heller å belyse et tema, noe som er tilfelle i denne studien.

4.4.1. Validitet

Validitet er relatert til tolkning av data, og handler om *gyldigheten* av de tolkninger som forskeren kommer frem til (Thagaard, 2011). Validitet kan i den sammenheng knyttes til overførbarhet (Thagaard, 2011), og hvorvidt tolkninger som er utviklet i et prosjekt kan ha gyldighet i andre sammenhenger.

At jeg bare har informanter fra en region-, og en enhet i kriminalomsorgen, svekker overførbarheten av studiens resultater. Overførbarheten kunne økt dersom jeg hadde fått mulighet til å intervju flere radikaliseringskoordinatorer og-/eller flere radikaliseringskontakter. Dette ville gitt en bedre, og mer overførbar, beskrivelse av hvordan kriminalomsorgen håndterer radikaliseringsproblematikken. Resultatene fra denne studien vil allikevel kunne være gjenkjennbart for andre i en lignende situasjon, men det er ikke mulig å generalisere studiens resultater. En generalisering var heller ikke formålet med denne studien.

4.4.2. Reliabilitet

Thagaard (2011) argumenterer for at reliabilitet kan relateres til hvorvidt en kritisk vurdering av prosjektet gir inntrykk av at forskningen er utført på en *pålitelig* og tillitvekkende måte (Thagaard, 2011, s. 201). Reliabilitet kan knyttes til spørsmålet om hvorvidt en forsker som anvender de samme metodene, hadde kommet frem til det samme resultatet.

Dersom man redegjør for hvordan data er blitt utviklet i løpet av forskningsprosessen, kan dette bidra til å gjøre forskningsprosessen gjennomiktig/transparent og dermed øke studiens reliabilitet.

Det er også viktig å reflektere over konteksten for innsamling av data. Ved å bruke intervju som metode er det viktig at man er bevisst på hvordan relasjonen til informantene kan påvirke informasjonen. Denne relasjonen kan påvirke informantens atferd og informasjon, som kan føre til at man ikke får et korrekt bilde av situasjonen. Det er derfor viktig at jeg som forsker er objektiv og nøytral. Radikalisering i fengsel er et viktig og mye omtalt tema, dette kan påvirke hvor fritt informantene føler de kan snakke rundt tema. En annen ting som kan trekkes frem når det gjelder intervju som metode er at det ikke er gitt at informantene ville svart det samme, dersom de ble spurt om samme spørsmål på ny, eller av en annen forsker. Det kan i denne sammenheng argumenteres for at bruk av dokumenter i datainnsamlingen kan bidra til å øke påliteligheten i studien.

For å øke reliabiliteten ved oppgaven har jeg også brukt båndopptaker under intervjuene, samt transkribert intervjuene i etterkant. Dette sikrer presis gjengivelse av data fra intervjuene. På en annen side kan båndopptaker oppleves som ubehagelig og føre til at informantene holder igjen informasjon.

Avslutningsvis i metodekapittelet vil det bli reflektert rundt etiske hensyn knyttet til studien.

4.5. Etiske hensyn

Når det gjelder etiske hensyn er det viktig at intervjuene som gjennomføres baserer seg på et fritt og informert samtykke. Alle intervjuer ble gjennomført med informert samtykke og frivillig deltakelse. Dette ble sikret ved at jeg i forkant av intervjuene presenterte et samtykkeskjema for informantene (vedlegg 4). Alle informantene var også kjent med innholdet i prosjektet. Dette var en del av informasjonen på samtykkeskjema, samt at jeg gav en beskrivelse av prosjektet i en mail som ble sendt ut til informantene i forkant av intervjuene.

Alle intervjuene ble også tatt opp på båndopptaker, noe informantene samtykket til i forkant av intervjuet.

Til tross for at ingen av informantene så noe behov for å anonymiseres valgte jeg allikevel å anonymisere samtlige informanter. Dette på bakgrunn av at det er deres stilling og rolle knyttet til radikaliserings i fengsel som er av relevans i denne studien. For å sikre at informantene ble helt anonymisert har jeg også valgt å utelate stedsnavn, navn på regioner, fengsler og kommuner. I direkte sitater har jeg også unngått å bruke typiske dialektord.

På bakgrunn av overnevnte momenter, anså jeg oppgaven som ikke meldepliktig til NSD.

Som nevnt måtte jeg sende en søknad til kriminalomsorgen om forskning i ut fra forelagte retningslinjer. Disse retningslinjene har som formål å bidra til å sikre at forskningen gjennomføres på en forsvarlig måte, og at domfelte og ansatte ikke utsettes for personlige belastninger.

Innsatte i fengsel er sårbar/utsatt gruppe i en spesiell situasjon. Dette krever at jeg som forsker utviser varsomhet. Radikaliserings kan være et tema hvor det er vanskelig å snakke fritt og åpent, både for innsatte og ansatte. Det er viktig at jeg er bevisst på min rolle som forsker, og er klar over at det kan ligge begrensninger i denne posisjonen (Thagaard, 2011).

Videre vil de data som er blitt hentet inn gjennom intervjuer og dokumenter og valgt ut som relevant for oppgavens problemstilling, bli presentert i et empirikapittel.

5. Empiri

I dette kapittelet vil hovedtrekkene i det empiriske materialet bli presentert. Kapittelet legger grunnlag for drøfting i neste kapittel i lys av elementer fra bakgrunns-kapittelet (kapittel 2) og det teoretiske grunnlaget. Empirien består av data fra intervjuer og dokumenter som nevnes i tabell 1 og 2. Resultatene presenteres i tråd med forskningsspørsmålene. Det er viktig å se kapittelet i sammenheng med kapittel 2, da dette vil være med å skape en bedre forståelse av funnene beskrevet i dette kapittelet.

5.1. Forskningsspørsmål 1: Hvordan sørger kriminalomsorgen for at ansatte har kompetanse om radikaliserings?

I følge radikaliseringskoordinatoren skal alle fengsler trenes opp til å ha radikaliserede fanger. Dette kan relateres til den overordnede strategien KDI har valgt, om å spre innsatte som utgjør en potensiell risiko for radikaliserings til ulike fengsler.

Informantene understreket at det er et stort behov for kompetanse blant de ansatte, rundt tema radikaliserings i fengsel. Dette kommer også til uttrykk i Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, hvor to av tiltakene retter seg mot å skape kompetanse om radikaliserings blant ansatte i kriminalomsorgen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

5.1.1. Ikke fått tilført ressurser

Radikaliseringskoordinatoren forteller at fengslene *ikke har fått tilført* noen ressurser til arbeid med radikaliserings, og da heller ikke til opplærings av ansatte. Ressursene kriminalomsorgen har fått går rett til direktoratet og KRUS, og til forskning og utdanning. Når det gjelder fengselsbetjentutdanningen har tema radikaliserings og voldelig ekstremisme blitt lagt inn i læreplanen, og det er en egen person på KRUS som har ansvar for å undervise i dette.

Radikaliseringskoordinatoren forteller videre at den opplærings fengslene har går fra deres ordinære budsjett. Til tross for at det ikke er blitt tilført noen ekstra midler, er det et område fengslene kan velge å prioritere i budsjettet. Videre gir hun uttrykk for at det ikke er blitt iverksatt noe veldig ekstraordinære tiltak rundt opplærings av ansatte innen denne tematikken, men at det fokuseres på å lære de ansatte fenomenkunnskap og å bruke de kompetansene de

allerede har. For å lære ansatte fenomenkunnskap og å skape kompetanse innen radikaliseringsring, har det blant annet vært samlinger på KRUS i tema radikaliseringsring. Da kan enhetene som har økonomi til det, sende ansatte til disse samlingene. Dette blir dermed et spørsmål om prioriteringer på grunnlag av økonomi og interesse, og radikaliseringskoordinatoren kunne fortelle at hun opplever at noen fengsler er spesielt interesserte i å bli med på slike samlinger. Radikaliseringskoordinatoren forteller derimot at kursene hun har for de ulike enhetene i regionen er gratis, og er for alle ansatte.

Når *radikaliseringskontakten* fikk spørsmål om ressurser og hvorvidt hun opplever at det er nok ressurser til å drive det arbeidet de ønsker, svarte hun både ja og nei.

”Ja. Eller, okei det er ikke nok ressurser, du ville kanskje tatt ut folk til opplæring litt mer og, men det koster jo penger om de skal på kurs, og ut av turnus og sånne ting”.

Radikaliseringskontakt

Radikaliseringskontakten forteller at det bare er hun som er ”gratis” i dette arbeidet, da hun ikke blir erstattet på jobb dersom hun er borte på kurs eller lignende. Dette gjør at hun selv prøver å få med seg mest mulig av kurs og samlinger, og deler informasjon med ansatte i fengselet, for på denne måten å bidra til at de kan få forskjellig syn på tema. Ansvar som radikaliseringskontakt er noe hun har fått i tillegg til de andre ansvarsoppgavene hun hadde i sin stilling som narkotikakoordinator i fengselet. Det blir altså ikke satt av noe spesielt tid, eller gitt noen spesielle midler til arbeidet med radikaliseringsring. Ved å ha så mange arbeidsoppgaver i stillingen forteller hun at det gjør det vanskelig å gå i dybden på tema. Dersom hun bare hadde jobbet med den ene delen ville hun hatt mulighet til å få god oversikt.

5.1.2. Fenomenkunnskap

Radikaliseringskoordinatoren forteller at hun opplever at betjentene er gode på dynamisk sikkerhet, og på bakgrunn av det å se de innsatte, eksempelvis hvorvidt de er ruset eller ikke. Hun opplever derimot at de er dårligere til å fange opp det som går på islam, og at betjentene derfor må læres opp til å oppdage når innsatte endrer seg i den retningen.

Både radikaliseringskoordinatoren og radikaliseringskontakten fremmer betydningen av å lære de ansatte fenomenkunnskap, og anser dette som et område det rettes særlig fokus på i arbeidet med radikalisering i fengsel. Fenomenkunnskap handler om å lære ansatte hva man skal se etter for å fange opp radikalisering og personer som medfører økt risiko for radikalisering. Det å lære opp ansatte og sørge for at de har kunnskap om radikalisering er en viktig del av det forebyggende arbeidet, forteller radikaliseringskoordinatoren. Også i håndboken fremmes behovet for kunnskap om radikalisering som fenomen. Det gis her uttrykk for at det er viktig å forstå hvorfor noen blir radikalisert for å kunne forebygge og hindre spredning av radikalisering. Denne kunnskapen anses som viktig både når innsatte skal kartlegges, og når det skal utarbeides tiltak (KRUS, 2017).

5.1.3. Informasjonsdeling

Radikaliseringskontakten er veldig opptatt av at alle ansatte skal ha mest mulig lik kunnskap, og at det derfor er viktig å dele kunnskap og informasjon. Dersom hun for eksempel har vært på kurs, deler hun derfor informasjon med ansatte i sitt fengsel - til tross for at hun ikke får så mye tilbake. Radikaliseringskontakten mener at man bør unngå at alle "sitter på hver sin tue" og holder på informasjon.

Det behøver ikke nødvendigvis å være radikaliseringskontakten som snakker med de innsatte dersom man opplever å ha innsatte med utfordringer knyttet til radikalisering. På bakgrunn av dette mener radikaliseringskontakten at det er viktig å gjøre kontaktbetjentene trygge på rollen før de prater med de innsatte, ved at de blir gitt god informasjon.

Når radikaliseringskontakten har gått gjennom for eksempel handlingsplaner og rundskrivet forteller hun at hun har tatt med seg helseavdeling, prest, skoleavdeling, arbeidsdriften, og andre i fengselet. Hun mener at arbeidet med radikalisering er en jobb som ikke kan gjøres alene, og man er avhengig av at alle er med.

Radikaliseringskontakten kan også fortelle at det i stor grad er opp til henne hvordan hun arbeider mot radikalisering, og har en oppfatning av at det ikke gjøres likt i alle fengsler. Da hun fikk ansvaret for radikalisering i fengselet spurte hun andre fengsler hva de hadde gjort på området, men fikk lite tilbake.

5.1.4. Ansatte med utdypende kunnskap

Ansatte med utdypende kunnskap er en del av tiltaket om kompetanseheving i kriminalomsorgen, som ble lagt til i handlingsplanen i mars 2017 (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017). Når det gjelder ansatte med utdypende kunnskap kan man trekke frem *radikaliseringskoordinatorer* som har ansvar for regionen og *radikaliseringkontakter* som har ansvar i den enheten de er ansatt.

Radikaliseringskoordinatoren forteller at hun har *fagansvar* for radikalisering i sin region. I den sammenheng reiser hun rundt i regionen og holder undervisning om radikalisering. Samtidig fungerer også radikaliseringskoordinatorene som en ressursgruppe inn til KDI.

I tillegg til en radikaliseringskoordinator i hver region har man også en radikaliseringskontakt ved hver enhet. Radikaliseringskoordinatorene holder egne samlinger for radikaliseringskontaktene, gjerne med eksterne forelesere, og på denne måten gis radikaliseringskontaktene noe mer inngående kompetanse og kunnskap om radikalisering.

Radikaliseringskontakten forteller at hun er den eneste med spesiell kompetanse på området i fengselet, men at de har mye god ekstern kompetanse, gjennom PST og radikaliseringskoordinatorene. Både radikaliseringskoordinatoren og ansatte i PST har vært i fengselet og holdt kurs. Radikaliseringskontakten kunne fortelle at tilbakemeldingene fra ansatte i fengselet når det gjelder undervisningen har vært litt delt. Noen gir uttrykk for at de kan alt og har hørt alt før. På den andre siden, dersom de blir spurt hva de ønsker opplæring i, så kommer det ingen ønsker.

Da radikaliseringskontakten fikk ansvaret for arbeidet hadde hun ikke noe særlig kunnskap på dette området. Til tross for dette tok hun det med godt mot da hun fikk beskjed av sjefen sin om å lage en egen handlingsplan på radikalisering i fengselet. Hennes umiddelbare tanke var at ”dette kan jeg jo ikke”, men hun syntes det var interessant å lese seg opp på informasjon som kunne være relevant for å finne ut hva dette går i, og hvordan arbeidet er. Hun opprettet også kontakt med PST, og opplevde at de kom fort i gang med arbeidet. Opplæringen av ansatte begynte tidlig, og det første som ble gjort var å få inn PST for å snakke om fenomenkunnskap.

5.1.5. Forskjell på faste ansatte og vikarer

På spørsmål om hvordan vikarer læres opp forteller radikaliseringskoordinatoren at de kan lese seg opp i håndboken (KRUS, 2016), samt at de har mulighet til å spør faste tjenestemenn. Den opplæringen hun har er også både for vikarer og faste ansatte. Dersom hun for eksempel har en dagssamling for noen i regionen, forteller hun det ikke vanlig at fengslene kaller inn vikarer og lønner de for å komme på den samlingen. Alle ansatte, både vikarer og faste ansatte, kan allikevel komme på egen fritid dersom de ønsker det.

Radikaliseringskoordinatoren fortalte at det er klart at vikarer er dårligere opplært når det gjelder radikalisering, men at det også er forskjell på vikarer som kun har to ukers opplæring og jobber kun om sommeren, og de som jobber hele året.

”Så det er, det er klart at en vikar er en vikar, og de som er fast tilsette har jo en mye bedre kompetanse i bunn både til å håndtere det og evne til å oppdage det”.

Radikaliseringskoordinator

Radikaliseringskontakten forteller at hun ikke gjør forskjell på faste ansatte og vikarer, og deler informasjon med vikarer på lik linje med faste ansatte. Vikarer gis også mulighet til å bli med på eventuelle kurs.

5.1.6. utfordringer knyttet til opplæring og utvikling av kompetanse

En utfordring som trekkes frem er dårlig økonomi. Radikaliseringskontakten forteller at dårlig økonomi påvirker mulighetene fengslene har til å lære opp ansatte, da det å dra på kurs krever økonomiske midler. Det ble også trukket frem at det ikke er lett å ha heldagsmøter for alle ansatte, grunnet økonomi.

En annen utfordring, som radikaliseringskontakten trekker frem, er å få alle som jobber i fengselet til å jobbe mot samme mål, og at alle er med og bidrar. Hun kunne fortelle at ansatte gjerne får informasjon som de ikke sender videre, og slik kan informasjon stoppe.

Radikaliseringskontakten kunne fortelle at det er vanskelig å gå i dybden på ting, da stillingen som radikaliseringskontakt bare er en av mange arbeidsoppgaver hun har.

”Så nei, du har masse i stillingen du har ansvar for utenom dette. For jeg hadde jo arbeidsoppgaver og så kommer det så blir det lagt oppå. Det er ingenting som blir tatt vekk”.

Radikaliseringskontakten

Oppsummering

Behovet for kunnskap om radikaliserings ble trukket frem både av informantene, i håndboken (KRUS, 2016) og handlingsplanen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Det er viktig å forstå hvorfor noen blir radikalisert for å kunne forebygge og hindre spredning av radikaliserings. Det finnes flere måter å lære opp de ansatte på. Det nevnes at dette kan gjøres både gjennom kurs, håndboken, informasjonsdeling og ved å henvende seg til ansatte med utdypende kompetanse. En viktig utfordring som trekkes frem er mangel på ressurser, som fører til vanskeligheter med å lære opp de ansatte.

5.2.   Forskningsspørsmål 2: Hvordan identifiseres situasjoner/personer som medfører økt risiko for radikaliserings?

I følge håndboken (KRUS, 2017) er det viktig at ansatte er observante og våkne i forhold til å oppdage aksept eller støtte til voldelige handlinger. Det understrekes både av informantene fra kriminalomsorgen og i håndboken at det derfor er viktig at ansatte har kunnskap om tema radikaliserings, og vet hvilke tegn de skal se etter, altså fenomenkunnskap. Når ansatte mistenker at en innsatt har utfordringer knyttet til radikaliserings må det rapporteres videre og det må startes opp en kartlegging. Denne kartleggingen legger videre grunnlag for hvilke tiltak som anses som hensiktsmessige å iverksett for den innsatte som det knytter seg utfordringer til.

5.2.1.   Hva ser man etter?

På spørsmål om det er spesielle egenskaper som alder, kjønn, personlighetstrekk, opprinnelsesland o.l., man ser etter hos innsatte, og som øker interessen for en eventuell radikaliserings, svarer radikaliseringskoordinatoren at det er det ikke. Hun mener at ved å gjøre det vil det kunne utelukke mange, da det ikke finnes en entydig profil på hvem som blir radikalisert.

Radikaliseringsskontakten tenker heller ikke at det er en spesiell gruppe som tiltrekker seg oppmerksomhet i forhold til å være sårbare.

”Nei, for egentlig er jo alle her inne, eller de fleste av de er jo sårbare, det er jo sikker derfor de har endt opp her og”.

Radikaliseringsskontakt

Radikaliseringsskontakten opplever at betjentene er årvåkne og dyktige på å oppdage endring raskt. Hun forteller at det settes i gang kartlegging med en gang noen ansatte får noen stikkord som gir grunn til å nærmere oppfølging. Det nevnes en sak hvor en innsatt ble sjekket nærmere opp, hvor IS var et stikkord som vekket interesse.

Radikaliseringsskontakten forteller at det har aldri vært et slikt fokus på radikalisering i fengsel som det er nå. Til tross for dette har de ikke hatt noen store problemer med radikalisering i fengselet foreløpig. Hun er klar over at dette vil kunne forandre seg dersom det returnerer fremmedkrigere til deres region, eller dersom fengselet får innsatte som er dømt etter terrorparagrafen. Allikevel understreker hun at innsatte også kan bli radikalisert på andre måter, så det er viktig å være observante. Fengselet kan for eksempel ha innsatte som har blitt fengslet for noe annet, eksempelvis narkotikakriminalitet, men at de kanskje også har synspunkter som går mot det mer radikale som kan være vanskelig å fange opp.

I håndboken blir det presentert en liste over generelle kjennetegn som *kan* indikere radikalisering, samt en liste over spesifikke kjennetegn på radikal islamisme. Listen over kjennetegn baserer seg på data fra KDI rundskriv 5/2015, regjeringens nettportal om radikalisering, Politiets veileder i Rogaland og David Hansens arbeid ved KRUS. Denne listen er ment som en «huskeliste» over mulige indikatorer (KRUS, 2016, s. 58).

5.2.2. Viktig samarbeid med PST

Radikaliseringsskoordinatoren kunne fortelle om en viktig dialog med PST, både for å melde bekymring, men også på grunn av deres brede kompetanse. Dersom fengslene eller friomsorgen har domfelte som er inne i en radikaliseringssprosess, eller er siktet eller dømt etter terrorparagrafen, melder radikaliseringsskontakten en bekymring til PST.

Radikaliseringsskontakten forteller at de også melder fra til PST dersom de er bekymret over

innsattes atferd, som for eksempel kan være at de tegner symboler til IS, jubler etter terrorangrep selv om folk er døde, endrer kosthold eller endrer klesvaner.

I følge radikaliseringskoordinatoren er også rapporteringen til PST viktig fordi PST følger opp personene både før fengsel, i fengsel og etter fengsel, men kriminalomsorgen har bare ansvar for akkurat den perioden de sitter i fengsel. Hun forteller også at PST har et mye bredere kunnskapsfelt om vedkommende både før soning, om familie og omgivelser når vedkommende er under soning. De stoler på PST sin beslutning, og trenger heller ikke informasjon om hva som fører til en eventuell bekymring fra PST sin side.

”Men de kan si til oss at nei, det tror vi bare er en som skal tøffe seg, følg nå med han i en måneds tid eller to og se litt mer hvordan det utvikler seg, men vi tror ikke det er grunn til bekymring kan de si. Eller så kan de si at jo han er det grunn til bekymring, vi har tenkt litt på det”.

Radikaliseringskoordinator

5.2.3. Rapportering, kartlegging og iverksetting av tiltak

Rapportering

I følge radikaliseringskoordinatoren tar ansatte kontakt med radikaliseringskontakten på enheten dersom de er i tvil om en innsatt, og har en samtale om den innsatte. Det prates da om hva som skjer, hva de ser, om det skal undersøkes noe mer, og om de skal snakke med den innsatte. Dersom det er bekymring om radikalisering ovenfor en innsatt, skal det skal dokumenteres i deres fagsystem slik at bekymringen kan følges opp. På spørsmål om hvor terskelen er for rapportering svarer hun:

”Jeg tenker at, iallefall det som jeg ytrer, er at det ikke trenger å være noen terskel, for jeg tenker jo litt sånn at er du i tvil så er du ikke lenger i tvil”.

Radikaliseringskoordinator

Det er radikaliseringskontakten i enheten som har ansvar for å melde til PST ved bekymring og behov for kontakt, slik at det er *en* person i enheten som har ansvar for det som foregår. Dersom det er en bekymringsmelding på innsatte om radikalisering får også radikaliseringskoordinatoren kopimottak fra bekymringsmeldingen som sendes til PST. Hun

har ansvar for å melde den videre til KDI, som igjen gjør at mentorprosjektet får melding om personen for å se om det er en person de kan mentorere.

Kartlegging

Radikaliseringskontakten forteller at når det blir rapportert om innsatte som utgjør en mulig risiko for radikaliseringsprosesser blir det iverksatt tiltak. Først og fremst gjøres en kartlegging for å se om det er noe de bør gå videre med.

I følge håndboken (KRUS, 2016) er denne kartleggingen nødvendig for å undersøke *om* det foreligger en utfordring i forhold til radikaliseringsprosesser, og *omfanget* av denne utfordringen.

Kartleggingen bør være så objektiv som mulig, og derfor følge fastsatte kriterier, samt diskuteres i personalgruppen. Fokuset i kartleggingen bør være å finne forebyggende faktorer eller faktorer som kan bidra til å stanse en radikaliseringsprosess, og tilpasse tiltakene som iverksettes til disse faktorene (KRUS, 2017).

Radikaliseringskontakten kunne fortelle at hun nylig hadde kartlagt en innsatt. Gjennom kartleggingen fant hun ut at dette foreløpig ikke handlet om en som er radikalisert, men at han likevel var sårbar ovenfor radikaliseringsprosesser, dersom det for eksempel hadde kommet en radikalisert person inn i fengselet. Den innsatte som ble kartlagt hadde ganske nylig konvertert til islam, men det betyr ikke nødvendigvis at han vil gå noe videre, understreket radikaliseringsskontakten. Hun mener også at det er viktig å kartlegge litt i det skjulte først istedenfor å gå rett på de; ”*ja du er blitt muslim du ja*”.

Radikaliseringskoordinatoren fortalte at dersom de mistenker at noen er i ferd med å bli radikalisert er det blant annet viktig at betjentene snakker med den det gjelder, følger med på om de får med seg andre, finner ut hvem som har radikalisert dem, eventuelt om det er via post/litteratur, og eksempelvis følger med på hva de leser.

Kartleggingsverktøy

På spørsmål om det er spesielle verktøy som blir brukt for å identifisere innsatte med utfordringer i forhold til radikaliseringsprosesser, fortalte radikaliseringsskontakten at kontaktbetjentene har innsatte samtaler med de innsatte, i tillegg til at de innsatte har møter med sosialarbeider og helseavdelingen. Hun mener at de ansatte i fellesskap og gjennom slike samtaler må prøve å fange opp innsatte som knytter seg til utfordringer. Hun trekker også frem samtaler

kontaktbetjentene har med de innsatte gjennom soningen som viktige verktøy til å fange opp ytringer og tegn som kan tyde på at en innsatt har utfordringer knyttet til radikaliseringsprosess. Mangelen på tid fører derimot ofte til at kontaktbetjentene ikke får anledning til å ha de samtaler de skal ha med de innsatte.

”Men det er jo ut fra de samtaler du kan høre ytringer og sånne ting da. Men vi skal jo ikke huse opp noe heller, om en blir muslim så er jo det helt greit. Hvis en finner trygghet og roen i å begynne å be så er jo det helt greit, så det er jo ikke sånn at det er en ekstremist bare fordi han ble muslim her i fengsel”.

Radikaliseringkontakt

I følge håndboken (KRUS, 2016) er det enda ikke tatt stilling til hvorvidt man skal bruke et eget kartleggings- og vurderingsverktøy for kriminalomsorgen når det gjelder risiko for radikaliseringsprosess. Foreløpig må enhetene selv utarbeide systemer for kartlegging og vurdering av risikoen. I følge håndboken bør kartleggingen og observasjonene knyttet til risiko for radikaliseringsprosess være systematisk slik at man fanger opp sårbarhetsfaktorer eller tegn som kan tyde på radikaliseringsprosess (KRUS, 2016).

5.2.4. Utfordringer knyttet til identifisering

Radikaliseringsskolekoordinatoren kunne fortelle at det knytter seg utfordringer til å skille mellom det hun kaller intensiverte muslimer, som er legitimt, og radikalisererte muslimer. Det å bli satt i fengsel kan oppleves som en krise, og skape et behov for å gjøre bot for sine handlinger, ved å intensivere sin tro. Dette er en forandring som kan minne om den radikalisererte muslimen, kunne hun fortelle. Hun trekker dette frem som en del av fenomenkunnskapen som er viktig å kunne noe om. Også radikaliseringskontakten trekker frem utfordringen med å klare og skille mellom hvem som har oppdaget sin tro og hvem som er i ferd med å bli radikalisert. Hun uttrykte også at det ikke alltid er like lett å oppdage innsatte som utgjør risiko for radikaliseringsprosess.

Både radikaliseringskolekoordinatoren og radikaliseringskontakten trekker frem utfordringer grunnet mangel på ressurser, som bemanning og økonomi. På spørsmål om hva som er utfordringer i arbeidet med radikaliseringsprosess svarer radikaliseringskolekoordinatoren:

”Vi må ha god nok bemanning til at vi kan oppdage dette og følge det opp, og det er det som er utfordringen. Så økonomi og bemanning”.

Radikaliseringsskordinatoren forteller at dårlig bemanning vil skape utfordringer med å oppdage radikaliserings, på lik linje som å oppdage for eksempel rus eller psykiatri. Ved dårlig bemanning vil mye mer ”gå under radaren”. Dersom betjentene aldri snakker med, eller ser de innsatte, vil de ikke vite hvem vedkommende er, eller står for, samtidig vil ting kunne gå veldig langt før de blir oppdaget.

Dårlig bemanning forklarer radikaliseringskordinatoren med økonomi, som igjen går på at regjeringen ikke prioriterer fengsler. Det regjeringen kaller for *effektivisering av offentlig sektor* fører til at det blir overført mindre penger enn før. Ved å være mer effektive medfører det at man kan lønne færre personer. Noen fengsler har for eksempel bygd om for å tilpasse seg effektiviseringen, forteller radikaliseringskordinatoren. Der man tidligere har hatt to avdelinger med to ansatte på hver avdeling har man gjerne bygget om til et felles betjentkontor, og så har man plutselig tre personer, istedenfor fire, som bemanner to avdelinger.

En annen utfordring som nevnes av radikaliseringskordinatoren er å holde oppe motivasjonen hos de ansatte. Radikaliseringssproblematikken dreier seg om veldig få innsatte, samtidig som de har veldig stort skadepotensiale. Dermed er det viktig å fange opp personer det knytter seg utfordringer til. I følge radikaliseringskordinatoren trenger ikke nødvendigvis innsatte bli radikalisert av en radikaliseringsator i fengsel. De kan også bli radikalisert fra utsiden ved at en mottar brev, litteratur eller ved at de leser seg opp selv. Dette kan være en utfordring å oppdage.

Oppsummering

Kartleggingen av innsatte er altså viktig for å undersøke om det foreligger en utfordring i forhold til radikaliserings, og omfanget av denne utfordringen. Samtidig er kartleggingen viktig når man i neste omgang skal iverksette *tiltak*, slik at man kan tilpasse tiltakene til den innsattes situasjon og behov.

5.3. Forskningsspørsmål 3: Hvordan håndteres innsatte med utfordringer knyttet til radikaliserings?

I dette kapittelet presenteres data fra informanter og håndboken om hva som er viktig i håndteringsarbeidet, hvilke tiltak som kan iverksettes og hva som er viktig når en innsatt med utfordringer i forhold til radikaliserings, skal løslates.

5.3.1. Det daglige arbeidet som sentralt

I følge håndboken er det komplisert å iverksette tiltak for å håndtere radikaliserings, da problemstillingene rundt radikaliserings ofte er komplekse og sammensatte. Allikevel understrekes det at det er viktig å ikke gjøre det vanskeligere enn det er. Det er viktig å betrygge ansatte med at mye av det arbeidet som allerede gjøres av forebyggende tiltak og i det daglige arbeidet med de innsatte er relevant for arbeidet med eventuelle radikaliserings innsatte (KRUS, 2016). Også informantene fra kriminalomsorgen trakk frem det daglige arbeidet som viktig i arbeidet med radikaliserings. I håndboken trekkes den dynamiske sikkerheten, som innebærer at tjenestemenn skaper relasjoner med innsatte, og bruker disse relasjonene i arbeidet med den enkeltes motivasjon og endring, frem som et sentralt virkemiddel også når det gjelder innsatte som strevet med ekstremisme og radikaliserings (KRUS, 2016).

5.3.2. Tiltak

Utover det daglige arbeidet er det en rekke andre tiltak som kan iverksettes, som både ble nevnt av informantene og som nevnes i håndboken, disse vil bli redegjort i for i det følgende. Det vil også bli trukket frem hva som er viktig å tenke på når man skal iverksette tiltak.

Individuelt tilpassede tiltak

Radikaliseringskontakten mener det er viktig å få til en dialog for å sette inn forskjellige tiltak, og gi den innsatte den individuelle behandlingen de skal ha i løpet av soningen. Også ekstremismeforskeren trekker frem behovet for en slik individuell behandling. Han mener det er viktig at vi legger opp til tiltak som oppleves som interessante, relevante og viktige for den innsatte. Han sier også at det ikke finnes en universalnøkkel, med ett enkelt tiltak som fungerer, men at det er viktig å skreddersy for den enkelte og møte de innsatte på det de

ønsker. Noen innsatte trenger gjerne å snakke med noen, mens andre ikke ønsker det, da skal man heller ikke tvinge det på dem.

På spørsmål om hva radikaliseringskontakten anser som de viktigste områdene i arbeidet med radikalisering i fengsel forteller hun:

”Det viktigste syns jeg er å se mennesket. Det er jo det i fengselet samme hvilken rolle en har, at vi klarer å se de, og fange de opp og finne ut hva er det som har gjort de at de har komt så langt som de har, for det er jo masse grunner som ligger bak den enkelte innsatt. Og da å få en dialog å finne ut om vi kan hjelpe dem og så sette inn forskjellige tiltak. For det er jo en individuell behandling vi skal gi i løpet av soningen. Så noen ting kan vi jo gi den ene men ikke den andre og, ja det er så mye egentlig.. Men det viktigste er jo tilstedeværelse for de, og at de føler at de blir sett.”

Radikaliseringskontakt

Betydningen av individuelt tilpassede tiltak trekkes også frem i håndboken (KRUS, 2016. s 36).

Alle tiltakene er frivillige, og kriminalomsorgen kan ikke tvinge innsatte til å ta imot tiltakene. Både radikaliseringskontakten og ekstremismeforskeren understreker viktigheten av at tiltakene baseres på frivillighet.

”Vi kan ikke tvinge de, det blir heilt feil, da tror jeg det bare går andre veien. Nei vi må bare oppmuntre de til det og ha en dialog rundt det”.

Radikaliseringskontakt

”Tvangen ligger i soningen – så det å forandre folks holdninger det må skje gjennom en frivillig og dialogisk prosess, ikke gjennom hjernevask eller noe i den stilen, det vil være helt uakseptabelt”.

Ekstremismeforsker

Fokus på rehabiliterende tiltak

I håndboken nevnes evnen til å tilby innsatte en meningsfull soning som et av de viktigste forebyggende tiltakene mot radikalisering. Dette argumenteres for at en straffegjennomføring

som legger til rette for aktiviteter som kan virke rehabiliterende, som for eksempel skole, jobb og helse, og i tillegg tar høyde for sårbarhetsfaktorer, kan redusere eller avverge risikoen for at enkelte innsatte trekker mot ekstreme grupper. Det kan også gi mulighet for de som er radikaliserert til å bryte med det ekstreme, og kutte kontakt med ekstreme miljøer på utsiden (KRUS, 2016).

Også ekstremismeforskeren fremmer viktigheten av rehabiliterende tiltak. Han mener at et viktig virkemiddel for å avverge terrorhandlinger er å sørge for rehabilitering både under soning og etter at noen har sittet i fengsel. Alle skal ut fra fengsel igjen, og hvis de innsatte ikke er rehabilitert vil de kunne operere som det man kan kalle entreprenør og skape nye terrornettverk, forteller han. Han anser forebygging av ny ekstremisering¹ av den innsatte selv, og ekstremisering av andre innsatte som viktig, men at det også er helt avgjørende å ha rehabiliteringselementer med under soningen. På bakgrunn av dette hevder han at det viktig at vi har en kriminalomsorg og et system som rehabiliterer., og ikke bare arbeider for å hindre «smitte» blant de innsatte. Ekstremismeforskeren ser på rehabiliteringsprosessen som en omfattende prosess, hvor mentorer kan være nyttige. Mentorer kan være personer med noe av den samme bakgrunnen og erfaringen som de innsatte selv har og som de derfor kan kjenne seg igjen i, og forstå og har respekt for. Dette tenker han gir større mulighet for dialog, og da en dialog med gjensidig respekt.

”Kommer det noen utenfra som skal belære så blir det en motbakke som det er mye lenger å komme opp”.

Ekstremismeforsker

Ekstremismeforskeren anser det også som viktig i ethvert arbeid med å rehabilitere innsatte at de får anledning til utdanning, og at kriminalomsorgen samarbeider med NAV slik at de har jobbmuligheter ved løslatelse. Dette anser han som en særlig viktig påvirkningsfaktor for unge mennesker, som kan bidra til rehabilitering og re-integrering i samfunnet. Under soningen tenker han at utdanning og arbeidstrening er veldig viktig, samt tilgang til familie.

Et av tiltakene som trekkes frem i håndboken er målrettet tilnærming fra kontaktbetjent, sosialkonsulent og avdelingsleder i tilbakeføringsarbeidet. Dette betyr fokus på løslatelse og

---

¹ Ekstremismeforskeren foretrekker å bruke ordet ekstremisering fremfor radikaliserings.

sikkerhetstiltak som jobb, bolig, nettverk ved løslatelse og lignende. Videre trekkes målrettet arbeid med nettverksetablering eller styrking av eksisterende nettverk frem som tiltak (KRUS, 2016).

Mentorordning

Mentorordning er ett av tiltakene i handlingsplanen, som også blir beskrevet i håndboken. Ved etablering av mentorforløp skal mentor veilede, gi råd, motivere, stille spørsmål, lytte, utfordre, gi støtte og eventuelt så tvil om riktigheten av bastante oppfatninger som de innsatte kan ha. Gjennom diskusjon og veiledning kan en mentor dermed bidra til at den innsatte får en personlig utvikling (KRUS, 2016, s 64).

Begge informantene fra kriminalomsorgen trakk frem mentorordningen i kriminalomsorgen som et tiltak som kan iverksettes. Radikaliseringskontakten kunne fortelle at foreløpig bor de som er mentorer i Østlandsområdet, men de kan kontaktes også fra andre regioner, og koble seg på og ha samtaler med den innsatte. Som nevnt tror også ekstremismeforskeren at dette tiltaket med en type relevante og kvalifisert mentor kan være viktig.

Livssynsmedarbeidere

Et av tiltakene i handlingsplanen er livssynsmedarbeidere i kriminalomsorgen. I tiltaket kommer det frem at erfaring fra andre land tilsier at et nært samarbeid mellom livssynsmedarbeidere fra ulike trosretninger kan forebygge radikalisering i fengslene (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Også i håndboken (KRUS, 2016) trekkes kontaktetablering med prest, eller andre som kan bidra til å skape alternative oppfatninger eller handlingsalternativer, frem som et tiltak.

Radikaliseringskoordinatoren forteller at innsatte kan bli tilbudt et møte med en imam som et av tiltakene. Hun uttrykker at slik kontakt med livssynsmedarbeidere har hjulpet folk i exitprosesser tidligere. En imam kan gi veiledning og fortelle innsatte hva som står i koranen og hva som gjerne er kulturelle betingelser. Radikaliseringskoordinatoren understreker behovet for at imamen på sin side være klar over konteksten. Ved å få en moraliserende og dømmende imam til en innsatt som trenger veiledning kan det ha motsatt effekt og føre til ytterligere radikalisering. På bakgrunn av dette har det vært snakk om å skolere imamer i retning av å ha kontakt med innsatte i fengsel.

Radikaliseringkontakten mener at det er viktig å ha med presten i dette arbeidet. På spørsmål om de har hatt imamer inne i deres fengsel forteller hun at det har de, men da i andre sammenhenger, som for eksempel ved høytider i islam. Hun understreker at de prøver å tilrettelegge for alle trosretninger og alle høytider.

Livssynsmedarbeidere som tiltak rettet mot den øvrige fangebefolkningen

Ekstremismeforskeren tror også det vil være hensiktsmessig å ha tiltak som også retter seg mot de andre innsatte, ikke bare mot ekstremisten. I en fangebefolkning vil man ha innslag av personer som er lett påvirkelige, som for eksempel enkelte muslimske ungdommer. Dersom det kommer en ekstremist i fengsel, dette kan være en hjemvendt fremmedkriger, vil denne personen ha muligheten til å påvirke den øvrige fangebefolkningen, selv om man sprer ekstremistene til ulike enheter.

De andre fangene må, for å bruke en metafor, "vaksineres mot påvirkning".

Ekstremismeforsker

Dette mener ekstremismeforskeren kan skje gjennom blant annet at religiøse ledere, som imamer eller andre med kunnskaper og troverdighet, får tilgang og kan presentere ikke-ekstreme-tolkninger av islam. Han tror også det kan være bra å ha debatter og diskusjoner om religion og andre spørsmål. Dette for å engasjere fangene og vise at det ikke er ekstremisten som har den riktige tolkningen av islam eller andre spørsmål. Denne typen tiltak, som handler om en slags voksenopplæring og samfunnsdebatt innenfor fengsel, tenker ekstremismeforskeren kan være et tiltak som fungerer slik at ulike typer ekstremisme kan motvirkes.

Bevisst plassering av innsatte

Bevisst plassering av innsatte er også et viktig tiltak i å håndtere radikaliserings i fengsel. Dette kommer frem av både informantene og i håndboken. I håndboken trekkes det frem at bevisst plassering i fengslet kan gjøres både med tanke på fellesskap med innsatte, ansattes kompetanse og aktiviseringsstilbud i avdelingen (KRUS, 2016).

I følge håndboken (KRUS, 2016) har man i Norge valgt å spre krevende innsatte i forskjellige fengsler – i motsetning til noen land hvor man har valgt å samle de i egne avdelinger eller

enheter. På spørsmål om hvorfor Norge har valgt denne strategien kunne radikaliseringskoordinatoren fortelle at det er i tråd med straffegjennomføringsloven, som styrer kriminalomsorgens arbeid, hvor man har en formålsparagraf som sier at det skal legges til rette for at den innsatte skal komme ut i samfunnet til et lovlydig liv og ikke være mer kriminell når man kommer ut enn da man havnet i fengsel. Ved å samle alle, både radikaliserere og de som er sårbare/befinner seg i et ytterpunkt vil de sitte i sitt eget ”ekkokammer”, og bare få bekreftet sine antakelser og meninger, og dermed kunne bli ytterligere radikaliseret mens de sitter i fengsel. Videre kunne hun fortelle at det også gjerne vil være vanskelig for tjenestemenn å jobbe med innsatte i en slik avdeling. Det vil heller ikke være særlig hensiktsmessig å iverksette tiltak ovenfor innsatte i en slik avdeling dersom de innsatte stort sett omgås folk som er radikalisererte. Ved å samle denne utsatte gruppen kan man risikere å løslate personer som er farligere etter å ha sonet dom, enn da de kom inn i fengsel, som er i strid med den visjonen kriminalomsorgen har.

På den andre siden, understreket radikaliseringskoordinatoren, når man sprer innsatte som kan bli radikaliserere, er faren at de kan spre sitt budskap og radikaliserer andre som ikke er radikaliseret. Allikevel vil de ikke da være i et slikt ekkokammer, men heller omringet av andre innsatte som har andre meninger enn de selv. Dette kan bidra til å gjøre det lettere for de ansatte å påvirke dem, og dermed fylle kriminalomsorgens formål, i følge radikaliseringskoordinatoren.

Radikaliseringskoordinatoren kunne også fortelle at dersom fengselet opplever utfordringer med radikalisering og må handle raskt kan de isolere den innsatte for en begrenset periode, og begrunne det med at den innsatte har uheldig påvirkning på fellesskapet. Hun nevnte også at innsatte kan også bli flyttet til andre fengsler, for å unngå at sårbare kommer i nærheten av radikaliserere, og for å splitte opp i miljøer. Videre kunne hun fortelle om et tilfelle hvor de hadde en som de var usikker på om var i en radikaliseringsprosess. I dialog med PST kunne de fortelle at det ikke var særlig lurt at de to var i samme fengsel og omgikk hverandre, og at de derfor flyttet han ene.

Dette med bevisst plassering av innsatte tenker radikaliseringskoordinatoren er en viktig del av forebyggingen fengslene gjør. Hun mener at det bør være lav terskel for å flytte innsatte, og kunne fortelle at det har vært litt høy terskel for dette tidligere, med hensyn til at innsatte bør få sone nært sitt hjemsted med tanke på besøk. Radikaliseringskoordinatoren uttrykte også

at med et økende antall terrordømte innsatte er det viktig at KDI har oversikt over hvem som er i de forskjellige fengslene, slik at de kan reagere raskt ved behov for flytting.

5.3.3. Unngå glippsone ved løslatelse

I følge radikaliseringskoordinatoren varer oppfølgingen av innsatte med radikaliseringsutfordringer, til PST kan opplyse om at personen har vært gjennom en exit-prosess, og at det ikke lenger er grunn til bekymring.

”Da hadde vi gjerne gitt slipp, selv om vi hadde nok fulgt med med et halvt øre da også”.

Radikaliseringskoordinator

Denne exit-prosessen skjer ikke nødvendigvis i fengsel. Radikaliseringskoordinatoren forteller at en av årsakene til at kriminalomsorgen har plikt til å melde til PST angående radikalisering, er fordi PST følger opp både før, under og etter fengsel, men kriminalomsorgen har bare ansvar akkurat den perioden de sitter i fengsel.

Radikaliseringskoordinatoren kunne fortelle at i regionen hun arbeider har man så langt ikke hatt noen som har blitt løslatt. Allikevel er det blitt snakket mye om at det er viktig å unngå en glippsone ved løslatelse. Slik som det er nå er det PST og radikaliseringskoordinatorene i *politiet* som følger opp.

Radikaliseringskoordinatoren forteller at det knytter seg utfordringer i forhold til taushetsplikt når man skal benytte seg av eksterne samarbeidspartnere. Dersom innsatte blir flyttet innad i kriminalomsorgen fra for eksempel høy sikkerhet til lavere sikkerhet, eller til møteplikt for friomsorgen, kan informasjonen overføres med tanke på taushetsplikt. Men når det gjelder kommunene så er det mer begrenset. Hun sier at det arbeides på sentralt nivå å få bedre ordninger på dette, dette kommer også frem i et av de nye tiltakene til handlingsplanen som kom i mars 2017. Tiltaket fremmer at samarbeidet mellom kriminalomsorgen, kommunene, det ordinære politiet og PST skal styrkes ytterligere. Dette for å sikre en god håndtering ved løslatelse av innsatte det er knyttet en bekymring til (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017).

Videre forteller radikaliseringskoordinatoren at det er ønskelig at de innsatte som har hatt utfordringer knyttet til radikalisering skal overføres til kommunene og få oppfølging av kommunen, og at denne oppfølgingen helst skal begynne før de går ut av fengsel. Også ekstremismeforskeren mener at oppfølgingen må begynne under straffegjennomføringen slik at man får en overgang fra straff til åpen soning og så tilbakeføring til samfunnet. Alle skal ut fra fengsel igjen, og hvis de da ikke er rehabilitert vil de operere som det man kan kalle entreprenør og skape nye terrornettverk.

Radikaliseringskoordinatoren mener at noe av grunnen til at forholdene rundt taushetsplikt ikke er på plass kan være at de ikke har hatt noen konkrete saker i regionen. Hun tror derfor at dette vil bli et område der de vil gjøre seg erfaringer når de får en konkret sak.

”Men det er en viktig agenda at en ikke skal glippe og plutselig dropper de opp og får leilighet i en kommune der kommunen ikke er kjent med denne problematikken. Så vi tenker at vi ikke skal ha glippsone på det.”

Radikaliseringskoordinatoren

Radikaliseringskontakten på sin side kunne fortelle om et samarbeid med kommunen som ble startet opp i år. Hun tok kontakt med kommunen angående samarbeid ved løslatelse, og har vært på møter der sammen med politiet og SLT-koordinator². Sammen har de fått i gang et samarbeid rundt løslatelse, noe hun anser som viktig da løslatelsen av de innsatte må planlegges godt. Radikaliseringskontakten forteller også at de i tillegg til å knytte kontakt med kommunen har en tilbakeføringskoordinator i fengselet, som jobber spesifikt med tilbakeføring til samfunnet.

5.3.4. Utfordringer knyttet til håndtering

Siden de ”krevende innsatte” spres til forskjellige fengsler vil utfordringen med å håndtere radikaliseringsfaren være aktuell for flere fengsler, som igjen krever at alle er lært opp på radikalisering (KRUS, 2016).

---

² SLT står for samordning av lokale rus og kriminalitetsforebyggende tiltak

Oppsummering:

Det fremmes av samtlige informanter, og i håndboken (KRUS, 2016) at tiltakene må tilpasses individuelt, til de risiko- og beskyttelsesfaktorer man finner i kartleggingen, og til hvor de innsatte er i radikaliseringsprosessen. I tillegg til at tiltakene må være individuelt tilpasset, fremmer informantene også at det er viktig med fokus på rehabilitering. Det trekkes også frem at det er viktig å få til et godt samarbeid ved løslatelse, for å unngå en glippsone i overføringen fra fengsel til frihet.

De empiriske funnene som her er blitt presentert vil i det følgende kapitlet bli sett i lys av det teoretiske rammeverket.

6. Drøfting

I dette kapitlet presenteres studiens drøfting av de empiriske funn opp mot det teoretiske rammeverket. Formålet med drøftingen er å kunne svare på oppgavens problemstilling:

Hva er fokusområder i kriminalomsorgens arbeid mot radikaliserings i fengsel, og hvordan er forholdet mellom reelle og ideelle ressurser?

Drøftingen vil ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene, og herunder trekkes opp mot det som er sentralt i problemstillingen, som er *fokusområder* og *ressurser*. Innledningsvis ble det også nevnt at studien har som hensikt å kartlegge de muligheter, begrensninger og utfordringer kriminalomsorgen har i arbeidet mot radikaliserings i fengsel. Dette vil derfor vektlegges i drøftingen.

6.1. Forskningsspørsmål 1: Hvordan sørger kriminalomsorgen for at ansatte har kompetanse om radikaliserings?

For å svare på dette forskningsspørsmålet vil jeg trekke frem fokuset på å lære ansatte fenomenkunnskap, kompetanseheving gjennom å ha ansatte med utdypende kompetanse, samt betydningen av den daglige driften og dynamiske sikkerheten. Jeg vil også se på forholdet mellom reelle og ideelle ressurser, samt peke på muligheter, begrensninger og utfordringer som knytter seg til å skape kompetanse hos de ansatte. Dette vil jeg se i lys av teori om risiko for radikaliserings i fengsel, og hvordan det å skape kompetanse blant ansatte kan bidra til å redusere *usikkerhet* og *sårbarhet*.

6.1.1. Fokus på fenomenkunnskap

Det å håndtere risikoen for radikaliserings i fengsel betyr for kriminalomsorgen at de skal håndtere en risiko preget av usikkerhet og sårbarhet. I følge informantene fra kriminalomsorgen er ansvaret for å oppdage og håndtere radikaliserings et felles ansvar for alle de ansatte i fengslene. Dette krever at ansatte har kompetanse om radikaliserings, både for å kunne identifisere situasjoner og personer som kan ha utfordringer med radikaliserings, men også for å møte innsatte med utfordringer, i hverdagen. Behovet for kunnskap om radikaliserings trekkes også frem i håndboken (KRUS, 2016), hvor det kommer frem at det er viktig å forstå *hvorfor noen blir radikaliserings* for å kunne forebygge og hindre spredning av radikaliserings.

Det kan pekes på flere årsaker til nødvendigheten av at de ansatte har fenomenkunnskap om radikaliseringsprosesser. Først og fremst kan kunnskap om radikaliseringsprosesser bidra til å redusere den usikkerheten som knytter seg til risikoen for radikaliseringsprosesser. Dette er i samsvar med Rausand og Utne (2011, s. 249) som argumenterer for at en epistemisk usikkerhet, som den usikkerheten som knyttes til radikaliseringsprosesser i fengsel, kan reduseres dersom man får tilgang på mer kunnskap. På bakgrunn av dette kan det argumenteres for at fenomenkunnskap er et virkemiddel i kriminalomsorgens risikostyring. Det fremmes også i ICSR (2016) sin rapport at risikoen for radikaliseringsprosesser i fengsel kan reduseres dersom ansatte blir trent opp på problemstillinger knyttet til radikaliseringsprosesser og terrorisme.

Det at de ansatte har fenomenkunnskap er viktig for å kunne avdekke en eventuell radikaliseringsprosess, da helst så tidlig som mulig. Det vil kunne begrense handlingsrommet til eventuelle radikaliseringsprosesser, eller snu en påbegynt radikaliseringsprosess, og dermed forhindre radikaliseringsprosesser. Det å oppdage innsatte som er sårbare ovenfor radikaliseringsprosesser på et tidlig tidspunkt er viktig av flere grunner. Det kan argumenteres for at en radikaliseringsprosess gjerne er kortere og mer intensiv i fengsel, samt at man kan ha begrenset tid til å jobbe med de innsatte dersom de skal løslates fort. Noe av sårbarheten ved risikoen kan dermed reduseres dersom man har ansatte som er trent på oppdage radikaliseringsprosesser, og vet hva de skal se etter. Dette er i tråd med Bjørge (2015) sin teori om at risikoen for tilsiktede uønskede hendelser kan reduseres blant annet ved å redusere sårbarheter ved risikoen (Bjørge, 2015).

Fenomenkunnskap er også viktig for å kunne skille mellom hvorvidt en innsatt er radikalisert eller har ”oppdaget sin tro”. Dette trakk begge informantene fra kriminalomsorgen frem både som en viktig grunn til å lære ansatte fenomenkunnskap, samt som utfordring de opplever i hverdagen. Det å skille mellom radikaliseringsprosesser og religiøs samtale trekkes også frem som en av de største utfordringene knyttet til radikaliseringsprosesser i fengsel i ICSR (2016) sin rapport.

Som nevnt er arbeidet med radikaliseringsprosesser et ansvar som ligger på alle de ansatte, derfor er det viktig at man finner gode og effektive måter å lære opp ansatte. Denne opplæringen gjøres på ulike måter. Informantene i kriminalomsorgen understreket flere ganger behovet for kurs og samlinger innen tema, og kunne også informere om at det hadde blitt holdt flere slike kurs i regionen. Slike kurs eller samlinger kan eksempelvis bli arrangert i regi av KRUS, radikaliseringskoordinator i regionen, eller ved at radikaliseringskontakten kan få inn ansatte

fra PST til å holde kurs for ansatte i enheten. Den ene informanten trakk også frem informasjonsdeling som et viktig verktøy for å skape kompetanse og gi de ansatte ulike synspunkter på radikaliserings som tema. Et av de nye tiltakene som ble lagt til i handlingsplanen i mars i år er kompetansehevede tiltak i kriminalomsorgen. Herunder trekkes håndboken frem, et E-læringsprogram som skal startes opp, samt ansatte med utdypende kunnskap.

Det er viktig at man retter fokus på fenomenkunnskap, da dette også er et viktig verktøy for å redusere den usikkerheten som knyttes til risikoen for radikaliserings i fengsel. Ved å skape kompetanse blant de ansatte gjør man ansatte bedre rustet til å oppdage innsatte som har utfordringer knyttet til radikaliserings, både de sårbare innsatte og eventuelle radikaliserings.

6.1.2. Kompetanseheving gjennom ansatte med utdypende kunnskap

Et av tiltakene for kompetanseheving er som nevnt ansatte med utdypende kunnskap, herunder radikaliseringskoordinator og radikaliseringskontakt. Radikaliseringskoordinatorne og radikaliseringskontaktene skal bidra med utdypende kompetanse om radikaliserings og dermed heve kompetansenivået i fengselet. Radikaliseringskoordinatorne har fagansvar for radikaliserings i regionen, og på den måten ansvar for å lære opp de ansatte i sin region. Radikaliseringskontaktene skal samarbeide med radikaliseringskoordinatoren i regionen for å motarbeide radikaliserings i fengselet, og være en person i enheten som de ansatte kan henvende seg til dersom de har spørsmål rettet mot radikaliserings. Det å ha ansatte med utdypende kompetanse kan på denne måten bidra til å kompensere for at ikke alle i ansattgruppen har like mye kunnskap om radikaliserings. På en annen side kan det også føre til at ansatte fraskriver seg ansvar, og legger sin lit til den som har utdypende kompetanse. Radikaliseringskontaktene har også ansvar for dialogen med PST når det gjelder rapportering eller andre henvendelser som gjelder radikaliserings. Det kan i denne sammenheng nevnes at det å ha en person i hvert fengsel som har kontakt med sikkerhetsmyndigheter (PST) er i tråd med ICSR (2016) sine tips for å håndtere risikoen som knytter seg til radikaliserings i fengsel.

6.1.3. Fokus på den daglige driften og dynamisk sikkerhet

I tillegg til nødvendigheten av fenomenkunnskap blant de ansatte, er det også viktig å understreke at mye av den kompetansen de ansatte allerede har, også fungerer i arbeidet som retter seg mot radikaliserings. I håndboken trekkes den dynamiske sikkerheten, som innebærer

at tjenestemenn skaper relasjoner med innsatte, og bruker disse relasjonene i arbeidet med den enkeltes motivasjon og endring, frem som et sentralt virkemiddel også når det gjelder innsatte som med utfordringer knyttet til ekstremisme og radikaliserings (KRUS, 2016). Det trekkes også frem at det er viktig å ikke gjøre arbeidet med radikaliserings vanskeligere enn det er (KRUS, 2016). Radikaliseringskoordinatoren understrekte også at det er viktig å bruke den kompetansen ansatte har. Dette kan ha sammenheng med at fengselsbetjenter allerede er ansatt i fengsel for å håndtere en gruppe mennesker som gjerne er særlig sårbare.

6.1.4. Forholdet mellom reelle og ideelle ressurser

Begge informantene fra kriminalomsorgen fremmet nødvendigheten av å holde kurs og samlinger for de ansatte knyttet til tema radikaliserings. For å sikre nødvendig opplærings krever det at man har ressurser til dette, noe informantene kunne fortelle at de mangler. Grunnet dårlig økonomi, og at det koster penger både å holde kurs og ta ansatte ut av turnus for å delta på kursene, blir det vanskelig å gjennomføre kurs som kan lære opp alle ansatte.

Fokuset på den daglige driften og den dynamiske sikkerheten krever også at man har en god bemanning, slik at man har tid til å skape relasjoner til innsatte. Dette understrekes også i ICSR sin rapport (2016), hvor god bemanning trekkes frem som viktig for å unngå fengselsradikaliserings. I følge informantene fra kriminalomsorgen er ikke fengslene ikke bemanningen i fengslene veldig god, noe som kan relateres til regjeringens effektivisering av offentlig sektor.

6.1.5. Muligheter, begrensninger og utfordringer

Det at de ansatte har mulighet til å bruke mye av den kompetansen de har, kan ses på som en styrke, da informantene fra kriminalomsorgen kunne fortelle om utfordringer i forhold til å lære alle ansatte opp i fenomenkunnskap.

Når det gjelder begrensninger og utfordringer faller dette mye sammen. Som allerede nevnt er det en mangel på økonomiske ressurser, som gir begrensede muligheter for å holde kurs og samlinger for de ansatte. Radikaliseringskoordinatoren kunne fortelle at hun opplever de ansatte som årvåkne og observante når det gjelder å oppdage endringer knyttet til for eksempel rus og psykiatri, men at de er mindre trent på det som går på islam. Dette er altså en

utfordring at ansatte ikke har tilstrekkelig kunnskap til å fange opp tegn på radikaliserings hos de innsatte.

En annen utfordring er hvordan man skal klare å lære opp alle, både faste ansatte og vikarer. Særlig det som knytter seg til vikarer er viktig, da vikarer er en stor del av hverdagen i fengslene. Som nevnt er kurs og samlinger ressurskrevende, og det er vanskelig å lære opp alle. De ansatte har mulighet til å lese seg opp på egenhånd eller spør andre ansatte, men det krever det også engasjement og at de er motiverte for å lære. Den ene informanten kunne fortelle at hun opplevde at de ansatte sliter med motivasjonen, da de foreløpig har hatt lite utfordringer knyttet til radikaliserings i deres fengsel.

Som en oppsummering på drøftingen av forskningsspørsmål 1 vil jeg først og fremst trekke frem at jeg anser forskningsspørsmålet som besvart. Drøftingen har belyst de områder som er viktige når det gjelder hvordan kriminalomsorgen sørger for at de ansatte har kompetanse om radikaliserings. Ved å svare på dette forskningsspørsmålet har jeg kommet frem til hva som er fokusområdene i dette arbeidet, samt sett på hvilke ressurser som trengs for å skape kompetanse, og hvorvidt man har disse ressursene.

De ansatte får kompetanse om radikaliserings gjennom kurs innen tema, informasjonsdeling, gjennom å ha ansatte med utdypende kompetanse og håndboken (KRUS, 2016). Det knytter seg utfordringer til å ha kurs for å kunne lære opp alle ansatte, da dette krever ressurser som fengslene ikke har. Allikevel er det flere måter å lære opp de ansatte, og disse ulike metodene kan på mange måter utfylle hverandre.

6.2.   **Forskningsspørsmål 2: Hvordan identifiseres situasjoner/personer som medfører økt risiko for radikaliserings?**

For å svare på forskningsspørsmål 2 vil jeg redegjøre for behovet for fenomenkunnskap når man skal identifisere innsatte som utgjør økt risiko for radikaliserings, hva som er viktig i kartleggingen av risiko hos innsatte, forholdet mellom reelle og ideelle ressurser, samt hvilke muligheter, begrensninger og utfordringer kriminalomsorgen har i arbeidet med å identifisere denne type innsatte. Dette vil jeg se i lys av relevant forskning om hvem som blir radikaliserert og hva som gjør kriminelle sårbare ovenfor radikaliserings.

6.2.1. Anvendelse av fenomenkunnskap og betydningen av dynamisk sikkerhet

Fenomenkunnskap er i denne sammenhengen viktig for å kunne fange opp forsøk på radikaliseringsprosesser, og oppdage innsatte som det knyttes risiko til. Det er da viktig å vite noe om hva som er tegn på radikaliseringsprosesser og hva som er tegn på at noen er i en radikaliseringsprosess.

Radikaliseringskoordinatoren understrekte at det er viktig å se etter kjennetegn, ikke personer, da dette kan utelukke noen. Det er viktig at de ansatte er bevisste på dette, da det ikke finnes en entydig profil på hvem som blir radikalisert. Dersom man ser på forskningen som er gjort i forsøk på å finne kjennetegn på hvem som blir radikalisert, vil man se at mange av kjennetegnene er generelle og favner om veldig mange grupper i samfunnet.

Radikaliseringskontakten fortalte også at de kan ha radikalisererte innsatte i fengslene som ”skjuler seg” bak en annen dom, og at man ved å se etter personer da gjerne overser tegnene på at den innsatte er radikalisert. Det er derfor viktig at man forsøker å identifisere innsatte med økt risiko ut fra situasjoner, heller enn personer. Som radikaliseringskontakten sier; *alle er jo sårbare, det er jo gjerne derfor de har havnet i fengsel i utgangspunktet.*

Betydningen av dynamisk sikkerhet trekkes frem kan også trekkes frem i en identifiseringsfase. Dersom de ansatte har gode relasjoner til de innsatte, gir dette en god mulighet til å fange opp eventuelle tegn på radikaliseringsprosesser gjennom denne relasjonen.

Dersom ansatte får mistanke om at en innsatt har utfordringer knyttet til radikaliseringsprosesser må dette rapporteres videre. Når det gjelder denne rapporteringen ser det ut til at kriminalomsorgen har gode og klare rutiner på dette. Både når det gjelder hvem det skal rapporteres til, og dokumentering. Dette er viktig, da særlig med tanke på at et av tiltakene for å håndtere innsatte med radikaliseringsutfordringer er å flytte den innsatte til andre avdelinger eller fengsler. Det må i denne sammenheng fokuseres på å ha en god dialog mellom de ansatte, med radikaliseringskontakten og radikaliseringskoordinatoren, samt PST. Dette for å hindre at viktig informasjon går tapt.

6.2.2. Kartlegging av risiko

Kartleggingen av den innsatte kan ses på som en risikovurdering, og er viktig for å avdekke hvorvidt det foreligger en utfordring, eventuelt hvilken utfordring og omfanget av denne.

Kartleggingen har også et annet viktig formål. Den er viktig når man skal finne tiltak som kan redusere utfordringene den innsatte har i forhold til radikaliserings. En kartlegging bør derfor inneholde informasjon om risiko- og beskyttelsesfaktorer hos den innsatte. Det fremmes også i rapporten fra RAN (2016) at en nøyaktig vurdering må ta høyde for motivasjoner og omstendigheter som bidrar til radikaliserings. Det er viktig å avdekke slike faktorer, da dette sier noe om behovene den innsatte har, som videre bør være retningsgivende når man skal iverksette tiltak. Det er viktig at man finner frem til individuelt tilpassede tiltak som oppleves som meningsfulle for den innsatte. Dette stiller krav til en god kartlegging.

Det kommer frem i håndboken at man ikke har tatt stilling til hvorvidt det skal utvikles et eget kartleggingsverktøy for å kartlegge risikoen for radikaliserings. Det understrekes imidlertid at kartleggingen og observasjonene knyttet til risiko for radikaliserings må være systematisk slik at man fanger opp sårbarhetsfaktorer eller tegn som kan tyde på radikaliserings (KRUS, 2016). Det kan stilles spørsmål til om et slikt kartleggingsverktøy vil være hensiktsmessig å innføre. Et kartleggingsverktøy vil kunne sikre at det som er nødvendig å kartlegge, blir kartlagt, og i tillegg bidra til en objektiv kartlegging.

6.2.3. Forholdet mellom reelle og ideelle ressurser

Det daglige arbeidet, den dynamiske sikkerheten og ansatte med kompetanse om radikaliserings, fremmes som viktig for å fange opp innsatte det knytter seg utfordringer til. Dette krever det at de ansatte har fått nødvendig opplæring samt at man har tilstrekkelig bemanning. Det fremkommer fra informantene at de preges av både tidspress som følge av mange ansvarsoppgaver, dårlig bemanning, samt begrensede muligheter til å kurse ansatte som følge av mangel på økonomiske ressurser. Det kan i altså argumenteres for at de ikke er samsvar mellom de reelle og ideelle ressursene. Dersom det mangler kompetanse eller bemanning øker dette sjansen for tegn på radikaliserings vil gå ”under radaren”, at man gjerne kommer sent i gang med tiltak, og videre til at man får en mangelfull kartlegging av de innsatte. En slik mangel på ressurser fører til økt sårbarhet hos de innsatte.

6.2.4. Muligheter, begrensninger og utfordringer

De ansatte har også i en identifiseringsfase muligheten til å bruke de kompetansene de allerede har, eksempelvis den dynamiske sikkerheten, med fokuset på gode innsatt-ansatt relasjoner. Gode relasjoner er viktig for å fange opp innsatte med økt risiko i forhold til radikaliseringsprosesser.

En utfordring som kan nevnes er at de ansatte ikke har nok kompetanse eller bemanning til å oppdage radikaliseringsprosesser. Mangelen på bemanning gjør også at de ansatte får begrenset tid til å skape gode relasjoner til de innsatte, som er helt sentralt i den dynamiske sikkerheten.

En utfordring som ble nevnt av begge informantene fra kriminalomsorgen, i håndboken, samt i ICSR (2016) sin rapport er utfordringen med å skille mellom ufarlig religiøs samtale og mulig radikaliseringsprosesser (ICSR, 2016). Radikaliseringsspesialisten understreket at det er viktig å respektere at noen finner tryggheten i å tro, og unngå å mistenkeliggjøre de som blir religiøse av personlige grunner.

Dette forskningsspørsmålet har blitt besvart ved at jeg har sett på hva som er viktig når man skal identifisere innsatte som utgjør risiko og hvordan dette gjøres. Gjennom å svare på spørsmålet har jeg også kartlagt utfordringer, muligheter og begrensninger, samt sett på hvilke ressurser som kreves i dette arbeidet, og hvorvidt informantene opplever at man har disse ressursene.

Når de ansatte skal identifisere må de bruke fenomenkunnskapen, og se etter tegn som kan tyde på radikaliseringsprosesser. Dersom ansatte oppdager tegn som kan tyde på utfordringer knyttet til radikaliseringsprosesser, må de kartlegge den innsatte for å undersøke hvorvidt det er en utfordring, og eventuelt omfanget av denne utfordringen.

6.3. Forskningsspørsmål 3: Hvordan håndteres innsatte med utfordringer knyttet til radikaliserings?

For å svare på forskningsspørsmål 3, vil jeg trekke frem de ulike tiltakene som kan iverksettes for å håndtere innsatte med utfordringer knyttet til radikaliserings, og hva som er viktig å fokusere på når tiltakene skal iverksettes. Tiltakene vil bli analysert i lys av teori om risikostyring. Som nevnt er risikoen for radikaliserings preget av usikkerheter, og sårbarheter. De risikostyringsverktøyene som tas i bruk bør da bidra til å redusere den usikkerheten og sårbarheten som preger risikoen for radikaliserings i fengsel.

6.3.1. Risikostyring – fokus på dynamisk sikkerhet og individuelt tilpassede tiltak

Som nevnt tidligere er mye av det som allerede gjøres av forebyggende tiltak og i det daglige arbeidet med de innsatte, også relevant for arbeidet med eventuelle radikaliserings innsatte. Den dynamiske sikkerheten, som innebærer at tjenestemenn skaper relasjoner med innsatte, og bruker disse relasjonene i arbeidet med den enkeltes motivasjon og endring, trekkes frem som et sentralt virkemiddel i møte med innsatte som har utfordringer knyttet til ekstremisme og radikaliserings (KRUS, 2016). Relasjonene mellom ansatte og innsatte er altså av betydning for å få til et vellykket endringsarbeid, noe arbeidet med radikaliserings kan argumenteres for å være.

Når det gjelder tiltakene som skal iverksettes uttalte radikaliseringskontakten; *det viktigste syns jeg, er å se mennesket*. Det er altså viktig å finne ut hva som ligger bak en eventuell utfordring knyttet til radikaliserings, og hvilke forhold som kan ha skapt den sårbarheten den innsatte har. Gjennom kartleggingen må man derfor fokusere på å finne de ulike risiko- og beskyttelsesfaktorer, altså hva som kan ha bidratt til å skape utfordringer, samt hva som kan redusere disse utfordringene. Det er viktig å møte de innsatte på det som gjør dem sårbare, enten det er forhold i deres personlige liv, eller forhold rundt fengslingen som skaper økt sårbarhet for radikaliserings. Dette er i tråd med det Bjørgo, 2015) som mener at reduksjon av risiko for tilsiktede hendelser kan skje blant annet ved å redusere sårbarheter.

På bakgrunn av en god kartlegging av den innsatte, som inneholder en vurdering av risiko- og beskyttelsesfaktorer, kan man iverksette individuelt tilpassede tiltak. Behovet for individuelt tilpassede tiltak trekkes frem av alle informantene, samt i håndboken. Som ekstremismeforskeren sier, tiltakene må oppleves som interessante, relevante og viktige for

den innsatte. Dette er også viktig i forhold til at alle tiltakene er basert på frivillighet. Dersom noen ikke ønsker å motta hjelp, må de motiveres til dette, noe som best kan gjøres dersom de innsatte opplever tiltakene som meningsfylte.

Det fremmes også fra håndboken (KRUS, 2016) og informantene at tiltakene bør ha rehabiliterende formål. I følge ICSR (2016) sin rapport vil det å plutselig bli tatt bort fra det man kjenner, som familie og venner, og befinne seg i et nytt miljø, gjøre innsatte både mentalt og fysisk sårbare. Et ønske om, og behov for å søke seg nye oppfatninger og sosiale grupper er gjerne stort. Dette skaper i følge ICSR (2016) en *kognitiv åpenhet*. Det kan argumenteres for at kognitive åpenheten kan møtes ved å fokusere på rehabiliterende tiltak, som kan hjelpe de innsatte å knytte seg til andre miljøer, for eksempel gjennom utdanning eller jobb. I rapporten fra ICSR (2016) understrekes det også at fengsler ofte etterlater innsatte med lite muligheter for å bli re-integrerte i samfunnet og bli produktive medborgere (ICSR, 2016). Nettopp derfor er det viktig å ha fokus på rehabiliterende tiltak. Dersom man utarbeider individuelt tilpassede tiltak på bakgrunn av innsattes risiko- og beskyttelsesfaktorer, kan det antas at en naturlig konsekvens av det vil være at tiltakene også har en rehabiliterende virkning.

Utover dette generelle har man også mer spesifikke tiltak. Det er interessant å se hva disse tiltakene retter seg mot, og analysere det opp mot teori om risikoreduserende tiltak.

6.3.2. Risikoreduserende tiltak

De ulike tiltakene som ble redegjort for i empirikapittelet er eksempler på kriminalomsorgens risikoreduserende tiltak. Når det gjelder sikkerhetsstyring/risikoreduserende tiltak trekker Engen m fl., (2016) og Rausand og Utne (2011) frem et skille mellom sannsynlighetsreduserende tiltak og konsekvensreduserende tiltak. I en analyse er det interessant å se på hvorvidt tiltakene som blir brukt for å håndtere risikoen for radikaliserings skal fungere sannsynlighetsreduserende eller konsekvensreduserende.

Bevisst plassering

I ICSR (2016) sin rapport argumenteres det for at med mindre ekstremister blir totalt atskilt fra resten av de innsatte, noe som ikke alltid er tilrådet eller mulig, har fengsler potensiale til å skape forbindelser mellom terrorister og kriminelle, og dermed fungere som en radikaliseringsarena (ICSR, 2016). Fengsler er et steder hvor kriminelle og terrorister er tett

på hverandre, og grunnet blant annet den interessen radikaliserere kan ha for sårbare kriminelle, er derfor viktig å være bevisst på plassering når det gjelder både sårbare og terrordømte innsatte. Det å ha mulighet til å flytte innsatte til andre avdelinger eller fengsler dersom det dukker opp utfordringer knyttet til radikaliseringsarbeid, ble trukket frem som et viktig tiltak av begge informantene fra kriminalomsorgen. Radikaliseringskoordinatoren anså dette som en viktig del av det *forebyggende* arbeidet de gjør. På bakgrunn av dette kan bevisst plassering argumenteres for å sannsynlighetsreducerende tiltak, i den grad det virker forebyggende. Bevisst plassering kan ta sikte på å skille sterke innsatte eller flytte sårbare innsatte bort fra sterke innsatte. Det kan også være en bevisst plassering i forhold til tilbud på avdelingen og ansatte med spesiell kompetanse på avdelingen.

Det å bruke bevisst plassering som et virkemiddel er også i tråd med Bjørgos teori om at risikoen for tilsiktede uønskede hendelser kan reduseres ved å redusere intensjoner, kapasiteter, sårbarheter eller konsekvenser (Bjørgo, 2015). Dersom man skiller sterke innsatte og svake innsatte, reduserer man både sårbarheten hos de sårbare innsatte og kapasiteten hos de sterke innsatte.

Livssynsmedarbeidere/mentorforløp

I følge ICSR (2016) sin rapport kan det å bli satt i fengsel for mange oppleves som en personlig krise, og være en periode hvor man reflekterer over spørsmål med livet, og søke mening. Dette fører gjerne til et ønske og behov for å indentifisere seg med nye oppfatninger og sosiale grupper. Samtidig må man gjerne bryte med den fortiden man har, og har gjerne et ønske om å bli en del av noe som kan betale for ens synder, som for eksempel religion (ICSR, 2016). Det skaper det som i ICSR rapporten (2016) blir omtalt som en *kognitiv åpenhet*. Det er viktig å ha tiltak som møter de innsatte på dette. Her kan livssynsmedarbeidere og mentorer være viktige. Det å ha tilgjengelig imamer, slik at ekstremister ikke får muligheten til å utnytte denne kognitive åpningen, er også et av tipsene som fremmes i ICSR (2016) sin rapport, som kan bidra til å redusere risikoen for radikaliseringsarbeid i fengsel.

Radikaliseringskoordinatoren var også opptatt av den viktige rollen imamer kan ha, dersom man har ”gode” imamer, som ikke har et fordømmende perspektiv på den innsatte.

Radikaliseringskontakten trakk frem presten som viktig i arbeidet med radikaliseringsarbeid i fengsel.

Når det gjelder mentorordningen skal den i følge handlingsplanen primært rette seg mot identifiserte innsatte som forstås å være sårbare for å bli rekruttert til voldelig ekstremisme, og spesielt unge innsatte (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Men i statusoppdateringen fra mars 2017 opplyses det om at det så langt er særlig innsatte dømt for terrorhandlinger som er tatt opp under mentorordningen.

Livssynsmedarbeidere og mentorer kan altså fungere som både sannsynlighetsreducerende tiltak og konsekvensreducerende tiltak, alt etter hvor de blir satt inn i en radikaliseringsprosess. Enten om det er for å veilede sårbare innsatte for å unngå en radikaliseringsprosess, eller om det er for å hjelpe den innsatte ut av en radikaliseringsprosess.

Dette kan også knyttes opp mot Bjørgos teori om at risikoen for tilsiktede uønskede hendelser kan reduseres ved å redusere intensjoner, kapasiteter, sårbarheter eller konsekvenser (Bjørgo, 2015). Ved å møte de innsatte og eventuelle kognitive åpninger, eller hjelpe de bort fra en ekstremistisk tankegang ved hjelp av mentorer og livssynsmedarbeidere, vil man kunne redusere både intensjoner og kapasiteter.

Ved en analyse av disse tiltakene fremkommer det altså at flere av tiltakene har både sannsynlighetsreducerende formål og konsekvensreducerende formål, alt etter *hvor* de blir satt inn i en radikaliseringsprosess.

6.3.3. Forholdet mellom reelle og ideelle ressurser

Det ble argumentert for at den dynamiske sikkerheten, hvor gode relasjoner mellom innsatt og ansatt, er viktig i håndteringsarbeidet. Flere funn i empirien tyder på at bemanningen ikke er så god som den burde være, samt at hverdagen i fengsel er travel, og at dette preger mulighetene kontaktbetjenter har til de viktige samtalene med de innsatte.

Når det gjelder de mer spesifikke tiltakene er det vanskelig å gjøre en vurdering av hvorvidt man har tilstrekkelige ressurser for å iverksette og gjennomføre disse tiltakene. Dette sa informantene lite om. Det kan ha sammenheng med at de har hatt få innsatte med utfordringer knyttet til radikalisering, og dermed har lite erfaring med å iverksette tiltak. Det ble imidlertid trukket frem et tiltak som var blitt brukt, dette var bevisst plassering. Dette som tiltak krever ikke noen særlige ressurser i seg selv. Det som derimot krever ressurser er det arbeidet som gjøres rundt den innsatte etter en slik bevisst plassering. Dette ble det ikke nevnt noe om.

6.3.4. Muligheter, begrensninger og utfordringer

Som nevnt innledningsvis har kriminalomsorgen en særegen mulighet til å jobbe tett på og skape relasjoner med de innsatte, både de sårbare og radikalisererte. Det er viktig at kriminalomsorgen er klar over mulighetene som ligger i dette, og har et godt utviklet planverk for å håndtere disse personene. Dette sa ingen av informantene noe om.

Det kan argumenteres for at det ligger begrensninger i at tiltakene er frivillige. Dette krever at de innsatte selv ønsker å ta imot hjelp, og har motivasjon til å gjøre noe rundt sin situasjon. Dersom man skal finne tiltak som oppleves som interessante og motiverende for de innsatte krever det at de samarbeider og er villige til å snakke med de ansatte om forholdene rundt sin situasjon. Det kan være vanskelig å motivere til dette, ettersom mange gjerne opplever fengslingen som noe negativt, og dermed ikke er interessert i å snakke med de ansatte. Uten en god kartlegging er det også vanskelig å finne tiltak som virker motiverende.

En oppfølging av innsatte med utfordringer i forhold til radikaliseringsprosessen til PST kan fortelle at en person er i en exitprosess, ifølge radikaliseringskoordinatoren. Men dette skjer ikke nødvendigvis i fengselet. Det kan derfor argumenteres for at det ligger en begrensning i at det kun er den perioden disse personene er i fengsel at kriminalomsorgen har mulighet til å følge de opp. For å unngå denne begrensningen krever at eventuelle samarbeid rundt løslatelse er på plass. Det er uklart hvorvidt dette er på plass, da det fremkommer ulik informasjon fra informantene om dette. Radikaliseringskoordinatoren kunne fortelle at det knytter seg utfordringer til samarbeid med kommunene med tanke på taushetsplikt, men radikaliseringskontakten kunne fortelle at fengselet hvor hun jobber har fått på plass et samarbeid med kommunen. Uavhengig av hva som er status er det ingen tvil om dette er viktig, og inntil et samarbeid er avklart er det muligheter for at overføringen fra fengsel til frihet blir en glippsoner. Det er derfor viktig at fengslene har et godt samarbeid med PST, da de følger opp både før, under og etter soning, uavhengig av hvilke samarbeid man har med kommune eller andre aktører.

Det kan også trekkes frem utfordringer til bruk av bevisst plassering som virkemiddel. Når det gjelder strategien om å spre krevende innsatte, vil dette bety at utfordringer knyttet til radikaliseringsprosessen vil være aktuelt for flere fengsler. Dette krever at man sørger for god kompetanse og opplæring av *alle* ansatte. Dette, sett opp mot ressursmanglene som gjør det

vanskelig å lære opp de ansatte innen tema, skaper utfordringer. Ved å eksempelvis velge ut noen enheter i regionene som får litt mer kompetanse på området vil utfordringene til dette kunne reduseres. Ved å bruke plassering som virkemiddel vil dette også innebære at innsatte blir flyttet til andre avdelinger, eller andre fengsler. Dette krever at det er gode rutiner for dokumentering og god dialog rundt den innsatte.

En annen utfordring som kan nevnes i forhold til håndtering, er balansegangen mellom å iverksette tiltak etter behov, men samtidig ikke iverksette for mye tiltak. Det trekkes frem i håndboken (KRUS, 2016) at man skal legge til rette for ulike trosretninger og kulturbakgrunner, samtidig som de innsatte skal behandles mest mulig likt, og at man må unngå at det utvikles særbehandlinger. Dersom den øvrige fangebefolkningen opplever at innsatte får særbehandling kan dette føre til økt polarisering, og at den innsatte blir stigmatisert av de andre innsatte.

For å svare på dette forskningsspørsmålet har jeg trukket frem hva som er viktig å tenke på når det skal utvikles tiltak for å håndtere innsatte som har utfordringer knyttet til radikaliseringsprosess, pekt på hvordan innsatte med utfordringer knyttet til radikaliseringsprosess blir håndtert, og sett de ulike tiltakene i lys av teori om risikostyring. De ulike tiltakene er ment til å ha en risikoreduerende effekt, og er enten rettet mot å hindre innsatte å havne i en radikaliseringsprosess, eller å hjelpe innsatte ut av radikaliseringsprosess.

Som en avslutning på drøftingen kan det trekkes frem at jeg ved hjelp av forskningsspørsmålene har klart å favne om store deler av det arbeidet som gjøres med radikaliseringsprosess i fengsel. Dette har gitt et godt grunnlag til å finne fokusområdene i arbeidet, samt peke på forholdet mellom reelle og ideelle ressurser.

Som en siste del av oppgaven vil konklusjon og avsluttende betraktninger presenteres.

7. Konklusjon

Utgangspunktet for denne studien har vært følgende problemstilling:

Hva er fokusområder i kriminalomsorgens arbeid for å håndtere risikoen for radikaliserings i fengsel, og hvordan er forholdet mellom ideelle og reelle ressurser?

Med bakgrunn i denne problemstillingen har jeg undersøkt hvordan kriminalomsorgen håndterer risikoen for radikaliserings i fengsel, og hatt som formål å trekke frem fokusområdene i dette arbeidet. Jeg har også undersøkt forholdet mellom reelle og ideelle ressurser, og hvorvidt det er samsvar her.

Det empiriske grunnlaget i oppgaven har blitt sett i lys av et teoretisk rammeverk bestående av teori om risiko, og relevant litteratur og forskning om radikaliserings og radikaliserings i fengsel. På bakgrunn av dette kan det argumenteres for at risikoen for radikaliserings i fengsel er en risiko som preges av usikkerhet og sårbarhet.

Den første delen av problemstillingen retter seg mot å finne hva som er fokusområder i kriminalomsorgens arbeid for å håndtere risikoen for radikaliserings i fengsel. Her kan det trekkes frem fire områder som blir særlig fokusert på.

Det er et stort fokus på å lære de ansatte *fenomenkunnskap* om radikaliserings. I og med at arbeidet med radikaliserings i fengsel er et ansvar som hviler på alle ansatte, er det viktig at de har kompetanse om radikaliserings. Fenomenkunnskap om radikaliserings er sentralt for at de ansatte skal kunne fange opp tegn på radikaliserings, og på den måten kunne hindre en radikaliseringsprosess i å utvikle seg, eller bidra til å snu en radikaliseringsprosess.

Det fokuseres også i stor grad på den *dynamiske sikkerheten* i arbeidet med radikaliserings. Gjennom gode innsatt- og ansattrelasjoner og det daglige arbeidet i fengslene, har de ansatte muligheten til å oppdage endringer hos de innsatte, og fange opp eventuelle tegn på radikaliserings. Det at de ansatte bruker den kompetansen de allerede har, blant annet i form av den dynamiske sikkerheten, anses som sentralt.

Et annet fokusområde er *bevisst plassering av innsatte* som det knytter seg risiko til, enten ved å være sårbare, eller ved å være radikalisererte. Det å forhindre at for eksempel sårbare

innsatte og radikalisererte innsatte soner sammen, kan ses på som et viktig forebyggende tiltak for å forhindre radikalisering i fengsler.

Et siste fokusområde som kan trekkes frem er *individuelle tilpassede tiltak* for å håndtere innsatte med utfordringer knyttet til radikalisering. Det er viktig å gjennomføre en kartlegging som tar sikte på å finne de ulike risiko- og beskyttelsesfaktorene den innsatte har, og iverksette tiltak basert på dette. Dersom tiltakene er tilpasset til den innsattes behov vil det vil være lettere å motivere de innsatte. Det kan argumenteres for at alle de fire fokusområdene kan bidra til redusere risikoen for radikalisering.

Studien hadde også som hensikt å undersøke forholdet mellom reelle og ideelle ressurser. Det kommer frem av funnene at kriminalomsorgen preges av en ressursmangel, og at dermed ikke er samsvar mellom de reelle og ideelle ressursene. Mangel på ressurser som økonomi, bemanning, kompetanse og tid og ser ut til å prege arbeidet med radikalisering i stor grad.

Det kan argumenteres for at denne ressursmangelen fører til vanskeligheter med å håndtere den risikoen som knytter seg til radikalisering i fengsel. For å nevne noe, preger mangelen på økonomi muligheten kriminalomsorgen har til å lære opp ansatte i fenomenkunnskap, noe som anses som en viktig del av håndteringen. Ressursmangel i form av dårlig bemanning skaper også til utfordringer med å fange opp radikalisering, og kan føre til at mer går ”under radaren”. Samtidig gir det de ansatte dårligere tid til samtaler med de innsatte, noe som svekker den dynamiske sikkerheten.

Videre forskning

Når det gjelder videre forskning kan det være interessant å forske på hvordan terrordømte innsatte håndteres i fengsel. Hvordan denne gruppen innsatte håndteres, kan anses å ha stor betydning for risikoen for radikalisering i fengsel.

På grunnlag av funnene i oppgaven ville det også vært interessant å se nærmere på forholdet mellom effektivisering og sikkerhet i kriminalomsorgsektoren.

8. Litteraturliste

Arntsen, E. O. (2016, 03. August). To menn fra Østfold dømt for IS-deltakelse og terrorforbund. *Verdens gang*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/is/to-menn-fra-oestfold-doemt-for-is-deltakelse-og-terrorforbund/a/23754936/>.

Arntsen, E.O. & Hopperstad, M.S. (2017, 04. april). Ubaydullah Hussain dømt til ni års fengsel for IS-rekruttering. *Verdens gang*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/krim/ubaydullah-hussain-doemt-til-ni-aars-fengsel-for-is-rekruttering/a/23966821/>.

Aven, T. & Renn, O. (2010). *Risk Management and Governace*. London/New York: Springer Heidelberg Dordrecht.

Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K. H. & Sandve, K. (2013) *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Basra, R., Neumann P. R. & Brunner, C. (2016). *Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime-Terror Nexus*. London: ICSR.

Hentet fra: <http://icsr.info/wp-content/uploads/2016/10/Criminal-Pasts-Terrorist-Futures.pdf>

Bjørgo, T. B. (2015) *Forebygging av kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bjørgo, T. B., og Gjelsvik, I. M. (2015). *Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. En kunnskapsstatus*. Oslo: Politihøgskolen.

Blaikie, N. (2010). *Designing social research*. (2. utg.). Cambridge: Polity Press.

Elster, K. (2015, 16. Februar). Strakstiltak mot radikaliserings i norske fengsler. *Norsk Rikskringkasting*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/strakstiltak-mot-radikaliserings-i-norske-fengsler-1.12211259>

Engen, O. A., Kruke, B. I., Lindøe, P. H., Olsen, K. H., Olsen, O. E. & Pettersen, K. A. (2016). *Perspektiver på samfunnssikkerhet*. Oslo: Cappelen Damm AS.

European Parliament News (2015, 30. Mars). Jail is a major incubator of radicalisation. Hentet fra <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20150316STO34842/eu-counter-terrorism-coordinator-“jail-is-a-major-incubator-of-radicalisation”>

Foss, B. F. (28. April, 2016). Antall fremmedkrigere til Syria drastisk ned: Det kommer få nye hit. *Verdens gang*. Hentet fra: <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/is/antall-fremmedkrigere-til-syria-drastisk-ned-det-kommer-faa-nye-hit/a/23669335/>

Holm-Nilsen, S. & Sagmoen I. (2015, 13. Juli). Syriafarer (24) dømt til åtte års fengsel. *Verdens gang*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/syria-farerne/syria-farer-24-doemt-til-aatte-aars-fengsel/a/23488282/>

Hopperstad, M. S. (2017, 26. April). Terrordømt nordmann (20) løslatt. *Verdens gang*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/syria-farerne/terrordoemt-nordmann-20-loeslatt/a/23983118/>

Huse, C. (2015, 17. Februar). Slik ble København-terroristen radikaliseret. *Verdens gang*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/terrorangrepet-i-koebenhavn/slik-ble-koebenhavn-terroristen-radikaliseret/a/23397154/>

Håkonsen, K. D. & Østlie, K. E. (2016, 11. Mars). Sentralt tillitsvalgt: - Radikalisering og rekruttering går under radaren i fengslene. *Fri fagbevegelse*. Hentet fra <http://frifagbevegelse.no/nffmagasinet/-radikalisering-og-rekruttering-gar-under-radaren-i-fengslene-6.158.348894.d765899eb1>

Håkonsen, K. D. (2017, 11. Mai). Penger til nye fengsler, men ikke til mer drift i kriminalomsorgen. *Fri fagbevegelse*. Hentet fra <http://frifagbevegelse.no/nffmagasinet/penger-til-nye-fengsel-men-ikke-mer-til-drift-i-kriminalomsorgen-6.158.465495.98b357705e>

Justis- og beredskapsdepartementet (2014). *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Handlingsplan-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme/id762413/>

Justis- og beredskapsdepartementet (2015). *Nasjonal veileder for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b702f87f25274ea5a55eee0800cd7860/nasjonal-veileder-for-forebygging-av-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme.pdf>

Justis- og beredskapsdepartementet (2017a, 09. mars). Nye tiltak i handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/radikaliserings/aktuelt/nye-tiltak-i-handlingsplanen-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme/id2542460/>

Justis- og beredskapsdepartementet (2017b, 08. juni). Status for oppfølging av Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/status-for-oppfolging-av-handlingsplan-mot-radikaliserings-og-voldelig-ekstremisme/id2555993/?q=status%20radikaliserings>

Kriminalomsorgen (u.å. a). Type fengsel og sikkerhet. Hentet 03.07.17 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/type-fengsel-og-sikkerhet.237877.no.html>

Kriminalomsorgen (u.å. b). Organisasjonskart for kriminalomsorgen. Hentet 04. Juni 2017, fra: <http://www.kriminalomsorgen.no/organisering.237901.no.html>

Kriminalomsorgen (u.å. c) Om kriminalomsorgen. Hentet 04. Juni 2017 fra: <http://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen.237840.no.html>

Kriminalomsorgsdirektoratet (2015). *Radikaliserings og voldelig ekstremisme i kriminalomsorgen*. (Rundskriv KDI nr. 5/2015). Hentet fra: <http://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/2965772.823.xvexrefxbq/KDI+rundskriv+5-2015.pdf>

Kriminalomsorgens høgscole og utdanningssenter KRUS (2016). *Radikalisering og voldelig ekstremisme. Håndbok for ansatte i kriminalomsorgen med særskilt fokus på håndtering i fengsel*. Hentet fra:

<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2425537/Radikalisering%20og%20voldelig%20ekstremisme.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kriminalomsorgsdirektoratet (2017). *Årsmelding 2016 for kriminalomsorgen*. Lillestrøm: Kriminalomsorgsdirektoratet. Hentet fra:

<http://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/3864466.823.sycsqcrsbq/ÅRSRAPPORT+KRI-MINALOMSORGEN+2016.pdf>

Leraand, Dag & Stenersen, Anne. (2015, 29. desember). Jihadisme. I Store norske leksikon. Hentet 12. juli 2017 fra <https://snl.no/jihadisme>.

Leraand, Dag & Stenersen, Anne & Larsen, Kjetil Mujezinovic. (2016, 28. desember). Fremmedkriger. I Store norske leksikon. Hentet 12. juli 2017 fra <https://snl.no/fremmedkriger>.

Lia, Brynjar & Berg, Jon Knut & Leraand, Dag & Stenersen, Anne. (2017, 20. juni). Terrorisme. I Store norske leksikon. Hentet 12. juli 2017 fra <https://snl.no/terrorisme>.

Neumann, P. R. (2010). *Prisons and Terrorism. Radicalisation and De-radicalisation in 15 countries*. London: International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR). Hentet fra <http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1277699166PrisonsandTerrorismRadicalisationandDeradicalisationin15Countries.pdf>

Politiets sikkerhetstjeneste (2016). Hvilken bakgrunn har personer som frekventerer ekstreme islamistiske miljøer i Norge før de blir radikalisert? Hentet fra http://www.pst.no/media/82236/2016_09_08_radikaliseringssprosjektets-rapport_ugradert.pdf

Politiets sikkerhetstjeneste (2017). *Trusselvurdering 2017*. Hentet fra http://www.pst.no/media/82648/pst_trusselvurd_2017_no_web.pdf

Radicalisation Awareness Centre (RAN) (2016). *RAN P&P Practitioners`working paper. Approaches to violent extremist offenders and countering radicalisation in prisons and probation*. Hentet fra: http://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/PP_working_paper_second-edition_2016.pdf

Rausand, M. & Utne, I. B. (2011). *Risikoanalyse – teori og metoder*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Regjeringen (2014, 16. desember). Hva er radikalisering og voldelig ekstremisme? Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/sub/radikalisering/om-forebyggende-arbeid/hva-er-radikalisering-og-voldelig-ekstre/id663761/>

Sandnes, Å. H., Ertesvåg, O. & Doksheim, T. (2017, 26. Februar). Justisministeren: - Det er alvorlig at vi ser en sånn utvikling norske fengsler. *Dagbladet*. Hentet fra <http://www.dagbladet.no/nyheter/justisministeren---det-er-alvorlig-at-vi-ser-en-sann-utvikling-i-norske-fengsler/67338891>

Thagaard, T. (2013). *System og innlevelse – en innføring i kvalitativ metode*. (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. New York: The Guilford Press.

9. Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide - Radikaliseringskoordinator

Innledningsvis

Om prosjektet

Samtykke og anonymisering

Rammene for intervjuet

Informantens bakgrunn, stilling, funksjon og ansvarsoppgaver.

Planverk

- Hva er bakgrunnen for at vi i Norge har valgt å spre krevende innsatte i forskjellige fengsler?
- Aktuelle retningslinjer/føringene for planverket for radikalisering i fengsel?
- Hvor mye av planleggingen er opp til kriminalomsorgen selv?
- Er det noen områder som blir spesielt fokusert på? (Forebyggende/opplæring/det daglige arbeidet/håndtering av spesifikke situasjoner)

Ressurser (Ideelle ressurser vs. reelle ressurser)

Kompetanse

- Blir alle fengsler/ansatte opplært innen tema radikalisering?
- Hvordan jobber man for å skape kompetanse blant ansatte i kriminalomsorgen?
- Får vikarer opplæring?
- Hvordan tar fengselsbetjentutdanningen opp tema radikalisering?
- Har man ansatte eller samarbeidspartnere med spesiell kompetanse på området?
- Har man tilgjengelig ekstern kompetanse?

Tid/bemanning

- Dynamisk sikkerhet, tilstedeværelse som verktøy - opplever man at bemanningen er tilstrekkelig til å drive godt arbeid for å oppdage og forebygge radikalisering?
- Har man nok folk/nok tid?

Økonomi

- Økonomisk situasjon – får man egne bevilgninger til arbeidet mot radikalisering?

Identifisering

Av situasjoner

- Hva ser man etter? (Er det spesielle grupper som tiltrekker seg mer oppmerksomhet, f.eks. spesielle personlighetstrekk, kjønn, aldersgrupper, opprinnelse)
- Hvilke verktøy har man for å identifisere innsatte som utgjør risiko?

Håndtering

Tiltak/oppfølging

- Terskel for rapportering?
- Hvem har ansvar for rapportering?
- Hva skjer når det rapporteres til f.eks. PST? Har kriminalomsorgen likevel ansvar for oppfølging?
- Hva skjer når noe blir rapportert/hvor fort blir det iverksatt tiltak?

- Hvilke tiltak iverksettes dersom man mistenker at en innsatt er i ferd med å bli radikalisert?
- Hvilke tiltak iverksettes dersom man mistenker at en innsatt forsøker å radikalisere andre innsatte?
- Hvordan håndterer man de innsatte som utgjør risiko?
- Hvilken videre oppfølging har man?
- Hvordan foregår *oppfølgingen*?
- Hvem har hovedansvar for oppfølging?
- Hvilke egnede tiltak har man? Er alle frivillige?
- Kan man jobbe med de som er varetektsfengslet?
- Hvor lenge foregår en eventuell oppfølging? Gjennom hele soningsperioden, eller nærmere løslatelse?

Samarbeidspartnere

- Samarbeider kriminalomsorgen med noen eksterne aktører i arbeidet mot radikalisering i fengsel?

Refleksjoner

- Hva tenker du er de viktigste områdene i arbeidet med radikalisering i fengsel?
- Hva tenker du er viktig i arbeidet med å håndtere terrordømte innsatte?
- Hva tenker du er utfordringer med arbeidet med radikalisering i fengsel?

Avslutningsvis

- Er det noe du tenker er viktig å få frem?
- Eventuelle andre informanter?
- Eventuelle oppfølgende spørsmål.

Vedlegg 2: Intervjuguide - Radikaliseringskontakt

Innledningsvis

Om prosjektet

Samtykke og anonymisering

Rammene for intervjuet

Informantens bakgrunn, stilling og ansvarsoppgaver.

Organisering av arbeidet

- Hvordan jobber fengselet for å forebygge radikalisering?
- Planverket som ligger til grunn.
- Hvor mye av planleggingen er opp til fengselet selv?
- Er det noen områder som blir spesielt fokusert på?

Ressurser

- Hva tenker du om ressursene kriminalomsorgen/fengselet har tilgjengelig for å håndtere radikalisering?
- Hvor mangler det eventuelt ressurser?

Kompetanse

- Hvordan jobber man for å skape kompetanse blant ansatte i kriminalomsorgen/fengselet?
- Hvordan læres vikarer opp?
- Har man ansatte eller samarbeidspartnere med spesiell kompetanse på området?
- Har man tilgjengelig ekstern kompetanse?

Tid/bemannning

- Dynamisk sikkerhet, tilstedeværelse som verktøy - opplever man at bemanningen er tilstrekkelig i forhold til arbeidet som kreves med å oppdage og forebygge radikalisering?
  - Har man nok folk/nok tid?

Økonomi

- Økonomisk situasjon – får man egne bevilgninger til arbeidet mot radikalisering?
- Hvordan preger den økonomiske situasjonen arbeidet?

Identifisering

Av situasjoner/personer

- Hva ser man etter? (Er det spesielle grupper som tiltrekker seg mer oppmerksomhet f.eks. spesielle personlighetstrekk, kjønn, aldersgrupper, opprinnelse)
- Hvilke verktøy har man for å identifisere innsatte som utgjør risiko?

Håndtering

Tiltak/oppfølging

- Hva skjer når noe blir rapportert/hvor fort blir det iverksatt tiltak?
- Hvilke tiltak iverksettes dersom man mistenker at en innsatt er i ferd med å bli radikalisert?
- Hvilke tiltak iverksettes dersom man mistenker at en innsatt forsøker å radikalisere andre innsatte?
- Hvordan håndterer man de innsatte som utgjør risiko?
- Hvordan foregår oppfølgingen og hvilke tiltak har man?

- Hvem har hovedansvar for oppfølging?
- Hvor lenge foregår en eventuell oppfølging? I forhold til f.eks. løslatelse.

Samarbeidspartnere

- Samarbeider kriminalomsorgen med noen eksterne aktører i arbeidet mot radikaliserings i fengsel? Deres roller?

Refleksjoner

- Hva tenker du er de viktigste områdene i arbeidet med radikaliserings i fengsel?
- Hva tenker du er viktig i arbeidet med å håndtere terrordømte innsatte?
- Hva tenker du er utfordringer med arbeidet med radikaliserings i fengsel?

Avslutningsvis

- Er det noe du tenker er viktig å få frem?
- Eventuelle oppfølgende spørsmål.

Vedlegg 3: Intervjuguide – Ekstremismeforsker

Innledningsvis

Om prosjektet

Samtykke og anonymisering

Rammene for intervjuet

Informantens bakgrunn, stilling og ansvarsoppgaver.

- Erfaringer fra arbeid med radikaliserings?
- Hva er viktig i arbeidet med å forbygge radikaliserings?
- Hva tenker du kriminalomsorgen kan bidra med i arbeidet mot radikaliserings?
- Hva tenker du er viktig å fokusere på i arbeidet med radikaliserings i fengsel?
- Hva tenker du er viktig når man skal håndtere terrordømte innsatte?
- Hva tenker du er utfordringer med arbeidet med radikaliserings i fengsel?

Avslutningsvis

- Er det noe du tenker er viktig å få frem?
- Eventuelle oppfølgende spørsmål.

Vedlegg 4: Samtykkeskjema

Samtykkeerklæring for intervju

Om forskningsprosjekt

Tema for forskningsprosjektet er radikaliserings i fengsel. Prosjektet har som overordnet målsetting å fremskaffe kunnskap om hvordan kriminalomsorgen løser det oppdraget de har med å håndtere radikaliserings i fengsel. Gjennom å redegjøre for kriminalomsorgens planverk når det gjelder håndtering og forebyggende arbeid av radikaliserings, og se på hvilke ressurser som er tilgjengelig, vil jeg forsøke å peke på hva som anses som de viktigste områdene i kriminalomsorgens sitt arbeid med radikaliserings i fengsel. Studien har også som hensikt å kartlegge eventuelle utfordringer, begrensninger og muligheter i dette arbeidet.

Kontaktinformasjon

Marion Mitchell
Mastergradsstudent
Master i Samfunnsikkerhet ved Universitetet i Stavanger

Telefon: 99363937

Email: marion_1991@hotmail.com

Frivillig deltakelse

All deltagelse er frivillig, og du kan trekke deg når som helst. Du kan når som helst avslutte intervjuet eller trekke tilbake informasjon som er gitt under intervju.

Anonymitet

Notatene og innleveringsoppgaven vil bli anonymisert om ønskelig.

Vennligst kryss ja eller nei

Ja

Nei

Jeg ønsker å bli anonymisert.

Jeg godtar at dette intervjuet blir tatt opp av en lydopptaker.

Før intervjuet begynner bes du om å samtykke i deltagelsen ved å undertegne på at du har lest og forstått informasjonen på dette arket og ønsker å delta.

Jeg har lest og forstått informasjonen over og gir mitt samtykke til å delta i intervjuet.

Sted og dato

Signatur
